LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Sijaishuollosta aikuisuuteen -

Nuorten kokemuksia lastensuojelun laitoshoidon merkityksestä elämänkulkuun

Sosiaalityö
Pro Gradu -tutkielma

Emmiina Lukka

Syksy 2026
Lapin yliopisto

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Lapin yliopisto
Tiedekunta: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Työn nimi: Sijaishuollosta aikuisuuteen - Nuorten kokemuksia lastensuojelun laitoshoidon merkityksestä elämänkulkuun
Tekijä: Emmiina Lukka
Koulutusohjelma/ Oppiaine: Sosiaalityö
Työn laji: Pro gradu -tutkielma
Sivumäärä: 70 sivua + Liite
Vuosi: 2026

Tiivistelmä

Tutkimuksessa tarkastellaan lastensuojelun laitoshoidossa olleiden nuorten kokemuksia laitoshoidosta. Tutkimuksen tavoitteena on nuorten omien kertomusten kautta rakentaa ymmärrystä siitä, mitä laitoshoidossa eläminen on heille merkinnyt ja miten he kokevat sen vaikuttaneen heidän elämänkulkuunsa ja siirtymiseensä aikuisuuteen. Tutkimuksen taustateoreettisena viitekehyksenä toimii elämänkulun teoria.

Tutkimusaineistona käytettiin 11 nuoren dokumentaarisissa ohjelmissa esittämiä kertomuksia. Aineisto koostettiin Yleisradio Oy:n suoratoistopalvelu Yle Areenassa julkaistuista neljästä eri dokumentti- ja audiodokumenttiteoksesta. Aineiston analyysissa ei huomioitu audiovisuaalisen media-aineiston monikanavaisuutta, vaan analyysi keskittyi puheen sisällölliseen tarkasteluun. Aineisto analysoitiin teoriaohjaavalla sisällönanalyysilla siten, että analyysi eteni aluksi aineistolähtöisesti ja tulokset tulkittiin myöhemmässä vaiheessa elämänkulun teorian näkökulmasta.

Nuorten kertomuksissa laitoshoidon merkitykset rakentuivat monitasoisina ja ajallisesti kerroksellisina. Laitoshoito näyttäytyi samanaikaisesti turvaa ja tukea tarjoavana sekä toimijuutta rajoittavana ympäristönä, joka erotti nuoret tavanomaisena pidetystä nuoruudesta. Laitoshoidon päättyminen määrittyi vapauttavana, mutta myös kuormittavana siirtymänä, jossa vastuu itsenäisestä elämästä siirtyi nuorille äkillisesti ja usein tilanteessa, jossa omat valmiudet koettiin puutteellisiksi. Lisäksi laitoshoidon merkitysten kuvattiin ulottuvan pitkälle aikuisuuteen vaikuttaen identiteettiin, toimijuuteen, ihmissuhteisiin ja tulevaisuuden mahdollisuuksiin.

Tutkimus vahvistaa aiempaa tutkimustietoa sijaishuollon kokemusten moniulotteisuudesta sekä siirtymävaiheeseen liittyvistä haasteista. Samalla se lisää ymmärrystä erityisesti laitoshoidon pitkäkestoisista ja elämänkulkua muovaavista merkityksistä sekä tuo näkyviin tapoja, joilla nuoret itse jäsentävät laitoshoidon paikkaa omassa elämänkulussaan. Nämä havainnot tuovat esiin nuorten omien kokemusten merkityksen laitoshoidon tarkastelussa sekä tarpeen huomioida laitoshoidon merkityksiä myös sijoituksen päättymisen jälkeisessä elämänvaiheessa.

Avainsanat: lastensuojelu, laitoshoito, elämänkulku, nuoret, kokemukset

Sisällys

1 JOHDANTO 1

2 LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLLON LAITOSHOITO 3

2.1 Lastensuojelun sijaishuolto 3

2.2 Sijaishuollon laitoshoito 6

2.3 Sijaishuollon kehittäminen muuttuvassa toimintaympäristössä 7

3 ELÄMÄNKULKU TEOREETTISENA VIITEKEHYKSENÄ 8

3.1 Elämänkulku 9

3.2 Siirtymä nuoruudesta aikuisuuteen 13

4 TUTKIMUKSEN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT 17

4.1 Hermeneuttinen lähtökohta 17

4.2 Audiovisuaalinen media-aineisto 18

4.3 Teoriaohjaava sisällönanalyysi 21

4.4 Tutkimuseettiset kysymykset 24

5 LAITOSHOIDON MERKITYKSET OSANA NUOREN ELÄMÄNKULKUA 28

5.1 Laitoshoidossa olemisen merkitykset 28

5.1.1 Turvan ja tuen mahdollistaja 28

5.1.2 Toimijuutta rajoittava 32

5.1.3 Tavanomaisesta nuoruudesta erottava 36

5.2 Laitoshoidon päättyminen elämänkulun käännekohtana 40

5.2.1 Siirtymän äkillisyys 40

5.2.2 Vapauden ja vastuun jännitteet 43

5.2.3 Toimijuuden muutokset 45

5.3 Laitoshoidon merkitykset tulevaisuudelle 49

6 YHTEENVETO 56

6.1 Johtopäätökset tuloksista 56

6.2 Tutkimukselliset valinnat ja niiden rajoitukset 58

LÄHTEET 60

LIITE 71

1 Johdanto

Lastensuojelun laitoshoito on sijaishuollon toteuttamismuoto, jossa lapsen hoito, kasvatus ja huolenpito järjestetään ympärivuorokautisesti lastensuojelulaitoksessa, kuten lastenkodissa, koulukodissa tai muussa vastaavassa yksikössä. Laitoshoito on arkea voimakkaasti säätelevä elinympäristö, jossa nuoren toimijuus, vastuu ja vapaus rakentuvat erilaisten rakenteiden ja käytäntöjen puitteissa (Laakso 2009). Laitoshoidon tavoitteena on turvata lapsen hyvinvointi ja tukea hänen kasvuaan sekä kehitystään. Sijaishuolto voidaan toteuttaa myös perhehoitona tai ammatillisessa perhekodissa. (Lastensuojelulaki 417/2007). Kun sijaishuolto päättyy, rakenteet katoavat ja nuori joutuu usein äkillisesti kohtaamaan itsenäisen elämän vaatimukset, joihin monilla muilla nuorilla on mahdollisuus valmistautua asteittain. Tämä herättää kysymyksiä siitä, miten institutionaalinen kasvuympäristö kytkeytyy nuoruuden ja aikuisuuden väliseen siirtymään. (ks. esim. Cameron ym. 2018.)

Tässä tutkimuksessa tarkastelen sitä, millaisena laitoshoito näyttäytyy nuorten omissa kertomuksissa ja millaisia merkityksiä he antavat laitoshoidossa olemisen aikana syntyneille kokemuksille suhteessa omaan elämäänsä ja itsenäistymiseensä. Tavoitteena on nuorten omien kokemusten kautta rakentaa ymmärrystä siitä, mitä laitoshoidossa eläminen on merkinnyt heille ja miten se on vaikuttanut heidän elämänkulkuunsa ja siirtymiseensä aikuisuuteen. Tutkimusaineistoni muodostuu 11 henkilön kertomuksista, jotka ovat muodostuneet julkisissa dokumentti- ja audiodokumentti ohjelmissa.

Aiheen taustalla on henkilökohtainen kiinnostukseni lasten ja nuorten hyvinvointiin ja siihen, miten yhteiskunnan tarjoamat palvelut tukevat heidän elämäänsä eri vaiheissa. Sosiaalityön opintojen myötä ymmärrykseni lapsuudenkokemusten pitkäaikaisista vaikutuksista on syventynyt, ja olen alkanut tarkastella yhä kriittisemmin sitä, millaiset rakenteet ja käytännöt tukevat tai estävät nuorten mahdollisuuksia rakentaa eheää elämää ja aikuisuutta. Kiinnostus on saanut erityistä syvyyttä oman työkokemukseni kautta muutaman vuoden takaisessa kesätyössä lastensuojelulaitoksessa. Työskentely laitoshoidon arjessa teki näkyväksi, miten monin tavoin nuorten elämä on sidottu laitoksen rakenteisiin ja työntekijöiden vastuisiin. Kesätyökokemuksen aikana havahduin siihen ristiriitaan, joka syntyy, kun nuori on tiiviin hoivan ja valvonnan piirissä, mutta täysi-ikäisyyden kynnyksellä vastuu siirtyy äkisti kokonaan hänelle itselleen (ks. myös Häggman-Laitila & Salokekkilä & Karki 2018). Esimerkiksi kaikki lääkehoitoon liittyvät asiat, kuten reseptien uusiminen tai lääkkeiden annostelu, ovat täysin työntekijöiden vastuulla. Töissäni huomasin, kuinka osa itsenäistyvistä nuorista ei tiennyt, mikä lääkeresepti on tai miten se uusitaan. Tällaiset

havainnot herättivät pohtimaan, miten nämä nuoret pärjäävät, kun he siirtyvät sijaishuollosta aikuisuuteen ja joutuvat kohtaamaan arjen hallinnan vaatimukset ilman aiempaa kokemusta niistä.

Yksittäiset kokemukset ovat osa laajempaa ilmiötä, jossa sijaishuollossa kasvaneet lapset ja nuoret ovat usein erityisen haavoittuvassa asemassa aikuisuuteen siirtyessään. Heidän elämänhistoriassaan korostuvat varhaiset ja moninaiset haasteet, jotka vaikuttavat heidän arkeensa ja hyvinvointiinsa ikätovereitaan enemmän (esim. Heino ym. 2016). Sijoitettujen lasten ja nuorten elämässä toistuvat usein mielenterveys- ja päihdeongelmat, koulunkäynnin haasteet sekä erilaiset elämänhallinnan vaikeudet. Nämä haasteet jatkuvat usein sijaishuollon päätyttyä ja heijastuvat monille elämänalueille aikuisuudessa. Tutkimuksissa (esim. Sariaslan ym. 2021; Kääriälä & Hiilamo 2017) on osoitettu, että sijaishuollosta itsenäistyneillä nuorilla esiintyy muuta väestöä useammin sosiaalista ja taloudellista osattomuutta, mielenterveysongelmia, väkivallan kokemuksia, rikollisuutta, itsetuhoisuutta sekä kohonnutta kuolleisuutta. Hyvinvoinnin vaje on siis usein pitkäkestoista, eikä sitä aina kyetä korjaamaan sijaishuollon aikana. Erityisesti lastensuojelulaitoksiin sijoitettujen lasten ja nuorten tilanne sijaishuollon jälkeen on keskimäärin vaikeampi kuin muilla tavoin sijoitettuna olleiden.

Laitoshoidossa olleiden nuorten näkökulmat ja kokemukset jäävät usein tutkimuksessa näkymättömiksi. Sijaishuoltoa koskevat tutkimukset tarkastelevat usein kaikkia hoitomuotoja yhdessä, mikä saattaa hämärtää laitoshoidon erityispiirteitä. On kuitenkin tärkeää huomioida, että esimerkiksi perhehoidon ja laitoshoidon välillä on merkittäviä eroja niin sijoittamisen syissä, sijoitusiässä kuin arjen rakenteissa. Laitoshoitoon päädytään tavallisesti silloin, kun tuen tarpeet ovat moninaisia ja vaativat intensiivisempää hoitoa ja valvontaa. Lisäksi laitoshoidossa voidaan käyttää rajoitustoimenpiteitä, joita ei ole mahdollista käyttää muissa sijaishuollon hoitomuodoissa. Nämä erot tekevät laitoshoidosta omanlaisensa elinympäristön, mikä edellyttää kohdennettua tutkimusta. Laitoshoidon tutkiminen on tärkeää myös siksi, että sen järjestämistä ohjaavat nykyisin yhä enemmän markkinamekanismit, eivätkä aina niinkään lapsen yksilölliset tarpeet (Eriksson & Harrikari 2023). Laitoshoidon tutkiminen on yhteiskunnallisesti merkittävää, sillä se kuvastaa sitä, miten yhteiskunta kantaa vastuuta haavoittuvassa asemassa olevista lapsista ja nuorista. Tämän tutkimuksen kautta haluan osaltani antaa äänen niille nuorille, jotka ovat eläneet lastensuojelun laitoshoidon todellisuutta.

2 Lastensuojelun sijaishuollon laitoshoito

Suomessa sijaishuoltoa säätelee keskeisesti lastensuojelulaki, joka määrittelee sijoituksen edellytykset, lapsen oikeudet sekä viranomaisten velvollisuudet. Lainsäädäntö korostaa erityisesti lapsen edun ensisijaisuutta, osallisuutta sekä oikeutta turvalliseen kasvuympäristöön. (LSL.)

Vuoden 2012 lakiuudistuksen (laki lastensuojelulain 50 § muuttamisesta 316/2011) myötä perhehoito muuttui ensisijaiseksi ratkaisuksi lapsen pysyväluonteisissa sijoituksissa. Laitoshoidolla on kuitenkin edelleen merkittävä rooli sijaishuollon hoitomuotona, sillä esimerkiksi vuonna 2024 kaikista huostaanotetuista lapsista runsas kolmannes oli sijoitettuna laitoshoitoon (Forsell & Inget-Leinonen 2025, 17–18).

2.1 Lastensuojelun sijaishuolto

Sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun tai kiireellisesti sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella tilanteissa, joissa lapsen terveys, kehitys tai turvallisuus on vaarantunut. Huostaanottoon voidaan ryhtyä, mikäli mitkään muut lastensuojelun toimet eivät ole riittäviä turvaamaan lapsen hyvinvointia. Huostaanotto kestää siihen saakka kuin se on lapsen kannalta välttämätöntä. Kiireellinen sijoitus puolestaan on väliaikainen ja lyhytkestoinen turvaamistoimenpide vastaaman lapsen välittömään vaaraan. (LSL 49 §.) Sijaishuollon toimenpiteisiin voidaan ryhtyä myös huoltajien tai lapsen vastustuksesta huolimatta. (LSL 49 §.) Lisäksi huostaanoton tai kiireellisen sijoituksen yhteydessä vastuu lapsen huollosta siirtyy huoltajilta hyvinvointialueelle ja lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle (LSL 45 §). Sijaishuolto edustaa siten lastensuojelun interventioista voimakkainta puuttumista lapsen ja perheen elämään.

Sijoitus kodin ulkopuolelle voi tarkoittaa myös lastensuojelun avo- tai jälkihuollon tukitoimena tehtyä sijoitusta (LSL). Tällöin kyseessä ovat lyhytkestoiset ja hyvin suunnitelmalliset vapaaehtoisuuteen perustuvat sijoitukset, eikä niihin liity sijaishuoltoa vastaavaa julkisen vallan käyttöä ja lapsen huollon siirtymistä viranomaisille. Siten sijaishuollon sijoitukset kodin ulkopuolelle ovat oikeudellisesti ja eettisesti painavampia toimenpiteitä. Valtaosa kodin ulkopuolisista sijoituksista toteutuu huostaanoton tai kiireellisen sijoituksen kautta (esim. Forsell & Inget-Leinonen 2025, 11).

Lapsen hoito ja huolenpito kodin ulkopuolella voidaan järjestää perhe- tai laitoshoidossa (LSL 50 §). Perhehoidossa lapsi sijoitetaan sijaisperheeseen, jossa hoito toteutuu perheenomaisessa ympäristössä, tai ammatilliseen perhekotiin, joka sijoittuu sijaisperheen ja laitoshoidon väliin yhdistäen kodinomaisuuden ja ammatillisen tuen. Laitoshoito puolestaan tarkoittaa lapsen

sijoittamista lastensuojelulaitokseen, jossa hoito ja kasvatus toteutuvat organisoidussa ja ammatillisesti johdetussa ympäristössä ympärivuorokautisesti. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2026.)

Laitoshoidossa lapset ja nuoret ovat monenlaisen viranomaisten vallankäytön ja rajoitusten kohteena. Laitoshoidon erityisyyttä sijaishuollon kokonaisuudessa korostaa se, että muihin hoitomuotoihin nähden laitoshoidossa on enemmän toimivaltaa käyttää lapsen perusoikeuksiin kajoavia rajoitustoimenpiteitä. Lastensuojelulakiin kirjattujen rajoitustoimenpiteiden käyttö, yhteydenpidon rajoittamista lukuun ottamatta, on mahdollista vain laitoshoidossa. (LSL Luku 11). Siten esimerkiksi kiinnipitäminen, liikkumisvapauden rajoittaminen tai eristäminen eivät ole sallittuja toimenpiteitä perhehoidossa tai ammatillisissa perhekodeissa. Rajoitustoimenpiteiden käyttö ei myöskään ole sallittua tilanteissa, joissa lapsi tai nuori on sijoitettuna laitoshoitoon avo- tai jälkihuollon tukitoimena. Sijaishuollon laitossijoituksessa rajoitustoimenpiteiden tavoitteena on suojella lapsen omaa sekä muiden turvallisuutta ja lisäksi ehkäistä merkittäviä omaisuusvahinkoja. Rajoitustoimien avulla voidaan varmistaa huostaanoton tarkoituksen toteutuminen ja suojella lasta esimerkiksi päihteiden käytöltä tai aggressiiviselta käytökseltä (Utriainen & Eriksson 2023).

Tutkimukset osoittavat sijaishuollon hoitomuotojen jakautuvan ikäryhmittäin siten, että pienten lasten kohdalla korostuu perhehoito, kun taas teini-ikäisten osalta laitoshoidon suhteellinen osuus on merkittävästi suurempi (esim. Forsell & Inget-Leinonen 2025; Forsell & Kuoppala 2024). Sijoitusten taustalla näkyvät tekijät voivat osaltaan selittää eri sijoitusmuotojen vaihtelua ikäryhmien välillä. Sijoitusratkaisuihin päädytään erilaisten elämäntilanteiden ja tarpeiden pohjalta. Huostaanotetuilla lapsilla on usein taustallaan esimerkiksi vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmia sekä kykenemättömyyttä vastata lapsen tarpeisiin. Taustalla voi myös olla perheen matalaan sosioekonomiseen asemaan ja yksinhuoltajuuteen liittyviä tekijöitä (esim. Heino ym. 2016; Ristikari ym. 2018). Teini-ikäisillä sijoituksen taustalla on usein myös omaan käyttäytymiseen liittyviä tekijöitä, kuten erilaisia tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmia sekä päihteidenkäyttöä, väkivaltaisuutta ja rikollista käyttäytymistä (mt. 2016; mt. 2018), jotka vaativat ammatillisen ympäristön sekä intensiivisen hoidon ja kasvatuksellisen tuen vuorokauden ympäri.

Näyttää myös siltä, että sijoitettujen nuorten tilanteisiin ei kyetä puuttumaan riittävän ajoissa lastensuojelun ensisijaisilla toimilla. Yhä useammin kiireellinen turvaamistoimenpide näyttäytyy välttämättömänä ratkaisuna (ks. esim. Forsell & Inget-Leinonen 2025, 6; Forsell & Kuoppala 2024), mikä kertoo ongelmien kärjistymisestä ja akuutista luonteesta. On myös hyvin tyypillistä, että nuori tulee toistuvasti lyhytkestoisesti sijoitetuksi ennen huostaanottoa (Laakso 2019, 9).

Nuorten kärjistyneisiin tilanteisiin ei siis useinkaan pystytä vastaamaan lyhytkestoisilla interventioilla, vaan niihin puuttuminen vaatii huostaanottoa, jolloin hoito on pidempi kestoista.

Huostaanotto voi kestää muutamista vuosista koko lapsuusaikaan. Sijoituksen kesto vaihtelee sijoitusiän mukaan (Eronen 2013). Vaikka lainsäädäntö korostaa huostaanoton väliaikaisuutta, käytännössä huostaanoton kesto ulottuu usein täysi-ikäisyyteen saakka. (Esim. Forsell & Inget-Leinonen 2025, 17–18; Eronen 2013). Siten myös lastensuojelulaitos voi muodostua nuorelle pitkäaikaiseksi elinympäristöksi, jossa hän elää nuoruuttaan ja valmistautuu itsenäiseen aikuisuuteen.

Sijaishuoltopaikka voidaan ymmärtää institutionaalisena ympäristönä, jossa arki on samanaikaisesti sekä kodinomaista että tarkasti säädeltyä. Enroos (2016) on kuvannut sijaishuoltopaikkaa käsitteellä ”julkinen koti”, mikä korostaa sen institutionaalista ja henkilökohtaista luonnetta. Lastensuojelulaitos on siten lapsen koti, jossa hän elää omaa arkeaan toisten lasten ja huolta pitävien aikuisten kanssa. Samanaikaisesti kyse on kuitenkin julkisen vallan säätelemästä ja valvomasta hoivasta. (Mt., 224, 229). Lainsäädännöllinen kehys määrittää sijaishuollon keskeiset rakenteet ja käytännöt, kuten huolta pitävien aikuisten pätevyysvaatimukset, sallitun lasten määrän tai eri toimijoiden vastuut. Näin esimerkiksi lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on huostaanotetun lapsen julkisena huoltajana kokonaisvastuu lapsen edun ja hyvinvoinnin toteutumisesta koko sijaishuollon ajan, kun taas käytännöntyöstä vastaavat sijaishuoltopaikan aikuiset. (Helavirta 2016.) Siinä missä perhehoidossa kasvatuksesta vastaavat sijaisvanhemmat, laitoshoidossa kasvatustehtävää toteuttaa useat, lastensuojelulaitoksessa työskentelevät ammattilaiset.

Tutkijat ja sijaishuollon kehittäjät ovat yhtä mieltä siitä, että onnistuneen sijaishuollon perusta on arjessa toteutuva terapeuttinen ja kasvatuksellinen työ, joka on läsnä ympäri vuorokauden (esim. Eronen & Laakso 2016). Laitosympäristössä tämä tarkoittaa sellaisten olosuhteiden luomista ja ylläpitämistä, jotka tarjoavat lapselle turvaa ja tukea sekä mahdollistavat koulunkäynnin, sosiaalisten taitojen kehittymisen ja kiinnittymisen tavallisiin lapsuuden yhteisöihin ja palveluihin. Laadukkaassa laitoskasvatuksessa keskeistä on ajatus laitoksesta lapselle turvallisena kotina. Lisäksi tärkeää on lapsen oman elämänhistorian käsittely myönteisen minäkuvan vahvistamiseksi sekä tulevaisuuden suunnittelu, joka tukee lapsen kokemusta omasta toimijuudestaan. (Timonen-Kallio ym. 2017, 27.)

Suurin osa sijaishuollossa olevista lapsista ja nuorista voi hyvin. He ovat tarpeitaan vastaavassa sijaishuoltopaikassa, saavat elää turvallisissa ympäristöissä ja ovat tyytyväisiä tämänhetkiseen elämäänsä. Tilanne näyttää hyvältä erityisesti alle 12-vuotiaiden perhehoitoon sijoitettujen

lasten kohdalla. (Eriksson & Korhonen 2022.) Ikätovereihin nähden sijoitettujen lasten hyvinvointi on kuitenkin monella ulottuvuudella tarkasteltuna heikompaa (esim. Ikonen, Eriksson & Heino 2020; Saariluoma, Eriksson, Heino & Utriainen 2021), eivätkä he kykene kuromaan umpeen hyvinvoinnin vajettaan sijaishuollon aikana. Tämä näkyy erityisesti laitoshoitoon sijoitettujen kohdalla. (Esim. Kääriälä & Hiilamo 2017.)

2.2 Sijaishuollon laitoshoito

Laitoshoitoa toteutetaan erilaisissa yksiköissä, kuten lastenkodeissa, koulukodeissa sekä näihin rinnastettavissa lastensuojelulaitoksissa, kuten vastaanottoyksiköissä (LSL 57 §), joita ylläpitävät niin valtio ja hyvinvointialueet kuin järjestöt ja yksityiset yritykset. Lastensuojelulaitokset voivat erota toisistaan tehtävänsä ja hoidon intensiivisyyden suhteen. Palvelujen sisällöllisten painotusten osalta yksiköt ovat raportoineet erikoistuneensa esimerkiksi neuropsykiatrisiin oireisiin, käytösongelmiin ja traumaattisiin kokemuksiin sekä päihdekuntoutukseen ja väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Työskentely voi keskittyä lyhytaikaiseen arviointiin tai kriisivaiheeseen, mutta myös pidempikestoiseen hoitoon, kasvatukseen ja kuntoutukseen. (Heino, Lappalainen, Ranta & Weckroth 2021, 102–103; 115–116.) Vaikka lainsäädäntö ei tunne laitosten luokitusta hoidon vaativuuden suhteen, laitoshoidon palvelut on käytännössä porrastettu perus-, vaativan- ja erityistason palveluiksi (Lastensuojelun vaativan… 2020, 13). Vaativan- ja erityistason laitoshoidolla tarkoitetaan sijaishuollon palvelua, joka on tarkoitettu lapsille ja nuorille, joiden tuen tarve on tavanomaista laitoshoitoa suurempi (esim. Pekkarinen 2017). Laitoshuollon kenttä on kuitenkin kirjava ja sekava. Tietoa on puuttunut jopa tarkoista laitosten määristä (esim. Eronen & Laakso 2016).

Laakson (2009) tutkimuksessa laitoksissa tehtävä työ jäsentyy keskeisesti arkiseksi huolenpidoksi. Se on lapsen fyysisiin perustarpeisiin vastaamisen ohella myös välittävää läsnä olemista sekä mahdollisimman normaalin arjen välittämistä lapselle. Päivittäiset rutiinit ja toistuvat käytännöt, kuten ruokailut, koulunkäynti ja iltatoimet, tekevät arjesta ennakoitavan kokonaisuuden. (Mt.) Strukturoitu arki sekä laitoksen lämmin ja kodinomainen ilmapiiri tukee erityisesti sellaisten lasten hyvinvointia, joiden elämäntilanteet ovat olleet aiemmin kaoottisia (Eriksson & Korhonen 2022, 79). Samanaikaisesti yllättävät tilanteet, kuten erilaiset konfliktit tai tunneilmaisut muokkaavat päivittäistä elämää. Se, miten lapset ja aikuiset toimivat yhdessä näissä hetkissä, vaikuttaa siihen, millaiseksi arki lopulta muotoutuu. (Laakso 2009.)

Laitoshoidon arjessa korostuu hoivan ja kontrollin välinen jännite (Laakso 2009, 180). Laitoshoidossa on tilanteita, joissa lapsen ohjaaminen vuorovaikutuksellisin keinoin ei ole riittävää ja

joudutaan turvautumaan lastensuojelulain mahdollistamiin rajoitustoimenpiteisiin (Hoikkala & Kuokkanen 2017, 9). Laakso (2009, 258) kuvaa laitoshoidossa näkyvää hoivaavaa ja kasvatuksellista valtaa van Drenthin ja De Haanin (1999)[1] käsitteellä huoltapitäväksi vallaksi. Se tuo esiin vallankäytön muotoja, jotka kytkeytyvät hoivaan ja huolenpitoon. Laakso (mt.) kuitenkin toteaa, että laitoshoidossa valta on läsnä kaikissa arkisissakin kohtaamisissa, joissa vallankäytön luonne tulee määritellyksi.

Vaikka lastensuojelulain mukaan rajoitustoimenpiteitä ei saa käyttää rangaistuksina eikä säännöiksi tulkittavina, nuoret kokevat ajoittain lain vastaista kohtelua, kuten joukkorangaistuksia tai epäselviä rangaistuksia, joiden perusteet jäävät heille epäselviksi (Ikonen ym. 2020; Koivula & Ellonen ym. 2021, 270). Koivulan ja Ellosen (mts., 270) mukaan, joka neljäs laitoshoidossa oleva nuori raportoi kokeneensa kaltoinkohtelua huolta pitävän aikuisen toimesta. Turvattomuus ei rajoitu vain aikuisten vallankäyttöön. Teini-ikäiset kokevat usein myös muiden lasten taholta tapahtuvaa kiusaamista ja väkivaltaa, mikä muokkaa arkea epävarmaksi ja haastaa lapsen kokemaa turvallisuutta (Eriksson & Korhonen 2022, 86–87). Vastaavanlaisia kokemuksia esiintyy lisäksi sijaishuoltopaikan ulkopuolella (Saariluoma ym. 2021). Siten arki voi näyttäytyä lapselle mielivaltaisena ja turvattomana.

2.3 Sijaishuollon kehittäminen muuttuvassa toimintaympäristössä

Sijaishuollon toiminnan tehostamiseksi on otettu käyttöön arkista toimintaa jäsentäviä toimintamalleja asiakastyön ja yhteisen työskentelyn pohjaksi (Isokuortti ym. 2020). Laitoshoidossa tällaisiksi työtä ohjaaviksi orientaatioiksi on tunnistettu esimerkiksi systeeminen ajattelu, ratkaisukeskeisyys, dialogisuus, sosiaalipedagogiikka ja terapeuttisen suuntaukset (esim. Timonen & Hämäläinen 2019; Timonen-Kallio 2019; Timonen-Kallio ym. 2017). Laajasalon ja kumppaneiden (2025) laitoshoidon orientaatioita koskevassa selvityksessä lastensuojelulaitokset ovat kuvanneet toimintaansa ohjaavia viitekehyksiä yleisimmin ratkaisu- ja voimavarakeskeisiksi sekä dialogisiksi.

Työorientaatioiden ohella laitoshoitoon on otettu käyttöön erilaisia standardoituja työmenetelmiä sekä psykososiaalisia interventioita, jotka ovat syntyneet laitoshoitokontekstin ulkopuolella (Lundström ym. 2020). Lisäksi käytössä saattaa olla myös sellaisia menetelmiä, joilla ei ole tieteellistä pohjaa (Laajasalo ym. 2025) tai niiden vaikuttavuudesta on niukasti tutkimusta (Isokuortti ym. 2020). Vaikka erilaisten toimintamallien ja työmenetelmien tarve on tunnistettu ja

[1] Drenth, A. v., & Haan, F. d. (1999). *The rise of caring power: Elizabeth Fry and Josephine Butler in Britain and the Netherlands*. Amsterdam University Press.

niiden käyttö on vilkastunut, kokonaiskuva laitoshoidossa tehtävän työn konkreettisista sisällöistä ja käytännön toteutuksesta on puutteellinen (Aaltio & Eriksson 2023).

Yksi merkittävimmistä murroksista lastensuojelun sijaishuollon kehityksessä on ollut erityisesti 2000-luvulla vahvistunut kapitalistinen markkinalogiikka. Nykyisin julkinen sektori tuottaa enää vain pienen osan sijaishuollon palveluista. (Eriksson & Harrikari 2023). Markkinavetoiset yritykset ovat vastanneet palveluntarpeeseen, ja Suomessa suurin osa lastensuojelulaitoksista on yksityisen palveluntuottajien ylläpitämiä. Vaikka tämän tyyppinen organisoituminen on saman suuntaista kaikissa Pohjoismaissa, maiden välillä on huomattavia eroja yksityistämisen tason ja erityyppisten palveluntarjoajien osuuden suhteen. Muista maista poiketen Suomessa ja Ruotsissa suurin osa lastensuojelulaitoksista on isojen, voittoa tavoittelevien yritysten omistamia. Vastaavasti ei-voittoa tavoittelevien osuus on pieni. Pohjoismaisessa vertailussa Suomessa myös tehdään sijoituksia laitoshoitoon muita maita enemmän. (Shanks ym. 2021.)

Ranta (2024) on tarkastellut lastensuojelun laitoshoidon markkinoistumista lainsäädännön ja viranomaisasiakirjojen valossa. Tarkastelu osoittaa, että lastensuojelun laitoshoidon ulkoistaminen yksityisille toimijoille ei ole ollut keskeisten valtakunnallisten toimijoiden tavoitteena, vaikkakin samaan aikaan yleisesti sosiaalipalveluiden markkinoistumista on lainsäädännössä edistetty. Ranta esittääkin erityisen huolen siitä, että tällainen merkittävä sosiaalipoliittinen muutos on laitoshoidon osalta tapahtunut ilman, että sitä on perustavanlaatuisesti pohdittu. Keskeisinä kysymyksinä on julkisen vallan lastensuojelutehtävän toteuttaminen yksityisellä sektorilla ja sen valvonta. (Mt.)

3 Elämänkulku teoreettisena viitekehyksenä

Tässä tutkimuksessa teoreettisena viitekehyksenä käytetään elämänkulun käsitettä, joka tarjoaa mahdollisuuden tarkastella laitoshoidosta itsenäistymisen ja aikuisuuteen siirtymisen monitasoista rakentumista. Elämänkulun näkökulma korostaa, että yksilön elämänkulku rakentuu vuorovaikutuksessa aiempien elämänvaiheiden ja yhteiskunnallisten rakenteiden kanssa. Siten yksilön elämäntilannetta tai kokemuksia ei myöskään voida täysin ymmärtää tarkastelemalla vain hänen tämänhetkistä elämänvaihettaan. (Elder & Giele 2009.) Elämänkulun näkökulma mahdollistaa yksilöllisten kokemusten, institutionaalisten rakenteiden ja aikuisuuteen siirtymisen tarkastelun samassa kehyksessä.

3.1 Elämänkulku

Elämänkulkua on tarkasteltu useista teoreettisista ja tutkimuksellisista näkökulmista niin psykologian, sosiologian kuin muiden yhteiskuntatieteiden piirissä. Elämänkulkua on lähestytty sekä yksilön omiin kokemuksiin perustuvana että yhteiskunnallisesti rakentuvana ilmiönä. Tutkimuksissa sitä on tarkasteltu niin yksilöllisenä kehitysprosessina kuin yhteiskunnallisten rakenteiden ja instituutioiden muovaamana kokonaisuutena. (Esim. Ahola & Kekäläinen ym. 2024; Fadjukoff & Feldt ym. 2019; Tiilikainen 2016; Mustonen ym. 2013; Nurmi & Salmela-Aro 2000).

Elämänkulun näkökulma kehittyi vähitellen vastauksena sellaisiin lähestymistapoihin, joissa yksilön käyttäytymistä selitettiin joko pääasiassa sosiaalisen ympäristön vaikutuksilla tai yksilön henkilökohtaisen kehityksen kautta. Elämänkulun tutkimuksessa nämä näkökulmat yhdistyvät siten, että yksilön elämä ymmärretään samanaikaisesti sekä henkilökohtaisten valintojen että yhteiskunnallisten rakenteiden muovaamaksi prosessiksi. Elämänkulun näkökulma vakiintui erityisesti vuosien 1950–1980 aikana useiden teoreettisten tutkimusperinteiden yhdistyessä monitieteiseksi tutkimusalaksi (Giele & Elder 1998, 6–8). Elämänkulun (*life course*) käsite on tarpeen erottaa elämänkaaren (*life span* / *life cycle*) käsitteestä, joita käytetään toisinaan rinnakkain (Elder, Johnson & Crosnoe 2003, 4). Elämänkulun käsitteestä poiketen elämänkaaren käsitteellä painotetaan yksilön kehitystä eri elämänvaiheissa.

Sosiaalityössä elämänkulkunäkökulma tarjoaa välineen asiakkaiden elämäntilanteiden kokonaisvaltaiseen ymmärtämiseen. Yksilön nykytilannetta voidaan tarkastella suhteessa hänen aiempiin kokemuksiinsa, elämänvaiheisiinsa sekä tulevaisuuden tavoitteisiinsa. Tällöin huomio kohdistuu siihen, millaisten tapahtumien, valintojen ja rakenteellisten ehtojen kautta yksilön nykyinen elämäntilanne on rakentunut. Elämänkulun näkökulma mahdollistaa asiakkaan tilanteen tarkastelun laajempana kokonaisuutena kuin yksittäisten ongelmien tai elämäntapahtumien kautta tarkasteltuna. (Pohjola 2000, 104.)

Elderin ja hänen kollegansa (Elder, Johnson & Crosnoe 2003; Elder & Giele 2009) jäsentävät elämänkulkua viiden keskeisen periaatteen kautta: 1) historiallisen ajan ja paikan merkitys, 2) toimijuus, 3) linkittyneet elämät, 4) tapahtumien ajoittuminen sekä 5) elämänmittainen kehitys. Heidän mukaansa elämänkulku tulee ymmärtää näiden periaatteiden keskinäisessä vuorovaikutuksessa, sillä ne muodostavat yhdessä johdonmukaisen ja kokonaisvaltaisen näkökulman yksilön elämänkulun rakentumiselle.

Ajan ja paikan periaatteen mukaan yksilön elämä rakentuu aina tietyssä yhteiskunnallisessa, kulttuurisessa ja historiallisessa kontekstissa (Elder, Johnson & Crosnoe 2003, 10–14; Elder &

Giele 2009, 8–15). Ihmiset eivät elä irrallaan yhteiskunnallisista olosuhteista, vaan esimerkiksi poliittiset päätökset, taloudelliset muutokset, hyvinvointivaltion rakenteet sekä erilaiset institutionaaliset järjestelmät luovat puitteet elämänkulun rakentumiselle. Elämänkulkuun vaikuttavat siten muun muassa koulutusjärjestelmä, työmarkkinat sekä sosiaali- ja terveyspalvelut. Tämä näkökulma auttaa ymmärtämään, ettei yksilön hyvinvointi tai pärjääminen ole yksinomaan hänen ominaisuuksiensa tai valintojensa seurausta, vaan siihen vaikuttavat myös yhteiskunnan tarjoamat resurssit ja tukirakenteet.

Lastensuojelun kontekstissa historiallinen aika ja paikka näkyvät erityisesti siinä, miten lasten ja nuorten tuen, suojelun ja kontrollin tarpeita määritellään eri aikakausina. Vaikka lasten ja nuorten hyvinvointiin liittyvät haasteet eivät ole uusia ilmiöitä, niiden tulkinnat sekä niihin kohdistuvat tukitoimet vaihtelevat yhteiskunnallisen tilanteen mukaan. (Esim. Harrikari 2019; Hämäläinen & Toikko 2020.) Lastensuojelussa on vastattu muuttuvin orientaatioin lapsen tarpeisiin, ja painopiste on vuosikymmenten aikana siirtynyt lapsen pahatapaisuuden ja kurittamisen korostamisesta kohti hoitoa, huolenpitoa, kasvatusta ja lapsen näkemistä suojelua tarvitsevana yksilönä (Harrikari 2019). Näin ollen myös lastensuojelun piirissä kasvaneiden lasten ja nuorten elämänkulut rakentuvat osana tietyn historiallisen ajan palvelujärjestelmää ja yhteiskunnallisia käsityksiä lapsuudesta, nuoruudesta ja tuen tarpeesta.

Toimijuuden periaate korostaa yksilön roolia oman elämänsä rakentajana. Yksilöt tekevät valintoja, asettavat tavoitteita ja pyrkivät suuntaamaan elämäänsä omien pyrkimystensä mukaisesti. Toimijuus ei kuitenkaan tarkoita rajatonta vapautta, vaan se toteutuu aina historian ja yhteiskunnallisten olosuhteiden luomissa mahdollisuuksissa ja rajoissa. (Elder, Johnson & Crosnoe 2003, 10–14; Elder & Giele 2009, 8–15.) Evans (2007) on kuvannut tätä omassa tutkimuksessaan rajoitetun toimijuuden (*bounded agency*) käsitteellä. Sillä hän viittaa siihen, että yksilön toimijuus ja käsitys omista vaikutusmahdollisuuksistaan ovat sidottuja kulttuurisiin reunaehtoihin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Toimijuutta tarkasteltaessa yksilöä ei voi irrottaa ajallisesta ja sosiaalisesta kontekstistaan, vaan toimijuus on aina sosiaalisesti paikantunutta. (Mt. 91–93) Yksilöiden valinnat ja toiminta ovat siten sidoksissa niihin olosuhteisiin, joissa he elävät.

Toimijuutta on tarkasteltu myös yksilön kyvykkyyden ja kapasiteetin näkökulmasta. Hitlin ja Elder (2007) korostavat toimijuuden rakentuvan minäpystyvyydestä, optimismista, tulevaisuuteen suuntautumisesta, suunnittelutaidoista, sosiaalisista suhteista ja itsearvostuksesta. Erityisesti minäpystyvyysuskomukset muodostavat heidän mukaansa toimijuuden ytimen, sillä yksilöllä tulee olla uskoa omaan kykyynsä vaikuttaa elämänsä kulkuun ja saavuttaa tavoitteitaan. Lastensuojelun kontekstissa toimijuuden tarkastelu on erityisen merkityksellistä, sillä nuorten

mahdollisuudet tehdä omaa elämäänsä koskevia valintoja rakentuvat usein institutionaalisten rakenteiden ja ammattilaisten tekemien päätösten puitteissa.

Elämänkulun tutkimuksessa toimijuutta ei kuitenkaan tarkastella yksinomaan yksilöllisenä ominaisuutena, vaan osana sosiaalisia suhteita. Elderin (1994) linkittyneiden elämien periaatteen mukaan yksilön elämänkulku on yhteydessä muiden ihmisten elämänkulkuihin, minkä vuoksi myös toimijuuden mahdollisuudet rakentuvat vuorovaikutuksessa läheisten ihmisten, yhteisöjen ja institutionaalisten toimijoiden kanssa. Yksilön mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä ovat siten sidoksissa sekä hänen omiin voimavaroihinsa että niihin sosiaalisiin suhteisiin ja rakenteellisiin ehtoihin, joiden keskellä elämä etenee. Linkittyneiden elämien periaate korostaa sitä, että yksilöiden elämät rakentuvat suhteessa muihin ihmisiin (Elder & Giele 2009). Yksilön mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä ovat sidoksissa sekä hänen omiin voimavaroihinsa että niihin sosiaalisiin suhteisiin ja rakenteellisiin ehtoihin, joiden keskellä elämä etenee. Yksilön elämä ei siten ole pelkästään henkilökohtainen projekti, vaan se muotoutuu jatkuvassa vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa.

Tapahtumien ajoittumisen periaate korostaa sitä, että elämäntapahtumien vaikutukset riippuvat siitä, missä vaiheessa elämänkulkua ne tapahtuvat. Samankaltainen tapahtuma voi saada erilaisia merkityksiä riippuen yksilön iästä, elämäntilanteesta ja sosiaalisesta asemasta. Elämänkulun kannalta merkityksellistä ei siten ainoastaan ole se, mitä tapahtuu, vaan myös tapahtuman ajoittuminen suhteessa muihin elämänkulun vaiheisiin. (Mt.)

Elämänmittaisen kehityksen periaatteen mukaan ihmisen kehitys jatkuu koko elämän ajan. Elämänkulku nähdään kumuloituvana prosessina, jossa aiemmat kokemukset vaikuttavat myöhempiin elämänvaiheisiin ja tulevaisuuden mahdollisuuksiin. Yksittäisiä elämäntapahtumia ei voida ymmärtää irrallaan niitä edeltävistä kokemuksista tai myöhemmistä seurauksista. Menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus muodostavat jatkuvan kokonaisuuden, jossa yksilön kokemuksille rakentuvat merkitykset voivat muuttua ajan kuluessa. (Mt.)

Elämänkulun keskeiset periaatteet konkretisoituvat erityisesti niissä muutoksissa ja tapahtumissa, joiden kautta yksilön elämä etenee ja saa uusia suuntia. Näitä taitekohtia kutsutaan elämänkulussa siirtymiksi ja käännekohdiksi. Käännekohdat voivat näyttäytyä ajassa ja paikassa selkeästi rajautuvina tapahtumina, kun taas siirtymät ovat yleensä vähitellen eteneviä muutoksia yksilön asemassa, rooleissa tai elämäntilanteessa. Siirtymät voivat määräytyä ulkoapäin tai rakentua yksilöllisesti. (Mt.)

Ulkoapäin määräytyvät siirtymät jäsentyvät institutionaalisen sääntelyn sekä kulttuurisesti jaettujen normien ja odotusten kautta. Tällaisiin siirtymiin liittyy usein käsityksiä siitä, missä elämänvaiheessa tiettyjen tapahtumien tulisi tapahtua ja millaisia rooleja yksilön odotetaan omaksuvan. (Mt.) Nämä voivat liittyä esimerkiksi koulutukseen, työelämään, asumiseen tai perhesuhteisiin. Institutionaaliset siirtymät ovat tavallisesti myös ikäsidonnaisia, sillä yhteiskunnalliset instituutiot rakentuvat ikään perustuvien normien, sääntöjen ja käytäntöjen varaan. Nämä määrittävät yksilöiden oikeuksia, velvollisuuksia ja toimintamahdollisuuksia eri elämänvaiheissa. (Rantamaa 2007, 53.)

Siirtymät voivat rakentua myös yksilön omien kokemusten, identiteetin muutosten ja elämäntilanteiden kautta. Tällöin kyse on vähitellen etenevästä muutoksesta tavassa ymmärtää itseään, omia tavoitteitaan tai paikkaansa suhteessa muihin. (Elder & Giele 2009.) Käytännössä ulkoapäin ohjautuvien ja yksilöllisesti rakentuvien siirtymien välinen raja on kuitenkin usein häilyvä. Ne limittyvät toisiinsa ja muovaavat yksilön elämänkulua monimuotoisilla tavoilla.

Siirtymät voivat muodostua elämänkulun käännekohdiksi silloin, kun niillä on merkittäviä ja pitkäkestoisia vaikutuksia yksilön myöhempään elämään. Käännekohdat eivät määräydy yksinomaan tapahtumien objektiivisen merkityksen perusteella, vaan keskeistä on se, millaisia merkityksiä yksilö itse tapahtumille antaa. (Reynolds & Turner 2008.) Elämänkulun näkökulmasta sama tapahtuma voi siis näyttäytyä toiselle merkityksettömänä ja toiselle koko elämän suuntaa muuttavana kokemuksena.

Lastensuojelun kontekstissa siirtymät ja käännekohdat saavat erityisen merkityksen. Sijoitus kodin ulkopuolelle, muutokset sijaishuoltopaikoissa, täysi-ikäistyminen sekä siirtyminen itsenäiseen asumiseen ovat tapahtumia, jotka voivat muuttaa elämän suuntaa merkittävällä tavalla. Lastensuojelujärjestelmässä toteutetut interventiot voidaan siten ymmärtää siirtyminä niin lapselle, mutta myös koko perheelle. (White & Wu 2014, 149). Samalla White ja Wu (mts. 149) ovat esittäneet, että lastensuojeluun liittyviä siirtymiä voidaan luonnehtia käännekohdiksi, koska niihin sisältyy merkittäviä muutoksia lapsen elämässä niin hoivasuhteissa, arjen resursseissa kuin ympäristössäkin. Suomalaisessa tutkimuksessa sijaishuollon kokeneet nuoret ovat kuvanneet huostaanottoa, sijaishuollossa vietettyä aikaa sekä itsenäistymistä keskeisiksi elämänsä käännekohdiksi, joihin liittyy samanaikaisesti sekä myönteisiä että kuormittavia kokemuksia (Groop 2021). Koska lastensuojelujärjestelmä määrittää monia siirtymiä institutionaalisten rakenteiden ja ikärajoihin sidottujen käytäntöjen kautta, käännekohdat rakentuvat usein yhteiskunnallisten ehtojen ja yksilöllisten kokemusten risteyskohdissa.

Tässä tutkimuksessa elämänkulkua tarkastellaan viitekehyksenä, jonka avulla voidaan ymmärtää lastensuojelun laitoshoidossa olleiden nuorten kokemuksia osana heidän laajempaa elämäntarinaansa. Laitoshoitoa ei tarkastella irrallisena elämänvaiheena, vaan osana elämänkulun kokonaisuutta, jossa aiemmat kokemukset, laitoshoidon aikaiset tapahtumat sekä aikuisuuteen liittyvät siirtymät muodostavat toisiinsa kietoutuvan prosessin. Elämänkulun näkökulma mahdollistaa yksilöllisten kokemusten, toimijuuden sekä yhteiskunnallisten rakenteiden samanaikaisen tarkastelun ja tarjoaa siten tutkimukselle teoreettisen välineen ymmärtää laitoshoidon merkityksiä nuorten elämässä ja aikuisuuteen siirtymisessä.

3.2 Siirtymä nuoruudesta aikuisuuteen

Nuoruuden ja aikuisuuden välinen raja ei ole yksiselitteinen, vaan se rakentuu yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti määrittyneiden odotusten kautta. Käsitykset siitä, mitä pidetään normaalina tai tavoiteltavana aikuisuutena ovat sidoksissa kulloisiinkin yhteiskunnallisiin olosuhteisiin, normeihin ja instituutioihin (Isoniemi 2017). Aikuisuus ei siten ole pelkästään biologinen tai kronologiseen ikään perustuva vaihe, vaan myös sosiaalisesti rakentunut asema, johon liittyy tietynlaisia oikeuksia, velvollisuuksia ja odotuksia (Mt.; Marin 2007).

Juridisesta näkökulmasta aikuisuus määritellään lainsäädännön kautta. Suomessa ja useimmissa länsimaissa yksilö saavuttaa täysi-ikäisyyden 18 vuoden iässä, jolloin hänet katsotaan täysivaltaiseksi kansalaiseksi, jolla on täysi oikeustoimikelpoisuus ja vastuu omista teoistaan (Marin 2007, 231). Täysi-ikäisyys näyttäytyy näin siirtymänä lapsuuden holhouksenalaisuudesta ja riippuvuudesta kohti itsenäisyyttä ja yhteiskunnan täysivaltaista jäsenyyttä. Juridinen aikuisuus ei kuitenkaan yksin määritä aikuisuuden saavuttamista, vaan aikuisuus ymmärretään nykyisin laajemmin sosiaalisena ja kokemuksellisena prosessina. Kronologisen iän lisäksi myös se, milloin yksilö kokee itsensä aikuiseksi ja milloin ympäröivä yhteiskunta tunnustaa hänet sellaiseksi, on merkityksellistä aikuisuuden saavuttamiselle. Perinteisesti aikuisuuden tunnusmerkkeinä on pidetty koulutuksen päättämistä, työmarkkinoille kiinnittymistä, taloudellista itsenäisyyttä, omaa asuntoa sekä perheen perustamista. (Arnett 2000.)

Aikuisuuden rajat ja siihen liitetyt odotukset eivät ole pysyviä, vaan ne vaihtelevat historiallisissa ja kulttuurisissa konteksteissa. Teollisessa yhteiskunnassa nuorten elämänkulut olivat usein suhteellisen ennustettavia ja institutionaalisesti säädeltyjä. Koulutuksesta siirryttiin työelämään, mikä mahdollisti taloudellisen itsenäistymisen, mitä seurasi usein perheen perustaminen. Elämänkulut etenivät monilta osin samankaltaisessa järjestyksessä ja samassa ikävaiheessa. Myöhäismodernissa yhteiskunnassa tällaiset standardoidut elämänkulut ovat osittain vähentyneet,

ja yksilölliset elämänpolut ovat moninaistuneet. (Beck 1992; Brückner & Mayer 2005.) Tämä myötä myös aikuisuuteen siirtyminen on muuttunut aiempaa pidemmäksi, monimuotoisemmaksi ja vähemmän ennustettavaksi prosessiksi.

Koska aikuisuuden määrittyminen iän kautta ei enää vastaa perinteistä järjestystä, jossa aikuistuminen tapahtui varhain ja suhteellisen lineaarisesti, myös elämänkulkujen tarkastelussa on ollut tärkeä erottaa ikävaihe ja elämänvaihe toisistaan. Siinä missä ikävaihe viittaa yksilön kronologiseen ikään, elämänvaihe kuvaa tiettyä sosiaalista asemaa tai elämäntilannetta, jota luonnehtivat samankaltaiset elämäntapahtumat ja roolit (Marin 2007, 21). Aikuistumisprosessiin liittyy entistä enemmän katkoksia, paluita aiempiin elämänvaiheisiin sekä vaiheita, joissa yksilö elää samanaikaisesti sekä nuoruuteen että aikuisuuteen liitettyjen roolien rajapinnoilla. Siten samaan ikäryhmään kuuluvat nuoret voivat olla hyvin erilaisissa elämäntilanteissa.

Tätä nyky-yhteiskunnissa tunnistettavaa nuoruuden ja aikuisuuden väliin sijoittuvaa vaihetta on kuvattu kehkeytyvän aikuisuuden (*emerging adulthood*) käsitteellä. Arnettin (2000; 2004) mukaan kyseessä on ajanjakso, joka sijoittuu tyypillisesti myöhäisnuoruuden ja vakiintuneen aikuisuuden väliin. Vaiheelle ovat ominaisia identiteetin etsiminen, itsetutkiskelu, erilaisten elämäntapojen kokeilu sekä tulevaisuuden mahdollisuuksien pohdinta. (Arnett 2000, 469; 2004, 3.). Arnett (2000) korostaa, että ympäristön asettamien rajojen vaihtelu on suurta, ja yksilöiden mahdollisuudet tutkia erilaisia vaihtoehtoja ja tehdä elämäänsä koskevia kokeiluja ovat monelta osin hyvin erilaiset.

Suomalaisessa yhteiskunnassa erityisesti koulutus, työ ja työelämään kiinnittyminen ovat keskeisiä aikuisuutta, mutta samalla myös yksilön identiteettiä ja sosiaalista asemaa määrittäviä tekijöitä (Oinonen 2001, 120). Myös lapsuudenkodista varhain pois muuttamista pidetään individualistisia arvoja korostavissa yhteiskunnissa tärkeänä itsenäistymisen osoituksena ja aikuisuuteen siirtymisen symbolina (Salonen 2005).

Koska nuoruudesta aikuisuuteen siirtyminen sisältää tulevaisuutta koskevia koulutus-, työ- ja asumisvalintoja, nuorten käsitykset omasta tulevaisuudestaan muodostuvat keskeiseksi osaksi aikuistumisprosessia. Kehkeytyvän aikuisuuden ikävaiheessa tulevaisuutta koskeva ajattelu korostuu, koska silloin tehdään monia pitkälle tulevaisuuteen vaikuttavia päätöksiä esimerkiksi koulutuksen, työuran ja elämäntavan suhteen. Nuorten käsityksiin tulevaisuudesta ja heidän tekemiinsä valintoihin vaikuttavat yksilöllisen kehityksen ohella myös ympäröivä sosiaalinen ja yhteiskunnallinen konteksti sekä kulttuuriset ja ekologiset tekijät. (Pölkki, Hämäläinen & Vornanen 2018, 161.) Kaikista maailmanlaajuisista kriiseistä huolimatta nuoret ovat aiemmin suhtautuneet omaan tulevaisuuteensa pääosin optimistisesti. Vuoden 2024 Nuorisobarometrin mukaan enää

61 % nuorista kokee tulevaisuutensa valoisana, kun vastaava osuus on aiempina vuosina ollut 79–86 % (Happonen & Kiilakoski 2025). Tulevaisuusbarometrissa (Rekola, Tuori & Vahti 2025) on havaittu samansuuntaista kehitystä. Vaikka nuoret edelleen erottuvat eri ikäryhmien joukosta myönteisellä asenteellaan tulevaisuutta kohtaan ja kokevat voivansa vaikuttaa siihen, yksinomaan innostunut suhtautuminen tulevaisuuteen on selvästi vähentynyt. Nuorten usko tulevaisuuteen horjuu nyt myös henkilökohtaisella tasolla, ei enää vain suhteessa yhteiskuntaan tai maailmaan. Vaikka tulevaisuususko on heikentynyt nuorilla yleisesti, tämä kehitys on ollut tilastollisesti merkittävästi nopeampaa lastensuojelutaustaisilla. Jopa 16 % lastensuojelutaustaisista nuorista suhtautui tulevaisuuteensa kielteisesti vuonna 2024. (Happonen & Kiilakoski 2025, 84–85.)

Nuorisobarometreissa on kiinnitetty huomiota nuoruuden pitkittymiseen, vakinaistumisen vaikeuteen sekä siitä johtuvaan painopisteen siirtymiseen elämyksiin tässä ja nyt (Myllyniemi 2017, 30; Myllyniemi & Berg 2013, 46–47). Koulutuspolkujen pidentyminen, työmarkkinoille kiinnittymisen epävarmuus sekä perheen perustamisen ajoittuminen aiempaa myöhemmäksi on johtanut siihen, että nuoruus näyttäytyy yhä useammin pitkänä ja vaikeasti rajattavana siirtymävaiheena. Nuoruuden kesto, siirtymät ja niiden ajoitus vaihtelevat jonkin verran myös sosiaalisen aseman ja sukupuolen myötä (Oinonen 2004, 287–290). Sosioekonomisten tekijöiden on havaittu olevan yhteydessä nuorten aikuisten työelämään sijoittumiseen ja työuran muotoutumiseen (Gretschel & Myllyniemi 2020), perheen perustamiseen (Miettinen & Jalovaara 2020), lapsenhankintaan liittyviin toiveisiin ja lapsettomuuteen (Jalovaara ym. 2018) sekä parisuhteiden muodostumiseen ja kumppanin valintaan (Mäenpää 2015).

Aikuisuuteen liitetyt siirtymät ajoittuvat monien nuorten elämässä yhä myöhemmäksi usein myös vapaaehtoisesti (Aapola & Ketokivi 2005). Ajatus lisääntyneestä vapaudesta ja mahdollisuudesta tehdä omaa elämää koskevia valintoja siirtävät aikuisuuden siirtymiä myöhemmäksi. Vapauden ei kuitenkaan katsota olevan itseisarvo, vaan sen odotetaan yhdistyvän vastuullisuuteen ja kykyyn hallita omaa elämäänsä. Raitasen (2007, 204–206) mukaan aikuisuuden saavuttamista arvioidaan pitkälti sen perusteella, kykeneekö yksilö käyttämään vapauttaan tavalla, joka osoittaa elämänhallintaa. Tällöin keskeiseen asemaan nousee se, missä määrin yksilön katsotaan saavuttaneen aikuisuuteen liitettyjä sosiaalisia ja taloudellisia valmiuksia. Elämänhallinta ei kuitenkaan muodostu pelkästään yksilön ominaisuuksista, vaan se rakentuu yksilöllisten voimavarojen, sosiaalisten suhteiden sekä yhteiskunnan tarjoamien mahdollisuuksien ja tukirakenteiden välisessä vuorovaikutuksessa (Raitanen 2007, 204–206).

Perinteisten instituutioiden ja yhteisöjen merkitys yksilön elämänkulun ohjaajina on osittain heikentynyt, samalla kun vastuu elämänvalinnoista on siirtynyt yhä enemmän yksilöille itselleen (Beck 1992). Elämänkulun yksilöllistymisestä huolimatta kulttuuriset mallit ovat säilyttäneet normatiivisen voimansa, ja niistä poikkeavat tai niin sanotusti väärään aikaan ajoittuvat elämäntapahtumat tulkitaan usein ongelmallisina tai yksilön vastuulle kuuluvina (Aapola 2002, 311–314). Työttömyysjaksot, koulutuspolkujen keskeytyminen tai muut epäjatkuvuudet voivat näyttäytyä elämänkulun katkoksina, joiden on todettu olevan yksilöille kuormittavampia kuin kulttuurisesti odotetut siirtymät (Aapola & Ketokivi 2005). Nuorten odotetaan suunnittelevan koulutuspolkujaan, rakentavan työuriaan sekä kantavan vastuuta omasta hyvinvoinnistaan ja tulevaisuudestaan, vaikka työttömyys tai heikko terveydentila ovat henkilökohtaisten ongelmien lisäksi rakenteellisia ongelmia (Aaltonen ym. 2019).

Elämänkulun näkökulmasta tämä tarkoittaa toimijuuden korostumista, mutta samalla myös sitä, että yksilöt joutuvat kohtaamaan aiempaa enemmän epävarmuutta ja valintojen seurauksia. Kaikilla nuorilla ei kuitenkaan ole käytettävissään samanlaisia resursseja tai mahdollisuuksia vastata näihin odotuksiin. Näin ollen aikuisuuteen siirtymisen yksilöllistyminen ei tarkoita yhteiskunnallisten rakenteiden merkityksen vähenemistä, vaan pikemminkin niiden vaikutusten uudenlaista ilmenemistä yksilöiden elämänkulussa.

Siirtymien tarkastelu tarjoaa hyödyllisen näkökulman, jossa elämänkulun eri ulottuvuudet hahmottuvat samanaikaisesti. Nuoruutta tutkittaessa tämä auttaa ymmärtämään niitä monimutkaisia prosesseja, joiden kautta nuoruus muotoutuu ja toimii siirtymävaiheena kohti aikuisuutta. Samalla siirtymien yhteys yhteiskunnallisiin olosuhteisiin avaa näköaloja niihin mekanismeihin, joiden myötä nuoret kiinnittyvät osaksi yhteiskuntaa ja osallistuvat sen muovaamiseen. (Piispa, Salasuo & Häkkinen 2022.) Samalla on tärkeää huomata, että yhteiskunnalliset rakenteet eivät tue kaikkien yksilöiden aikuistumista samalla tavalla. Esimerkiksi työmarkkinoiden epävarmuus, koulutuksen pirstaloituminen ja sosiaalipalvelujärjestelmän rakenteet voivat viivästyttää tai vaikeuttaa siirtymiä, joita yhteiskunta pitää aikuisuuden kannalta olennaisina. Näin ollen aikuistumiseen liittyvät odotukset ja todelliset mahdollisuudet eivät aina kohtaa.

4 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat

Tässä tutkimuksessa tarkastelen nuorten laitoshoitokokemuksia osana heidän elämänkulkuaan. Tavoitteena on selvittää ja ymmärtää nuorten omasta näkökulmasta, mitä laitoshoidossa eläminen on heille merkinnyt ja miten he kokevat sen vaikuttaneen heidän polkuihinsa kohti aikuisuutta. Lähestyn tutkimustehtävää seuraavilla tutkimuskysymyksillä:

1. Millaisia merkityksiä nuoret rakentavat laitoshoidolle dokumentaarisissa ohjelmissa esittämissään kertomuksissa?

2. Miten nuoret kuvaavat näissä kertomuksissa laitoshoitokokemuksen vaikuttaneen heidän elämänkulkuunsa ja siirtymään kohti aikuisuutta?

Suuntaan ensiksi huomion nuorten kertomusten merkitysrakenteisiin ja siihen, millaisina kokemuksina ja käsityksinä laitoshoito ilmenee heidän puheessaan. Merkitysten selvittäminen tuo esiin subjektiiviset tulkinnat, joiden varassa nuoret rakentavat elämäänsä ja ymmärtävät menneisyyttään. Toiseksi liitän merkityksellistämisen ajalliseen ja elämänkululliseen ulottuvuuteen. Sen avulla voin tarkastella, miten kokemukset laitoshoidosta näkyvät nuorten arjessa sijaishuollon jälkeen.

Hahmotan tutkimukseni osaksi lastensuojelu- sekä nuorisotutkimusta. Tutkimukseni kiinnittyy sosiaalityöntutkimuksen kenttään, mutta hyödyntää monitieteistä elämänkulkututkimuksen lähestymistapaa, jossa ihmisen elämää ja kokemuksia tarkastellaan ajallisuuden näkökulmasta (Elder & Giele 2009). Elämänkulun näkökulmasta huomio kohdistuu erityisesti siihen, miten nuoret jäsentävät menneitä kokemuksiaan suhteessa nykyhetkeen ja tulevaisuuteen.

4.1 Hermeneuttinen lähtökohta

Tämän tutkimuksen metodologinen lähtökohta nojaa hermeneuttiseen tutkimusperinteeseen sen mahdollistaessa nuorten ja heidän laitoshoitokokemustensa ainutkertaisuuden tarkastelun (Laine 2015, 32). Hermeneuttisen näkökulman mukaan todellisuus rakentuu yksilöllisesti kokemusten ja merkitysten kautta (Jokinen 2021). Tässä tutkimuksessa kokemus ymmärretään subjektiivisesti rakentuvana ilmiönä, joka ilmenee nuorten kertomuksissa. Tutkimuksen tarkoituksena on ymmärtää ja tulkita näitä kertomuksia mittaamisen tai todentamisen sijasta. Kokemusten merkitysten ymmärtämisen ajatellaan rakentuvan aineiston ja tutkijan välisessä vuorovaikutuksessa. Nuorten kokemukset nähdään tosina ja todellisina, vaikka ne eivät olisikaan laajempi totuus ilmiöstä. (Perttula & Latomaa 2015, 156.) Hermeneuttinen lähtökohta on ohjannut tapaa,

jolla olen lähestynyt, ymmärtänyt ja tulkinnut nuorten dokumentaarisissa ohjelmissa esittämiä kertomuksia.

Lastenkodissa eletty lapsuus on merkittävä osa yksilön elämäntarinaa, mutta siitä kertominen on usein vaikeaa. Kertomuksiin liittyy ristiriitaisia tunteita, kuten häpeää ja halua suojella itseä tai läheisiä, mikä johtaa tasapainoiluun kertomisen ja vaikenemisen välillä. Kokemukset rakentuvat suhteessa perheeseen ja yhteiskuntaan, ja yksilö joutuu sovittamaan yhteen omat muistonsa sekä ulkopuoliset tulkinnat. Lastenkotilapsuus näyttäytyy samaan aikaan sekä tavallisena että poikkeavana elämänvaiheena. Lisäksi kulttuurinen vaikeneminen tekee näistä kokemuksista usein yksityisiä eikä niistä muodostu yhteisesti jaettuja kertomuksia. (Eronen 2012.) Kokemusnäkökulmaan liittyvä emansipatorinen tiedonintressi mahdollistaa näiden vaiettujen ja ristiriitaisten kokemusten esiintuomisen sekä niiden merkitysten näkyväksi tekemisen.

Lisäksi hermeneuttisen lähestymistavan valintaa perustelee pyrkimys tavoittaa laitoshoidon vaikutuksia nuorten elämänkulkuun ja siirtymään kohti aikuisuutta tarkastellen nuorten kokemuksellisia näkökulmia. Näitä kokemuksellisia näkökulmia halutaan käsitellä tutkimuksessa hermeneuttiseen tutkimusotteeseen liittyvän tulkinnan kontekstuaalisuuden kautta eli osana laajempaa merkityskokonaisuutta, jossa kokemukset rakentuvat suhteessa muihin kokemuksiin ja rakenteellisiin tekijöihin (Perttula & Latomaa 2015).

4.2 Audiovisuaalinen media-aineisto

Tutkimuksen lähtökohtana on ollut kiinnostukseni nuorten laitoshoidon kokemuksiin ja erityisesti nuorten omiin näkemyksiin laitoshoidosta. Koska aineiston kerääminen suoraan laitoshoidossa olevilta nuorilta ei ollut tämän tutkimuksen puitteissa mahdollista, päädyin hyödyntämään audiovisuaalista mediaa kokemusten tavoittelemiseksi. Teknologian kehityksen myötä lisääntyneet visuaaliset ja audiovisuaaliset sisällöt ovat laajentaneet myös tutkijoiden käytettävissä olevien aineistojen kirjoa ja mahdollistaneet erilaisten ilmiöiden tarkastelun myös median välityksellä (Sturken & Cartwright 2003). Tutkimuksen aineisto koostuu Yleisradio Oy:n suoratoistopalvelu Yle Areenassa esitetyistä dokumentaarisista ohjelmista, joissa nuoret pääsevät ääneen. Aineisto sisältää dokumenttisarjat *Tytöt 18* ja *Asunnottomat* sekä audiodokumenttisarjat *Huostassa* ja *Lastenkotilapsia*. (Ks. liite.)

Dokumentit ovat ei-fiktiivisiä esityksiä todellisesta maailmasta, joita voidaan rakentaa monella tapaa. Yksi tapa on rekonstruktio eli aiemmin tapahtuneiden tilanteiden esittäminen jälkikäteen. Kerronta voi tapahtua ulkopuolelta tai suoraan henkilöiltä itseltään. Tyypillistä on, että henkilöhahmot esittävät itseään tai kertovat itsestään joko tapahtuvassa tai tapahtuneissa tilanteissa.

Äänessä voivat olla myös asiantuntijat. Ominaista dokumenteille kuitenkin on, että ihmiset ja tapahtumat ovat todellisia. (Nichols 2017.) Kun tutkimuksen aineistona käytetään tällaisia kulttuurisia tuotoksia, puhutaan ”valmiista aineistosta”, joiden syntymiseen tutkija ei ole vaikuttanut (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006).

Audiovisuaalisessa sisällössä katsojalle välittyvää tietoa rakennetaan myös visuaalisen ilmeen ja äänitehosteiden kautta (Rossi 2021). Dokumenttisarjoissa kuvakerronta on toteutettu hyvin hillitysti, eikä niissä ole juurikaan käytetty visuaalisia tehosteita tai voimakkaita korostuksia, vaan kuva liikkuu päähenkilöiden mukana heille tavanomaisissa paikoissa ja tilanteissa. Myös äänimaisemaa on täydennetty hyvin vähän. Jokaisen jakson lopussa soi sarjan tunnusmusiikki, jossa on teemaan sopivat sanoitukset. Audiodokumenteissa on puolestaan hyödynnetty instrumentaalista musiikkia jaksojen alussa ja lopussa sekä keskellä aiheen tai puhujan vaihtuessa. Kokonaisuudessaan aineistoon valituissa dokumenteissa tehosteiden käyttö on varsin vähäistä.

Tutkimusaineistoni dokumenttiohjelmille on tyypillistä, että ne nojaavat vahvasti niissä esiintyvien henkilöiden omaan ääneen, eikä niissä ole ulkopuolista kertojaa. Ohjelmissa kertomukset liikkuvat ajassa joustavasti, ja mennyt yhdistyy tämän hetkiseen elämään sekä tulevaisuuteen monin tavoin. Niissä toistuvat traumatisoivat lapsuus- ja nuoruuskokemukset sekä vaikeus irrottautua haitallisista ympäristöistä ja kierteenomaisista ongelmista. Synkkien ja raskaiden kokemusten rinnalla kertomuksia sävyttää myös toivo ja yhteenkuuluvuus. Ohjelmissa näkyy hetkiä ystävyydestä ja rakkaudesta sekä pilkahduksia huumorista ja halusta rakentaa ”tavallista” elämää. Ohjelmat antavat näkökulmia myös siihen, millainen rooli yhteiskunnan tarjoamilla palveluilla on haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten arjessa ja millaisia haasteita järjestelmän rakenteisiin liittyy.

Dokumenttisarjat *Tytöt 18* ja *Asunnottomat* ovat seurantadokumentteja, joissa henkilöt esiintyvät omina itsenään, omilla kasvoillaan ja äänellään. Niissä eri-ikäiset nuoret jakavat kokemuksiaan tilanteissa, joissa hyvinvointi ja elämänhallinta ovat tavalla tai toisella horjuneet. Heidän elämäänsä seurataan hyvin arkisissa ympäristöissä. Dokumenttisarja *Tytöt 18* keskittyy neljään täysi-ikäistyvään nuoreen tyttöön, jotka kipuilevat aikuistumistaan mielen haasteiden keskellä. *Asunnottomat* seuraa niin ikään neljää nuorta aikuista, joiden päivät kuluvat selviytymisen ehdoilla, ja elämässä vuorottelevat hetkelliset vakauden jaksot sekä vaikeudet pitää kiinni asumisesta ja yhteiskuntaan kiinnittymisestä. Osaa dokumenttisarjojen nuorista yhdistää myös tausta lastensuojelussa, ja laitoksessa vietetty lapsuus näyttäytyy osana heidän kokemuksiaan.

Audiodokumenttisarjoissa *Huostassa* ja *Lastenkotilapsia* puolestaan keskitytään nimenomaan lastensuojeluun liittyviin kokemuksiin. Niissä käsitellään sijaishuollon arkea ja sitä, millaisia

vaikutuksia lastensuojelun kokemuksilla on ollut hyvinvointiin sekä myöhempään elämään. Audiodokumenteissa esiintyvät henkilöt jakavat kokemuksiaan nimimerkkien takaa tai kokonaan nimettöminä. *Huostassa* sarjassa ääneen pääsevät neljä sijaishuollossa kasvanutta nuorta. Heidän kertomuksissaan korostuvat kokemukset sijaishuollossa kohtaamastaan kaltoinkohtelusta sekä siitä, ettei lastensuojelujärjestelmä ole kyennyt suojelemaan heitä. Nuorten lisäksi sarjassa ääneen pääsevät kaksi lastensuojelulaitoksessa työskennellyttä aikuista, jotka kertovat oman näkemyksensä laitoshoidon arjesta. Audiodokumenttisarjassa *Lastenkotilapsia* kuullaan neljän noin kolmekymmenvuotiaan kertomuksia vaikeasta lapsuudesta sekä kokemuksia lastensuojelulaitoksessa elämisestä.

Vaikka tutkijana en ole osallistunut aineiston tuottamiseen, enkä ole voinut omalla toiminnallani vaikuttaa sen syntyehtoihin, aineiston muodostaminen tutkimusta varten on ollut aktiivisen työn tulosta (Vuori 2021). Aineiston kokoaminen alkoi nuoria ja lastensuojelua käsittelevien dokumenttiohjelmien etsimisellä sekä niiden sisältöihin perehtymisellä. Alustaksi valikoitui Yle Areena, sillä palvelu tarjoaa laajan valikoiman julkisesti saatavilla olevia dokumentteja, joiden käyttö tutkimusaineistona on läpinäkyvää ja myös muiden saavutettavissa. Löysin melko nopeasti viisi dokumenttiteosta, joita tarkastelin lähemmin. Yksi mukaan otetuista teoksista rajautui lopulta pois, koska siinä ei ollut riittävästi tutkimusaiheen kannalta relevanttia sisältöä. Lisäksi sen toteutustapa oli muita viihteellisempi, minkä vuoksi sen sisällyttäminen tutkimukseen ei ollut tarkoituksenmukaista.

Myös aineistoon valikoituneet dokumenttiohjelmat sisälsivät runsaasti tutkimusintressieni kannalta epäolennaista materiaalia, minkä vuoksi aineistoa oli tarpeen rajata vielä tiukemmin tutkimuksen tavoitteiden mukaisesti (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Siten lopullinen tutkimusaineisto sisältää dokumenttiohjelmista kertomukset vain niiltä henkilöhahmoilta, joilla on kokemuksia lastensuojelulaitoksessa elämisestä. Näin ollen olen jättänyt aineiston ulkopuolelle henkilöt, joiden kertomuksissa ei tule suoraan ilmi laitoshoitoon sijoittaminen. Lisäksi aineistosta on rajattu pois henkilöt, jotka esiintyvät ohjelmissa sivuroolissa, ja siten heidän puheensa ei sisällä tämän tutkimuksen kannalta olennaista sisältöä.

Lopullinen tutkimusaineisto muodostui 11 nuoren kertomuksista. He olivat iältään noin 17–30-vuotiaita, mikä vahvistaa aineiston monipuolisuutta. Nuorimmat henkilöt jakoivat kokemuksiaan laitoshoidosta itsenäistymisen hetkellä, kun taas vanhimmat tarkastelivat laitoshoitokokemuksiaan useampien vuosien päästä, jolloin niistä oli myös kulunut pidemmän aikaa. Aineisto on kerätty ja saatettu litteroituun muotoon kevään 2026 aikana. Litteroituna aineisto on laajuudeltaan

112 sivua riviväliällä 1,5. Litterointi on koostettu ohjelma- ja jaksokohtaisesti, ja se sisältää myös paikoin aikamääreitä alkuperäiseen aineistoon palaamisen helpottamiseksi.

Koska valmis aineisto voi ohjata myös tutkimustehtävän ja tutkimuskysymysten muodostusta (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006), litteroin aineiston sanasta sanaan ja sisällytin litteraattiin myös puheet, jotka eivät olleet alustavien tutkimuskysymysten kannalta olleennaisia. Asiakokonaisuuksien ymmärtämiseksi litteroin myös vuoropuheluista toisten osapuolten puheet sekä joitain kuvissa ilmeneviä seikkoja, joiden kautta puheen sisältö avautui selkeämmin. Tällaisiksi seikoiksi katsoin esimerkiksi huomiota herättävän nonverbaalisen viestinnän sekä jotkin paikat ja tilanteet, joissa henkilöt tuottivat puhetta. Litteraattia lukemalla pystyin hahmottamaan, mihin aineisto voi vastata riittävässä laajuudessa. Näin varmistin, että lopulliset tutkimuskysymykset ja aineisto ovat suhteessa toisiinsa. Tutkimuksen suunta on siten muotoutunut aineiston tarjoamien mahdollisuuksien ja omien tutkimusintressieni välisessä vuorovaikutuksessa.

4.3 Teoriaohjaava sisällönanalyysi

Audiovisuaaliset aineistot ovat luonteeltaan monimerkityksisiä. Tämä tarkoittaa sitä, että kuvassa näkyviä merkityksiä voidaan täsmentää tai laventaa audiokerronnalla, ja kokonaisuuteen vaikuttavat myös musiikki ja äänitehosteet. (Rossi 2021.) Tutkimusaineistoni koostuu sekä kuvan ja äänen yhdistelmästä että pelkästä äänestä. Aineiston yhdenmukaisen tarkastelun mahdollistamiseksi analyysin painopiste on kuitenkin ollut pelkässä audiosisällössä. Koska tarkastelen nuorten kokemuksia, ei ole myöskään ollut tutkimustehtäväni kannalta olennaista keskittyä esimerkiksi siihen, miten nuoret on esitetty kuvassa tai millaisilla äänitehosteilla on luotu tunnelmaa. Olen siten kohdentanut aineiston analyysin puhuttuun kieleen eli dokumenttiohjelmissa esiintyvien henkilöiden verbaaliseen viestintään. Nonverbaalisen viestinnän, musiikin, äänitehosteet ja muut audiovisuaalisen ilmaisun keinot olen rajannut analyysin ulkopuolelle. Näin ollen tässä yhteydessä en ole hyödyntänyt audiovisuaalisen aineiston monikanavaisuutta, vaan huomioni on kohdistunut puheen sisällölliseen tarkasteluun.

Olen hyödyntänyt tutkimukseni analyysimenetelmänä laadulliselle tutkimukselle ominaista teoriaohjaavaa sisällönanalyysia, jossa yhdistyvät aineistolähtöinen tarkastelu ja aiemman teoreettisen tiedon hyödyntäminen. Olen analyysin alkuvaiheessa pyrkinyt lähestymään aineistoa mahdollisimman avoimesti ja säilyttämään herkkyyden nuorten omille kokemuksille ja jäsennyksille, jotta en rajaisi aineistosta esiin nousevia näkökulmia ennalta määriteltyjen teoreettisten lähtökohtien perusteella (Jokinen 2021). Teoriaohjaava analyysi voidaan aloittaa aineistolähtöisesti, jolloin teoreettiset käsitteet tuodaan mukaan vasta analyysin myöhemmässä vaiheessa. Tällöin

teoriaa hyödynnetään aineiston jäsentämisessä ja tulkinnassa, mutta analyysin lähtökohtana säilyvät aineistosta esiin nousevat havainnot. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 154–156.) Näin olen voinut tarkastella nuorten kokemuksia ja niille antamia merkityksiä ensisijaisesti aineiston pohjalta sekä hyödyntää elämänkulun näkökulmaa myöhemmin osana aineiston jäsentämistä ja tulkintaa.

Aineistoon perehtyminen alkoi jo ennen varsinaisen systemaattisen analyysin aloittamista. Osa tutkimusaineistoon kuuluvista dokumenttiohjelmista oli minulle jo entuudestaan tuttuja, minkä vuoksi suhteeni aineistoon ja siihen liittyvä ymmärrykseni olivat osin muodostuneet jo ennen koko tutkimusprosessin käynnistymistä. Aiemmat havainnot, kokemukset ja dokumenteista muodostuneet käsitykset vaikuttivat siihen, millaisia merkityksiä tunnistin sekä miten niitä myöhemmin tulkitsin. Lisäksi tutkimusaineistoa muodostaessani katselin ja kuuntelin dokumenttiohjelmia useaan otteeseen. Tein katselu- ja kuuntelukertojen aikana muistiinpanoja sekä merkitsin ylös tutkimusintressieni kannalta olennaisia teemoja ja kokemuksia, joita nuorten puheissa esiintyi. Näin minulle syntyi alustava kokonaiskuva aineistosta ja siinä esiintyvistä tutkimukseni kannalta merkityksellisistä sisällöistä. Aineiston muodostamisen aikana syntynyt ymmärrys ohjasi myös myöhempää analyysia.

Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissa alkuvaihe etenee aineistolähtöisen analyysin periaatteita mukaillen vaiheittain aineiston pelkistämisestä (*redusointi*) alaluokkien muodostamiseen (*klusterointi*) ja edelleen ylä- ja pääluokkien käsitteellistämiseen eli abstrahointiin (Tuomi & Sarajärvi 2018). Aloitin systemaattisen analyysin tarkastelemalla litteroitua aineistoa tutkimustehtäväni näkökulmasta. Etsiessäni aineistosta tutkimuskysymyksiini liittyviä ilmauksia hyödynsin myös aiemmassa vaiheessa tekemiäni muistiinpanoja ja aineistomerkintöjä. En tarkastellut ilmauksia ainoastaan niiden kirjaimellisen sisällön perusteella, vaan suhteutin niitä myös nuoren kertomuksen laajempaan kokonaisuuteen ja siihen, millaisia merkityksiä ilmaukset siinä yhteydessä saivat. Jatkoin redusointivaihetta aineistosta poimittujen alkuperäisten ilmausten pelkistämiseen, säilyttäen niiden olennaisen sisällön. Tässä vaiheessa aineistosta myös karsiutui tutkimustehtäväni kannalta epäolennaiset sisällöt, jolloin aineisto tiivistyi ja rajautui analyysin kannalta tarkoituksenmukaiseksi kokonaisuudeksi.

Seuraavassa vaiheessa vertailin pelkistettyjä ilmauksia toisiinsa ja ryhmittelin ne niiden sisältämien merkitysten perusteella. Tarkastelin ilmauksia yhdistäviä tekijöitä, mutta myös sitä, millaisia eroja niiden välillä oli. Ryhmittelyssä muodostui alaluokkia, jotka kuvasivat aineistosta nousseita kokemuksia. Nimesin alaluokat mahdollisimman tarkasti niiden sisältöjen perusteella, jotta

alkuperäiset merkitykset eivät katoaisi analyysin edetessä. Muodostuneita alaluokkia oli useita, ja niiden sisältämien pelkistettyjen ilmausten määrä vaihteli alaluokkien välillä.

Analyysin edetessä tarkastelin alaluokkien välisiä yhteyksiä ja niiden laajempia merkityksiä. Tämän myötä siirryin yksittäisten kokemusten kuvaamisesta kohti aineiston abstraktimpaa käsitteellistämistä. Yhdistelin alaluokat laajempiin yläluokkiin sen perusteella, millaista yhteistä ilmiötä ne kuvasivat. Tässä analyysin vaiheessa myös elämänkulun teoria kytkeytyi mukaan analyysiin, ja ohjasi joidenkin luokkien huomaamista ja tulkintaa. Elämänkulun näkökulman avulla tarkastelin esimerkiksi toimijuutta, siirtymiä ja tapahtumien kasautumista sekä sosiaalisten suhteiden merkitystä. Teorian mukaan tuleminen ei tarkoittanut minulle aineiston sijoittamista valmiisiin teoreettisiin kategorioihin, vaan aineistosta muodostuneiden kokonaisuuksien tarkastelua teoreettisten käsitteiden avulla.

Alkuperäisilmaus	**Pelkistetty ilmaus**	**Alaluokka**	**Käsitteellistäminen**
Mä en ollut saanut ikinä kotona vaatteita, niinku ostaa vaatteita. Mulla oli aina mun serkkujen vanhat vaatteet. Mä sain valita vaatteet itse kaupasta, että minkälaisia vaatteita mä haluan käyttää. Semmosista asioista osas olla onnellinen. Ja sit sai niinku ruokaa, ruokaa sai ihan milloin vaan.	Siirtyminen serkkujen vanhojen vaatteiden käyttämisestä tilanteeseen, jossa saa itse valita mieleisensä vaatteet Mahdollisuus saada ruokaa aina tarvittaessa	Toimijuuden vahvistuminen Perustarpeista huolehtiminen	Laitoshoito tuen ja turvan mahdollistajana
Laitoksella sekin oli ihan perseestä, semmonen että jos halusit vaikka sakset tai puukon, että voit leikata jotakin, niin aina toimistosta piti mennä hakemaan, ja heti palauttaa.	Välineiden pyytäminen henkilökunnalta ja niiden palauttaminen heti käytön jälkeen	Kokemus autonomian kaventumisesta	Laitoshoito toimijuutta rajoittavana ympäristönä
Kun mä oon muuttanut sieltä (laitoksesta) ensimmäistä kertaa itsekseen niin sitten multa estettiin, että mä en saa pitää yhteyttä sinne ihmisiin, jotka oli kuitenkin ollut muutaman vuoden mun elämän aikuiset.	Sijaishuollon päätyttyä yhteydenpidon estäminen tärkeiksi muodostuneisiin aikuisiin	Merkityksellisten ihmissuhteiden katkeaminen	Itsenäistymiseen siirtymän äkillisyys

Kuvio 1. Esimerkki analyysin etenemisestä alkuperäisestä aineistoilmauksesta käsitteellistämiseen.

Analyysin edetessä aineistosta alkoi hahmottua kolme ajallisesti ja sisällöllisesti toisiinsa kytkeytyvää kokonaisuutta, joista jäsensin lopullisen analyysirungon. Ensimmäisessä kokonaisuudessa käsittelin sitä, millaisia merkityksiä nuoret antoivat laitoshoidossa olemiselle laitoshoidon aikana. Toisessa kokonaisuudessa tarkastelin laitoshoidon päättymisen ja itsenäistymiseen siirtymään liittyviä kokemuksia. Kolmas kokonaisuus puolestaan kohdistui siihen, millaisia merkityksiä laitoshoitokokemukset saivat myöhemmässä elämässä ja tulevaisuutta koskevissa kuvauksissa. Ajalliset kokonaisuudet eivät siten muodostaneet varsinaisia analyysiluokkia, vaan toimivat analyysin rakenteellisena kehyksenä, jonka sisällä aineistosta muodostetut luokat jäsentyivät.

Analyysista muodostui näin elämänkulullinen tulkinta, jossa laitoshoidossa olemisen kokemukset, laitoshoidon päättymiseen liittyvä käännekohta ja myöhemmälle elämälle annetut merkitykset muodostivat toisiinsa kytkeytyvän kokonaisuuden. Hermeneuttisen lähestymistavan mukaisesti ymmärrys tästä kokonaisuudesta rakentui analyysin aikana vähitellen, kun tarkastelin yksittäisiä kertomuksia, niiden sisältämiä merkityksiä ja koko aineistosta muodostuvaa kokonaisuutta suhteessa toisiinsa. Prosessi ei kuitenkaan ollut täysin lineaarinen, vaan palasin analyysin eri vaiheissa alkuperäisiin aineistoilmauksiin, muodostamiini luokkiin ja aineistosta rakentuneeseen kokonaiskuvaan. Liikkuminen yksittäisten ilmausten ja laajempien kokonaisuuksien välillä auttoi minua muodostamaan kokonaiskuvaa aineistosta, samalla kun kokonaiskuva auttoi minua tarkentamaan yksittäisten ilmausten tulkintaa. Näin myös varmistin, että tekemäni tulkinnat olivat perusteltuja ja säilyttävät yhteyden alkuperäiseen aineistoon.

Aineistosta esiin nousseet merkitykset eivät näyttäydy täysin minusta riippumattomina tai sellaisinaan ”löytyvinä”, vaan ne ovat rakentuneet minun ja aineiston välisessä tulkinnallisessa vuorovaikutuksessa. Minun tulkintani eivät siten ole ainoa mahdollinen tapa ymmärtää nuorten kokemuksia. Jotta olen voinut tehdä mahdollisimman näkyväksi tulkintojeni rakentumisen aineistosta, olen pyrkinyt sitomaan tulkintani jatkuvasti nuorten omiin kertomuksiin ja aineisto-otteisiin. Analyysissa voidaan nähdä hermeneuttiselle kehälle ominainen vuoropuhelu tutkijan esiymmärryksen, aineiston yksityiskohtien ja kokonaismerkitysten välillä.

4.4 Tutkimuseettiset kysymykset

Tutkimuksen toteuttamisessa tulee noudattaa hyvän tieteellisen käytännön periaatteita, joihin sisältyy luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto (Tutkimuseettinen neuvottelukunta [TENK], 2023). Tutkimus voidaan ymmärtää prosessina, jossa tutkija tekee itsenäisiä ratkaisuja tutkimuksen etenemisen suhteen. Tähän liittyy vastuu arvioida tutkimusvalintojen seurauksia ja

niiden vaikutuksia tutkimuksen kokonaisuuteen. Tutkimuseettinen harkinta koskee koko tutkimusprosessia, ja näiden pohdintojen läpinäkyvä esittäminen on olennainen osa tutkimusraportointia (Rauhala & Virokannas 2011).

Tutkimuseettiset ongelmat voidaan jaotella kahteen luokkaan. Ensimmäinen koskee tutkimuksen tiedonhankintaa sekä tutkittavien suojaa. Toinen puolestaan liittyy tutkijan vastuuseen siitä, miten tutkimuksen tuloksia sovelletaan. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006.) Tutkimusetiikan keskiössä voidaan pitää tutkimukseen osallistuvien ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamista, vahingoittamisen ja haittojen välttämistä sekä yksityisyyttä ja tietosuojaa (Rauhala & Virokannas 2011, 239).

Tässä tutkimuksessa asemani tutkijana rakentuu suhteessa valmiiseen aineistoon, joka koostuu julkisista mediatuotannoista. Aineiston käyttö perustuu oikeuteen tarkastella julkisesti saatavilla olevia sisältöjä, mutta samalla se asettaa ohjelmissa esiintyneet henkilöt asemaan, jossa he eivät suoranaisesti ole voineet valita kokemuksiaan tutkittavan. Koska tutkijana en ole osallistunut aineiston tuottamiseen tai ollut vuorovaikutuksessa tutkimusaineistossa esiintyvien henkilöiden kanssa, tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuuteen liittyvät kysymykset eivät ole olleet mahdollisia aineiston muodostamisvaiheessa. Jotta tutkimukseni olisi eettisesti kestävää, eikä loukkaisi tutkittavien itsemääräämisoikeutta (Rauhala & Virokannas 2011), olen tulkinnut asian niin, että osallistuessaan dokumenttiohjelmiin henkilöt ovat olleet tietoisia ohjelmien julkisuudesta ja siten siitä, että ne ovat vapaasti kaikkien saatavilla. Tämän lisäksi huomioin aineiston käytössä Yleisradion käyttöehdot ja tekijänoikeudelliset seikat (Tekijänoikeuslaki 404/1961) ja kunnioitan niitä tutkimusprosessissa.

Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu, että tutkimuksessa mukana olleiden henkilöiden tietoja käytetään niin, ettei heitä voi tunnistaa lopullisista julkaisuista (TENK 2023). Aineistoni julkisen luonteen vuoksi henkilöiden tunnistettavuuden häivyttäminen voi osin olla kosmeettista, mutta se ei poista tutkijan vastuuta henkilöiden yksityisyyden suojaamisesta. Huomioin tämän tutkimuksessani esimerkiksi niin, että aineistonäytteitä käyttäessäni viittaan aineistoon tavalla, joka välttää tarpeetonta yksityiskohtaisuutta, eikä vahvista henkilöiden tunnistettavuutta.

Yksityisyyteen liittyvät kysymykset ovat tärkeää huomioida myös siitä näkökulmasta, että aineistoon sisältyvät ohjelmat voivat ajan myötä poistua julkisesta jakelusta. Tällöin tutkimuksestani saattaisi muodostua yksi harvoista tai jopa ainoista lähteistä, jonka kautta ohjelmissa esitetyt henkilökohtaiset kertomukset olisivat edelleen saatavilla. Alkuperäisessä yhteydessä esitetyt kertomukset ovat osa laajempaa teosta, ja teosten kadottua tutkimuksessani esitetyt kuvaukset

voisivat näyttäytyä irrallisina ja yksityisluontoisempina kuin alkuperäisessä muodossaan, mikä saattaisi altistaa henkilöt myöhemmin ei-toivotuille tulkinnoille.

Tutkimuksessa on merkityksellistä huomioida myös audiovisuaalisen media-aineiston luonne. Vaikka ohjelmat tekevät näkyväksi yhteiskunnan marginaalissa elävien ihmisten kokemusmaailmaa, ne ovat tuotettu ensisijaisesti yleisölle kulutettavaksi. Ohjelmien rakenteet ja tuotannolliset intressit vaikuttavat ohjelmien sisältöön. Koska jo osallistujien valintaa ohjaa jonkinlaiset intressit, aineisto edellyttää kriittistä tarkastelua siitä, millaisin perustein ohjelmiin osallistuneet henkilöt ovat valikoituneet ja odotetaanko heidän tuovan esiin tietynlaisia kokemuksia. On näin ollen tärkeää arvioida, painottuuko aineistossa esimerkiksi emotionaalisesti latautuneet tai kriittiset kokemukset, ja ovatko myönteisemmät näkökulmat jääneet vähemmälle huomiolle. Tällaiset kysymykset eivät vähennä kertomusten arvoa, vaan ne auttavat säilyttämään tutkimuksessa refleksiivisyyden aineiston syntyprosesseja kohtaan. Näin pyrin varmistamaan, että aineiston tulkinta ja siitä vedettävät johtopäätökset suhteutuvat aineiston mediatuotannolliseen kontekstiin.

Tutkijana olen vastuussa siitä, että ihmisarvon kunnioittaminen ja loukkaamattomuus todella toteutuu tutkimuseettisenä periaatteena tutkimuksen kaikissa vaiheissa (Rauhala & Virokannas 2011). Tämä tarkoittaa sitä, että tutkijana minun on tärkeä pohtia, mitä ja miten kirjoitan kohderyhmästä sekä millaisia tulkintoja teen aineistosta ja miten ilmaisen tuloksia. Tutkijan on tarkasteltava kriittisesti omia ennakkokäsityksiään ja arvioitava jatkuvasti, miten ne voivat vaikuttaa aineiston tulkintaan. Lisäksi on tärkeää pohtia, millaisia merkityksiä tutkimuksessa tuotetaan ja vahvistetaan sekä millaisen kuvan tutkimus välittää kohderyhmästä lukijalle.

Tässä tutkimuksessa eettinen vastuu liittyi erityisesti siihen, miten sijaishuollossa kasvaneita lapsia ja nuoria kuvataan sekä millaisia johtopäätöksiä heidän kokemuksistaan tehdään dokumenttiaineiston perusteella. Aineiston analyysissa pyrin välttämään yksipuolisia tai stereotypisoivia tulkintoja ja huomioimaan kokemusten moniulotteisuuden. Tavoitteena on tuoda esiin aineistosta välittyviä kokemuksia mahdollisimman kunnioittavasti, säilyttäen samalla tutkimuksellisen kriittisyyden ja analyyttisyyden.

Eettisesti kestävä sosiaalityön tutkimus hyödyttää tutkittavia henkilöitä. Ei riitä, että tutkimusprosessissa kiinnitetään huomiota haittojen aiheuttamisen välttämiseen, vaan tärkeää on myös se, että tutkimus tuottaa sellaista tietoa, joka on tutkittaville henkilöille hyödyllistä. (Rauhala & Virokannas 2011, 238.) Tämä ajatus haastaa minua tutkijana tarkastelemaan omaa toimintaani ja tutkimusprosessia kriittisesti. Pyrkimys tuottaa uutta tietoa tai vahvistaa aiempia tutkimustuloksia voi huomaamattani ohjata tulkitsemaan aineistoa valikoivasti. Siksi minun on jatkuvasti palattava aineiston äärelle mahdollisimman avoimin ja rehellisin mielin, ja pyrittävä näkemään

sieltä se, mitä aineisto aidosti pitää sisällään. Ajattelen, että tällainen refleksiivisyys on keskeistä, jotta tutkimus voi palvella niitä ihmisiä, joiden kokemuksista se ammentaa. Tämän vuoksi pyrin tekemään analyysiprosessista mahdollisimman läpinäkyvän sekä perustelemaan tulkintani aineistosta nousevilla havainnoilla.

5 Laitoshoidon merkitykset osana nuoren elämänkulkua

Jäsensin aineiston nuorten kertomusten pohjalta kolmeen keskeiseen teemakokonaisuuteen, jotka kuvaavat laitoshoidon merkityksiä elämän eri vaiheissa. Ensimmäinen kokonaisuus käsittelee nuorten kokemuksia laitoshoidossa ja niitä merkityksiä, joita he antavat laitoshoitoajalle. Toinen kokonaisuus kohdistuu laitoshoidon päättymiseen ja siitä seuranneeseen siirtymävaiheeseen, jossa tarkastellaan nuorten kokemuksia siirtymisestä kohti itsenäisempää elämää. Kolmannessa kokonaisuudessa huomio kiinnittyy laitoshoidon pidempikestoisiin vaikutuksiin ja siihen, millaisia merkityksiä nuoret liittävät laitoshoidolla olevan tulevaisuuteensa. Näiden teemojen kautta muodostuu kokonaiskuva siitä, miten nuoret kuvaavat laitoshoidon merkitystä menneisyydessään, nykyisyydessään ja tulevaisuudessaan.

Tutkimuseettisten periaatteiden mukaisesti sekä tutkittavien anonymiteetin turvaamiseksi en yhdistä käyttämiäni aineisto-otteita tiettyihin dokumenttiteoksiin tai yksittäisiin nuoriin. Tällä pyrin varmistamaan, ettei tutkimusraportin perusteella ole mahdollista tunnistaa tutkimuksen kohteena olevia henkilöitä. Käytän aineisto-otteita ainoastaan tutkimuksen analyysin ja tulosten havainnollistamisen tarkoituksessa. Olen pyrkinyt käyttämään kaikkia dokumenttiteoksia sekä eri nuorten kertomuksia tasapäisesti, eikä aineisto-otteissa siten korostu mikään ohjelma tai yksittäisen nuoren kommentit. Lukemisen sujuvoittamisen lisäämiseksi olen poistanut otteista joitakin täytesanoja ja sanojen toistoja.

5.1 Laitoshoidossa olemisen merkitykset

Ensimmäinen kokonaisuus tarkastelee nuorten laitoshoidolle antamia merkityksiä heidän laitoshoitoaikanaan. Laitoshoidon merkitykset rakentuvat nuorten puheessa jännitteisinä ja osin ristiriitaisina ja niihin liittyi sekä myönteisiä että kielteisiä ulottuvuuksia. Nuorten kertomuksissa nousi esiin kolme keskeistä merkitystä, jotka olivat laitoshoito turvan ja tuen mahdollistajana, laitoshoito toimijuutta rajoittavana ympäristönä sekä laitoshoito tavanomaisesta nuoruudesta erottavana kokemuksena.

5.1.1 Turvan ja tuen mahdollistaja

Nuorten kertomuksissa laitoshoito sai merkityksen turvan ja tuen tarjoajana tilanteissa, joissa heidän elämänsä oli ollut kuormittavaa tai epävakaata. Turva viittaa ennen kaikkea kokemukseen vakaudesta, ennakoitavuudesta ja suojasta, kun taas tuki tarkoittaa konkreettista tai emotionaalista apua, jonka avulla nuori pystyy vastaamaan elämässään ilmeneviin haasteisiin. Turvan

voidaan nähdä luovan perustan, jonka varaan tuen antaminen ja vastaanottaminen rakentuvat. (Ks. Whittaker ym. 2016.)

Laitoshoidon turvallisuutta tuottavat merkitykset muodostuivat nuorten kertomuksissa kokonaisvaltaisesta hoivasta ja huolenpidosta, jota vasten aiemmat turvattomuuden kokemukset asettuivat keskeiseksi vertailukohdaksi. Kokemukset laiminlyönneistä, kaltoinkohtelusta ja väkivallasta olivat varjostaneet monen nuoren lapsuusaikaa. Lapsuudenkodin olosuhteet ja siellä koettu turvattomuus yhdistyi usean nuoren kertomuksissa vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmiin (ks. myös Rantanen ym. 2026). Nuorten kertomuksissa korostui puutteet aikuisen antamassa huolenpidossa. Osa nuorista kertoi joutuneensa kantamaan vastuuta paitsi itsestään myös omista sisaruksistaan jo varhaisessa vaiheessa. Näihin kokemuksiin suhteutettuna sijoittaminen laitoshoitoon näyttäytyi nuorten kertomuksissa poispääsynä vahingollisista lapsuuden kasvuympäristöistä. Laitoshoito oli tuonut nuoren elämään turvaa ja vakautta perustarpeiden tyydyttämisen, arjen tuen ja välittävien ihmissuhteiden kautta.

Turvan ja tuen kokemukset eivät kuitenkaan rakentuneet nuorten kertomuksissa ainoastaan haitallisista kasvuolosuhteista poispääsynä, vaan myös sellaisista arjen käytännöistä, jotka eivät ennen sijoitusta olleet heille itsestäänselviä. Useat nuoret kuvasivat lapsuudenperheidensä taloudellista niukkuutta, joka näkyi perustarpeiden täyttymiseen ja aineellisiin resursseihin liittyvinä puutteina. Tällöin esimerkiksi mahdollisuus valita itselleen mieleisiä vaatteita sekä säännöllinen ravinto saattoivat saada laitoshoidossa uudenlaisen merkityksen. Seuraavassa aineisto-otteessa nuori kuvaa tätä muutosta suhteessa aiempaan arkeen.

> *Mä en ollut saanut ikinä kotona vaatteita, niinku ostaa vaatteita. Mulla oli aina mun serkkujen vanhat vaatteet. Mä sain valita vaatteet itse kaupasta, että minkälaisia vaatteita mä haluan käyttää. Semmosista asioista osas olla onnellinen. Ja sit sai niinku ruokaa, ruokaa sai ihan milloin vaan.*

Nuori vertaa laitoshoidon aikaista kokemustaan lapsuudenkotiin, jossa hän käytti serkkujensa vanhoja vaatteita eikä ollut voinut vaikuttaa siihen, millaisia vaatteita hänellä oli. Laitoshoidossa mahdollisuus saada uusia vaatteita ja valita ne itse näyttäytyy kokemuksena aineellisen niukkuuden väistymisestä. Kyse ei ollut pelkästään vaatteiden saamisesta, vaan myös siitä, että nuoren omat toiveet ja mieltymykset tunnistettiin. Mahdollisuus valita itse, millaisia vaatteita käyttää, rakensi kokemusta siitä, että nuori saattoi tehdä itseään koskevia valintoja ja ilmaista omaa yksilöllisyyttään. Vaatteisiin liittyvä kokemus kuvasi siten sitä, kuinka laitoshoidossa vastattiin nuoren arjen tarpeisiin tavoilla, jotka vahvistivat sekä aineellista turvaa että kokemusta omasta toimijuudesta.

Nuoren kertomuksessa myös ruoan saatavuus näyttäytyi osana laitoshoidon tarjoamaa aineellista turvaa. Kokemus, että "ruokaa sai ihan milloin vaan" kertoo siitä, että nuoren ei tarvinnut kantaa huolta ruoasta, vaan sen saatavuus oli jatkuvaa ja ennakoitavaa. Verrattuna lapsuudenkodin kokemuksiin laitoshoito tarjosi ympäristön, jossa nuoren perustarpeisiin vastattiin johdonmukaisesti. Ruoka näyttäytyi nuoren kertomuksessa siten paitsi välttämättömänä arjen resurssina myös turvallisuutta ja vakautta rakentavana tekijänä. Vaatteiden ja ruoan kaltaiset arjen perusasiat näyttäytyivät näin laitoshoidon huolenpidon käytäntöinä, joiden kautta nuorelle välittyi kokemus siitä, että hänen tarpeensa huomioitiin ja hänestä pidettiin huolta.

Erään nuoren kertomuksessa huolenpito välittyi myös arjen sääntelyn ja käyttäytymiselle asetettujen rajojen kautta tilanteessa, jossa aiempi kasvuympäristö ei ollut asettanut nuorelle selkeitä rajoja haastavassa elämäntilanteessa.

> *Se oli itselläni ainakin semmoista aika kipeetä aikaa ni se asetti niin tiukat raamit ja tolleen noin, että ehkä siellä (laitoksessa) oli sitten hyvä sen takia olla. Ei voinut hölmöillä ihan miten tahansa.*

Kuvauksessa nuori liittää laitoshoidossa olemiseen tiukat raamit, jotka hänen tulkintansa mukaan estivät häntä ”hölmöilemästä” tilanteessa, jossa nuori kuvaa eläneensä "kipeää aikaa". Laitoshoidossa nuoren toimintaa seurattiin ja siihen puututtiin tarvittaessa. Ulkoapäin asetetut rajat näyttäytyivät nuorelle kannattelevina rakenteina silloin, kun hänen omat valmiutensa säädellä toimintaansa olivat vielä rajalliset. Rajat voidaan näin myös ymmärtää välittämisen kokemuksena, jossa aikuisen asettamat rajat kertoivat siitä, että nuoren hyvinvoinnista oltiin kiinnostuneita.

Aineistossa turvan ja tuen kokemukset eivät liittyneet ainoastaan laitoksen rakenteisiin, vaan myös ihmissuhteilla oli keskeinen merkitys. Turvallisuus näyttäytyi nuorten kertomuksissa kokemuksena siitä, että ympärillä oli turvallisia ja luotettavia aikuisia.

> *Mun lapsuus on ollut tosi sekalainen... Se (laitosaika) oli ihan kivaa mun mielestä. Ja se oli hyvä laitos. Siellä oli hyvää porukkaa ja kivat ohjaajat. Ja tosi kiva huone, oma huone.*

Nuori jäsentää laitoshoitoa suhteessa aiempiin lapsuudenkokemuksiinsa, joita hän kuvaa "tosi sekaviksi". Tätä taustaa vasten laitoshoito näyttäytyy myönteisenä elämänvaiheena. Laitoksen määrittyminen hyväksi paikaksi liittyi erityisesti siellä toimineisiin ihmisiin. Samassa yhteydessä nuori nostaa esiin myös oman huoneensa, mikä kertoo sen merkityksellisyydestä nuoren

laitoshoitokokemuksessa. Oman tilan tarve voi korostua entisestään laitoshoidon yhteisöllisen arjen myötä. Eräälle nuorelle oma huone tarkoitti mahdollisuutta säädellä omaa vuorovaikutusta tilanteessa, jossa ympärillä oli jatkuvasti muita ihmisiä (ks. myös Löfblom ym. 2024).

> *Se on turvallinen olo siinä mielessä, että tiesi, että siellä on aina joku, jos halus seuraa. Tietenkin omassa huoneessa sai olla yksin, mutta se on niin eri asia ku yksinäisyys, että ei olekaan ketään kenen luokse kääntyä.*

Nuori tekee selkeän eron yksinolon ja yksinäisyyden välille. Kertomuksessa yksin oleminen näyttäytyy nuoren omana valintana, kun taas yksinäisyys merkitsee tilannetta, jossa ympärillä ei ole ketään, jonka puoleen voisi tarvittaessa kääntyä. Mahdollisuus vetäytyä omaan huoneeseen loi kokemuksen omasta tilasta ja rauhasta, kun taas tieto muiden ihmisten läsnäolosta rakensi tunnetta siitä, ettei vaikeissa tilanteissa tarvinnut selviytyä yksin. Laitoshoito näyttäytyi näin ympäristönä, jossa turvallisuus rakentui saavutettavissa olevien ihmissuhteiden varaan ja luottamukseen siitä, että tukea, seuraa tai apua on saatavilla silloin, kun nuori sitä tarvitsee.

Nuorten kertomuksissa ihmissuhteiden merkitykset eivät rakentuneet ainoastaan aikuisten tarjoaman tuen varaan, vaan myös suhteisiin muiden laitoksessa asuvien nuorten kanssa. Vertaissuhteet näyttäytyivät aineistossa tuen muotona, jonka merkitys rakentui erityisesti yhteisesti jaettujen kokemusten ympärille. Muut nuoret kuvattiin ihmisiksi, joiden kanssa oli mahdollista puhua vaikeista kokemuksista ilman pelkoa väärinymmärretyksi tulemisesta. Muilta nuorilta saatu vertaistuki saattoi näyttäytyä laitoshoidon merkittävimpänä antina.

> *Tärkein mitä sieltä saa on se vertaistuki. Ne on ainuita ihmisiä maailmassa periaatteessa, ne muut nuoret, jotka ymmärtää vähänkään mitä sä oot joutunut kokemaan. Ne jäi kyllä elämässä melkein tärkeämmäksi ku oma veli. Et ne tuntuu niinku sisaruksilta.*

Nuoren kertomuksessa vertaistuki rakentuu ennen kaikkea kokemuksena ymmärretyksi tulemisesta. Muut laitoksessa asuvat nuoret näyttäytyvät ihmisinä, jotka kykenevät ymmärtämään hänen kokemuksiaan paremmin kuin laitoksen ulkopuoliset ihmiset. Yhteinen kokemus sijaishuollosta muodostaa siten perustan keskinäiselle ymmärrykselle, jossa omaa elämäntilannetta ei tarvitse jatkuvasti selittää tai perustella (ks. myös Rogers 2017).

Ymmärretyksi tulemisen lisäksi vertaissuhteet saavat nuoren kertomuksessa perhesuhteiden kaltaisia merkityksiä. Nuori kuvaa muiden laitoksessa asuneiden nuorten muodostuneen itselleen lähes omaa veljeä tärkeämmiksi ja toteaa heidän tuntuvan sisaruksilta. Kertomuksessa vertaissuhteiden merkitys ei rajoitu ainoastaan laitoshoitoaikaan, vaan nuori kertoo niiden säilyneen

elämässä merkityksellisinä myös sijaishuollon jälkeen. Laitoshoito on siten voinut tarjota nuorelle ympäristön, jossa on ollut mahdollista muodostaa läheisiä ja pitkäkestoisia ihmissuhteita.

Vaikka laitoshoito näyttäytyi nuorten kertomuksissa monin tavoin turvallisuutta lisäävänä ympäristönä, eivät kokemukset olleet yksiselitteisiä. Samat rakenteet ja ihmissuhteet, jotka tuottivat turvallisuutta ja vakautta, saattoivat ajoittain näyttäytyä myös negatiivisina tai ristiriitaisina.

> *Tavallaan turvallinen paikka, mutta tavallaan tosi silleen niinku, että mitäs hittoa mulle seuraavaksi tapahtuu. Ettei ollut semmoista, että voisi olla levollisin mielin, käydä nukkumaan, vaikka ties et on oma huone ja noin.*

Nuoren kertomuksessa turvallisuuden kokemus limittyy epävarmuuteen tulevasta. Vaikka laitos tarjosi suojaa ja vakautta suhteessa aiempaan elämäntilanteeseen, sijoitukseen liittyvä epävarmuus ja tulevaisuuden ennakoimattomuus heikensivät mahdollisuutta kokea täydellistä turvallisuutta. Nuorelle turvallisuus ei ollut pysyvä tila, vaan samanaikaisesti läsnä saattoivat olla sekä turvan että epävarmuuden kokemukset. Sijaishuoltopaikkaan liittyvien positiivisten ja negatiivisten kokemusten samanaikaisuus on tunnistettu myös aiemmassa tutkimuksessa (ks. Eriksson & Korhonen 2022, 81).

Laitoshoidolle annetut merkitykset eivät myöskään näyttäytyneet muuttumattomina, vaan ne jäsentyivät uudelleen elämänkulun edetessä. Nuoret tarkastelivat laitoshoitoa nykyhetkestä käsin, jolloin myöhemmät elämänvaiheet vaikuttivat siihen, millaisia merkityksiä menneille kokemuksille annettiin.

> *Nyt jälkikäteen ajateltuna niin se on kuitenkin, vaikka se on ikävää aikaa, niin mun lapsuuden onnellisinta aikaa, kun mä oon siellä asunut.*

Vaikka nuori liittää laitoshoitoaikaan ikäviä kokemuksia, myöhemmästä elämäntilanteesta käsin tarkasteltuna se näyttäytyy hänen lapsuutensa onnellisimpana ajanjaksona. Tämä kuvastaa kokemusten ajallista rakentumista, jossa menneisyys voi saada uusia merkityksiä myöhempien elämänvaiheiden valossa. Nuoren kertomuksessa laitoshoitoon liittyvät positiiviset kokemukset näyttävät jälkikäteen tarkasteltuna saaneen keskeisen merkityksen tavassa, jolla hän jäsentää laitoshoitoa osana omaa elämänkulkuaan.

5.1.2 Toimijuutta rajoittava

Edellisessä luvussa tuli esiin nuorten kokemuksia laitoshoidon turvaa tuovista puolista, mutta laitosympäristöön liittyy myös kokemuksia toimijuuden rajoittumisesta. Seuraavaksi tarkastelen

lastensuojelun laitoshoitoa nuorten toimijuutta rajoittavana kontekstina. Nuorten kertomukset jäsentävät kuvaa laitoshoidosta ympäristönä, jossa heidän mahdollisuutensa vaikuttaa omaan toimintaansa ja arkeensa ovat kaventuneet monin tavoin. On kuitenkin huomioitava, että monet näistä rajoituksista on lastensuojelun kontekstissa perusteltuja lapsen suojelun ja turvallisuuden näkökulmasta. Vaikka rajoitukset voivat olla perusteltuja, ne eivät näyttäydy nuorten kokemuksissa ensisijaisesti suojaavina, vaan pikemminkin toimijuutta kaventavina ja kontrolloivina. Toimijuuden rajoittuminen näyttäytyy nuorten kuvauksissa arjen käytäntöjen, vuorovaikutuksen ja institutionaalisten rakenteiden tasolla.

Toimijuuden rajoittuminen konkretisoituu aineistossa siinä, miten arjen toiminnan tasolla institutionaaliset säännöt ja valvonta rajoittavat nuorten valintoja ja toimintaa. Laitoshoito institutionaalisena ympäristönä muuttaa arjen rakenteen hyvin säännellyksi ja kontrolloiduksi. Säännöt ja arjen ennakoitavuus voivat vahvistaa turvan tunnetta, mutta samalla ne näyttäytyvät nuorten kokemuksissa itsenäisiä valintoja rajoittavina. Nuoret kuvaavat laitoshoitoa paikkana, jossa oma vapaus vähenee aiempaan elämään verrattuna. Sijoitus laitokseen tapahtuu usein kehityksellisesti herkässä vaiheessa. Nuoruuteen kuuluu tyypillisesti asteittainen itsenäistyminen vanhemmista, oman toimijuuden vahvistuminen sekä lisääntyvä vapaus tehdä itseä koskevia päätöksiä. Laitoksessa asuvien nuorten kokemukset näyttäytyvät aineistossa osin päinvastaisina ja nuoret kuvaavat laitoshoitoon liittyvän kokemuksia oman vapauden rajoittumisesta.

Tämä ilmenee kertomuksissa esimerkiksi siten, että laitokseen saapuessaan nuoret joutuvat omaksumaan lukuisia sääntöjä ja noudattamaan tarkasti määriteltyjä käytäntöjä. Lisäksi liikkumista laitoksen ulkopuolella rajoitetaan, eikä nuori voi poistua laitoksesta oman harkintansa mukaan. Myös joidenkin arjessa tavallisten välineiden, kuten teräesineiden, käyttö edellyttää henkilökunnan lupaa. Näiden rajoitusten kautta laitoshoito näyttäytyy nuorten kertomuksissa ympäristönä, jossa yksilöllinen toimijuus on osittain alisteinen laitoksen rakenteille ja turvallisuutta ylläpitäville käytännöille.

Nuorten kertomuksissa säännöt liittyivät erityisesti arkisiin asioihin, kuten kotiintuloaikoihin, ruokailuihin ja päivittäisiin rutiineihin (ks. myös Laakso 2016, 169–170). Tällainen säännelty arki saattoi tuntua vieraalta, sillä se poikkesi usein nuorten aiemmista kokemuksista. Osa nuorista kuvasi sääntöjä myös yllättävinä tai vaikeasti ymmärrettävinä. Vaikka sääntöjen tarkoituksena voidaan nähdä arjen ennakoitavuuden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin tukeminen, nuorten kokemuksissa ne eivät näyttäytyneet yksinomaan suojaavina rakenteina. Joissakin kertomuksissa säännöt näyttäytyivät epäoikeudenmukaisina ja rangaistuksen kaltaisina, mikä kytkeytyi kokemukseen siitä, että laitoshoitoon oli päädytty vastoin omaa tahtoa.

> *Se on jotenkin kummallista sitten saada niinku ihan himmee kasa sääntöjä, niinku tuntu sekin rangaistukselta.*

Laitoshoidon arki näyttäytyy valvottuna ja kontrolloituna. Valvonta ulottuu jokapäiväisiin toimintoihin, kuten siihen, missä ja milloin nuori liikkuu ja mitä hän tekee. Liikkumista, toimintaa ja erilaisten välineiden käyttöä säädellään laitoksen käytäntöjen mukaisesti, mikä voi kaventaa nuorten kokemusta omasta autonomiasta. Nuorten kertomuksissa tämä ilmenee esimerkiksi tilanteina, joissa tavallistenkin esineiden käyttö on tarkasti valvottua ja sidottu henkilökunnan lupaan. Vastaavasti myös arjen toiminnot, kuten ruoanlaitto, voivat tapahtua henkilökunnan ohjauksessa tai luvanvaraisesti.

> *Laitoksella sekin oli ihan perseestä, semmonen että jos halusit vaikka sakset tai puukon, että voit leikata jotakin, niin aina toimistosta piti mennä hakemaan, ja heti palauttaa.*

Teräesineiden valvottu käyttö voi laitoshoidossa olla perusteltua nuorten turvallisuuden vuoksi, mutta aineistossa se rakentuu käytännöksi, joka tekee nuorten toiminnasta jatkuvasti ulkopuolisesta hyväksynnästä riippuvaista. Nuoren kokemus tekee näkyväksi sitä, miten toimijuus rajoittuu arjen mikrotasolla. Kyse ei ole vain suurista päätöksistä, vaan myös pienistä, arkisista asioista, jotka tavanomaisesti kuuluvat itsenäiseen toimintaan. Tätä kuvastaa myös nuorten kokemukset liikkumiseen ja fyysiseen ympäristöön liittyvistä rajoituksista.

> *Tää on itse asiassa hämmentävää niinku kun sä muutat lastenkotiin ni sä et saa avattuu sun ikkunaa, etkä sä pääse ovesta ulos silloin kun sä haluat.*

Mahdollisuus avata ikkuna tai poistua tilasta on keskeinen osa arkipäiväistä autonomiaa, ja niiden rajoittaminen tekee kontrollista hyvin konkreettista. Nuori voi joutua olemaan myös pidempiä aikoja laitoksessa valvonnan alaisena ja liikkua ulkona vain aikuisen valvonnassa rajoitustoimenpiteenä. Erityisesti liikkumisen rajoituksiin liittyvissä kuvauksissa jännite suojelun ja kontrollin välillä näyttäytyi kärjistyneenä. Käytännöt, joita voidaan perustella turvallisuudella, näyttäytyivät nuorille omaa elämää rajoittavina. Tavanomaisen nuoruuteen kuuluvan autonomian menettäminen saattoi puolestaan synnyttää turhautumista ja vahvistaa pyrkimyksiä palauttaa menetettyä vapautta sääntöjä rikkomalla ja luvattomilla poissaoloilla eli hatkaamalla laitoksesta. Tämän tyyppiset kokemukset rajoitustoimenpiteistä sekä pyrkimyksistä saavuttaa menetetty vapaus ovat samansuuntaisia aiempien tutkimushavaintojen kanssa (ks. esim. Utriainen & Eriksson 2023).

Eräs nuori kuvaa laitoshoitoa ”vankilana”, mikä kertoo kokemuksesta kontrollin äärimmäisyydestä. Laitoshoito rinnastetaan tilaan, jossa vapaus, itsemääräämisoikeus ja vaikutusmahdollisuudet ovat merkittävästi rajattuja.

> *Missä vankilassa mä oon? Heräs kysymys.*

> *Lastensuojeluyksiköitä muka, mutta mun mielestä ne on niinku jotakin lapsikauppaa tai jotain rangaistusleirejä tai jotakin tämmöisiä.*

Kokemus vapauden menettämisestä voi aiheuttaa hämmennystä ja pakottaa tilanteen uudelleen tulkintaan. Nuori joutuu jäsentämään ympäristöään uudelleen, koska se ei vastaa hänen odotustaan hoivasta tai suojelusta. Laitoshoito nimetään suoraan kontrollin, pakon ja jopa rankaisemisen tilaksi. Laitoshoidon jäsentäminen kontrollin ja vapauden rajoittamisen kautta on elämänkulun näkökulmasta merkittävää, sillä se asettaa ehtoja nuoren toimijuuden kehittymiselle. Pitkään jatkunut sääntely ja valvonta voi rajoittaa mahdollisuuksia harjoitella itsenäisyyttä, mikä voi nousta keskeiseksi kysymykseksi myöhemmissä elämänvaiheissa.

Edellä esitetyt vankila- ja rangaistusleirivertaukset voivat toimia vastapuheena (ks. Juhila 2004), jossa nuoret pyrkivät kyseenalaistamaan institutionaalisen vallan oikeutusta. Nuorten kokemuksissa toimijuuden rajoittuminen ei näyttäytynyt ainoastaan laitoshoidon rakenteellisissa ehdoissa, vaan myös arjen vuorovaikutuksessa ja suhteessa henkilökuntaan. Siten vertaukset voidaan ymmärtää yrityksinä tehdä näkyväksi kokemuksia laitoshenkilökunnan ylläpitämistä epätasa-arvoisista valtasuhteista. Aineistossa nuoret kuvasivat tilanteita, joissa heidän mahdollisuutensa vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin asioihin näyttäytyivät vähäisinä. Henkilökunnan ja nuorten välinen suhde rakentui paikoin vahvasti hierarkkisena, jolloin nuoret asemoivat itsensä pikemminkin vallankäytön kohteiksi kuin aktiivisiksi toimijoiksi.

> *Lapsilla ei oo vaikutusvaltaa, sanavaltaa mitään nii sehän on niin helppo käyttää se valta hyväksi ja eduksi ja tehä miten lystää.*

Nuori kuvaa, ettei lapsilla ole vaikutusvaltaa tai sanavaltaa, mikä rakentaa kuvaa rajallisista mahdollisuuksista osallistua omaa elämää koskevaan päätöksentekoon. Toimijuuden rajoittuminen ilmenee kokemuksena siitä, ettei nuori kykene vaikuttamaan omaan asemaansa tai kohteluunsa laitoksessa. Samalla nuori toteaa, että lasten heikko asema tekee vallan käyttämisestä helppoa, jolloin henkilökunta voi “tehä miten lystää”. Ilmaisu kuvastaa kokemusta mielivaltaisesta

vallankäytöstä ja siitä, ettei toiminnalle ole nuoren näkökulmasta riittäviä rajoja tai mahdollisuuksia vastustaa sitä.

Kokemus mielivaltaisesta vallankäytöstä konkretisoitui nuorten kertomuksissa laajemmin erityisesti rajoitustoimenpiteisiin liittyvissä kuvauksissa. Nuoret kuvasivat rajoitustoimenpiteitä enemmän kurinpidollisina kuin hoidollisina käytäntöinä. Ja sen sijaan, että rajoitustoimenpiteisiin liittyvät käytännöt olisivat näyttäytyneet nuorille turvallisuutta tuottavina, ne näyttivät tuottavan kokemuksia fyysisestä väkivallasta, nöyryytyksestä ja epäinhimillisestä kohtelusta. (Ks. myös Laakso 2019, 38.) Koska henkilökunta kontrolloi arkea, nuorten asema näyttäytyi alisteisena ja riippuvaisena aikuisten toiminnasta ja tulkinnoista.

Työntekijöiden lisäksi vertaissuhteilla oli merkittävä rooli siinä, millaiseksi nuorten arki laitoshoidossa rakentui. Laitoshoito näyttäytyi nuorten kokemuksissa toimijuutta rajoittavana ympäristönä myös vertaissuhteiden kautta. Nuoret kuvasivat laitoksia ympäristöinä, joissa päihteiden käyttö oli arjessa läsnä ja osin normalisoitunutta toimintaa. Nuoret eivät kuvanneet aktiivisesti hakeutuneensa päihteiden pariin, vaan oppiminen oli tapahtunut vähitellen osana laitoksen sosiaalista ympäristöä. Erään nuoren kertomuksessa päihteet yhdistyivät pakottavaan ulottuvuuteen.

> *13-vuotiaana mut pakotettiin (laitoksen) saunassa ekaa kertaa ottamaan marihuanasta savuja. Siitä lähti tällanen pikku rikollinen.*

Kokemuksessa vertaissuhteisiin liittyy vallankäyttöä, jotka luovat tilanteen, jossa nuorella ei ole mahdollisuutta valita toisin. Samalla nuori liittää tilanteen myöhempään rikolliseen identiteettiin kuvaamalla, että “siitä lähti tällainen pikku rikollinen”. Nuoren kokemuksessa tämä yksittäinen vertaissuhteissa tapahtunut tilanne näyttäytyy käännekohtana, joka on suunnannut myöhempää elämänkulkua. Näin vertaissuhteissa opitut ja jaetut toimintamallit voivat muodostaa osan nuoren toimijuuden perustaa, eikä laitoshoidossa omaksutut tavat rajaudu pelkästään institutionaaliseen aikaan, vaan voivat kulkea mukana myöhemmissä elämänvaiheissa.

5.1.3 Tavanomaisesta nuoruudesta erottava

Nuorten kertomuksissa laitoshoito näyttäytyi kokemuksena, joka erotti heidät tavanomaisena pidetystä nuoruudesta. Erottuminen rakentui suhteessa muihin nuoriin ja heidän arkensa oletettuun tavallisuuteen. Kertomuksissa ”normaali” nuoruus liitettiin erityisesti kotona asumiseen, vanhempiin, vapauksiin, ystävyyssuhteisiin sekä mahdollisuuteen osallistua ikätovereille

tavanomaisiin toimintoihin. Laitoshoito puolestaan näyttäytyi institutionaalisena ympäristönä, jonka arki poikkesi näistä kulttuurisesti jaetuista nuoruuden odotuksista.

Kodin ulkopuolelle sijoittaminen merkitsi nuorille siirtymää pois aiemmista sosiaalisista suhteista ja arjen kiintopisteistä. Muutos ei koskenut ainoastaan fyysistä ympäristöä, vaan myös nuoren paikkaa läheissuhteissa. Kertomuksissa laitoshoitoon sijoittaminen merkitsi joillekin nuorille sisaruksista erilleen joutumista, vanhemmista etääntymistä sekä kokemusta perhesuhteiden heikkenemisestä.

> *Meillä on vielä semmoinen ikävä homma mun pikkuveljen kanssa, että kun mut huostaanotettiin kaupunkiin ja hänet maalle, niin me ei ikään kuin tunneta toisia.*

Nuori kuvaa sisaruksesta erilleen sijoittamisen vaikuttaneen heidän väliseensä suhteeseen pitkäkestoisesti. Kertomuksessa merkityksellistä ei ole ainoastaan fyysinen erossaolo, vaan kokemus siitä, että suhde on jäänyt etäiseksi biologisesta siteestä huolimatta. Nuori ei puhu pelkästään erillään asuvasta perheenjäsenestä tai yhteydenpidon vähäisyydestä, vaan kokemuksesta, jossa sisaruksesta on tullut jollain tavalla vieras. Tämä näyttäytyy nuorelle kivuliaana kokemuksena.

Samaan aikaan erään nuoren kertomuksessa korostuu se, että sisarussuhteiden säilyminen on toiminut sijoituksen alkuvaiheessa keskeisenä turvallisuutta ja jatkuvuutta tuottavana tekijänä. Mahdollisuus asua sisaruksen kanssa samassa paikassa saattoi lieventää sijoituksen aiheuttamaa epävarmuutta ja vahvistaa turvallisuuden tunnetta vieraassa ympäristössä.

> *Pelotti, koska ei yhtään tiennyt, että minkälaisia tyyppejä siellä on tai mitään. Mä olin kuitenkin yksitoistavuotias silloin, mutta sitten me saatiin olla mun siskon kanssa samassa huoneessa, niin se loi semmoista turvaa. Ja sekin loi turvaa, että kun mun sisko sijoitettiin samaan paikkaan kun mä.*

Nuori oli kokenut pelkoa ja epävarmuutta tilanteessa, jossa uusi ympäristö näyttäytyi tuntemattomana ja vaikeasti ennakoitavana. Kertomuksessa turvallisuuden kokemus ei kuitenkaan rakennu laitoksesta itsestään, vaan sisaruksen läsnäolosta. Läheisen ihmissuhteen jatkuvuus saa keskeisen merkityksen institutionaalisen muutoksen keskellä.

Perhesuhteiden katkeaminen tai heikkeneminen näyttäytyi nuorten kertomuksissa merkityksellisenä erityisesti silloin, kun sijoitus johti eroon sisaruksista tai vanhemmista. Eräs nuori kuvasi, kuinka laitoksessa eläminen oli etäännyttänyt hänet omasta perheestään ja muuttanut käsitystä läheisistä ihmissuhteista.

Laitoksella, ei siellä oo äitiä tai isää. Ei sitä aina muista, että edes on se perhe.

Nuoren kertomuksessa perhe näyttäytyy samanaikaisesti olemassa olevana ja poissaolevana. Nuori puhuu perheen unohtamisesta, mikä tekee näkyväksi kokemuksen siitä, että laitoksessa eläminen on muuttanut perheen paikkaa hänen arkisessa kokemusmaailmassaan. Nuorelle perhesuhteet eivät näyttäydy osana arkea samalla tavalla kuin kotona asuvilla nuorilla, vaan hän jäsentää laitosta ympäristönä, jossa vanhemmuuteen tavallisesti liitetyt suhteet ja läsnäolo puuttuvat. Nuoren puheessa ”äidin” ja ”isän” poissaolo näyttäytyy siten myös osana sitä, mikä erottaa laitoksessa elämisen tavanomaisena pidetystä nuoruudesta.

Nuorten kertomuksissa tuli esille kokemus poikkeavasta nuoruudesta verrattuna ikätovereihin.

Muut siellä koulussa on melko normaaleja ihmisiä. Ne asuu kotona, ja tekee mitä normaalit nuoret tekee. Puhuu tyyliin vanhemmista ja viikkorahoista tai jostain tämmösestä. Se on musta tosi jännää. Tuntuu jotenkin vieraalta, ku ei tiedä mistä niiden kanssa puhuis, ku laitoksessa on niin eri maailma.

Nuori ei kuvaa itseään suoraan epänormaaliksi, mutta määrittelemällä muut ”normaaleiksi ihmisiksi” hän samalla asemoi itsensä tämän normaalin ulkopuolelle (ks. Virokannas 2004). Kertomuksessa normaali nuoruus rakentuu erityisesti kodin, vanhempien ja tavallisen arjen kautta. Samalla Ilmaus ”laitoksessa on niin eri maailma” ei kuvaa vain yksittäisiä eroja, vaan kokonaista toista todellisuutta, jota laitoshoidossa eletään. Laitos voi näyttäytyä nuorille omana maailmana, joka erottaa heidät valtavirrasta ja vaikeuttaa samaistumista ikätovereihin.

Eläminen näiden kahden maailman välissä voi olla haastavaa. Nuoret kuvasivat laitoksen arjen konkreettisesti erottavan heitä ikätovereistaan. Ero tavalliseen nuoruuteen rakentui erityisesti arkisissa tilanteissa ja mahdollisuuksissa osallistua nuoruuteen liitettyihin toimintoihin. Nuoret vertasivat omaa arkeaan muiden nuorten elämään ja kuvasivat, kuinka laitoksen säännöt ja rajoitukset estivät osallistumisen asioihin, joita pidettiin ikätovereille tavallisina.

Me ei saatu tehdä semmoisia normaali asioita ikään kuin, mitä muut saa tehdä. Me ei voitu pyytää rahaa, vaikka et voiko mennä kavereiden kaa elokuviin tai voinks mä mennä kaverille yöks. Niinku semmonen normaali, mitkä saattais olla neuvoteltavissa vanhempien kaa.

Nuoren kokemuksessa tavalliseen nuoruuteen kuuluvat arkiset asiat ystävien kanssa, kuten yökyläilyt tai elokuvissa käyminen eivät olleet itsestään selviä mahdollisuuksia. Kertomuksessa korostuu spontaaniuden ja neuvoteltavuuden puuttuminen. Siinä missä muut nuoret saattoivat

sopia menoistaan vanhempiensa kanssa joustavasti, laitoksessa eläminen näyttäytyi nuorelle institutionaalisesti säädeltynä arkena, jossa liikkuminen, vapaa-aika ja sosiaaliset suhteet olivat kontrolloidumpia. Sijaishuollossa arjen käytännöillä ja ajankäytöllä voidaan tietoisesti, mutta myös huomaamatta, rajata nuoren mahdollisuuksia osallistua vertaisryhmien toimintaan ja siten vahvistaa hänen kokemustaan ulkopuolisuudesta (Laakso 2016, 177–179).

Erään nuoren kertomuksessa myös häpeän tunne liittyi tilanteisiin, joissa laitoshoidon käytännöt olivat estäneet häntä osallistumasta nuorten yhteisiin toimintoihin, ja samalla tehnyt näkyväksi oman poikkeavan aseman suhteessa muihin.

> *Tuntu tosi nöyryyttävältä ilmoittaa, että mä en voi tulla koska mä oon lastensuojeluksessa itse. Mä en voi lähteä vaikka johki mitä ekaluokkaristeilylle tai jotain tommosta. Pärjäsin tosi hyvin siellä koulussa, mut mä jätin sen kesken, koska mua hävetti niin paljon, että mä en pystynyt osallistumaan normaali toimintoihin mitä muut pysty.*

Nuoren kuvauksessa häpeä rakentuu suhteessa muihin nuoriin ja kokemukseen omasta poikkeavuudesta. Koulusta irrottautuminen ei siten näyttäydy oppimiseen liittyvänä ongelmana, vaan kokemuksena siitä, ettei kykene osallistumaan samalla tavalla kuin muut nuoret. Häpeä liittyy erityisesti tilanteisiin, joissa oma lastensuojelutausta tulee näkyväksi. Laitoshoito saa kertomuksessa merkityksen kokemuksena, joka tekee nuoresta erilaisen tavalla, jota hänen on vaikea tuoda näkyväksi muille. Vaikka nuori pärjäsi koulussa hyvin, ulkopuolisuuden ja erilaisuuden tunne vaikutti hänen mahdollisuuksiinsa kiinnittyä kouluyhteisöön.

Nuorten kokemuksia ulkopuolisuudesta vahvistivat myös muiden ihmisten ennakkoluulot ja leimaavat suhtautumistavat. Kertomuksissa laitoksessa asuviin nuoriin liitettiin negatiivisia oletuksia esimerkiksi ongelmallisuudesta tai ”huonosta seurasta”.

> *Oli semmoisiakin kavereita joiden vanhemmat sano että kun, kun tota vaikka liisa, kun liisa on nuorisokodissa tai lastenkodissa niin sä et sen kanssa oo. ne eväs sen koska musta tuli silloin niinku kriminaali, vaikka mä en niinku oman käytöksen takia ollutkaan siellä, mut mä en ole ollut sopivaa seuraa.*

> *Sittenhän mulla tuli semmoinen ongelma siellä lastenkodissa olon kanssa et kaikki mun, kaikkien mun yläaste kavereiden vanhemmat ei oikein pitänyt, että niiden lapset viettää mun kanssa aikaa, kun mä oon lastenkodin lapsi ja mä vielä niiden lapsia huonoille teille.*

Kertomuksissa laitoshoitoon liitetään muiden ihmisten taholta negatiivisia oletuksia, joiden kautta nuoret kokevat tulevansa määritellyiksi ongelmallisiksi tai ”huonoksi seuraksi”. Nuoret

kuvaavat leimaamisen tapahtuvan riippumatta omasta käyttäytymisestään. Ilmaus ”musta tuli silloin niinku kriminaali” kuvaa kokemusta siitä, että lastensuojelutausta alkaa määrittää sitä, miten muut ihmiset nuoren näkevät (ks. myös Carey 2023). Samalla ilmaus ”lastenkodin lapsi” näyttäytyy kategoriana, johon liittyy valmiita ennakkokäsityksiä (ks. Janzen 2023). Nuorten kertomuksissa ulkopuolisuus ei siten rakennu pelkästään omista kokemuksista, vaan myös muiden tavoista suhtautua lastensuojelulaitoksessa asuviin nuoriin.

5.2 Laitoshoidon päättyminen elämänkulun käännekohtana

Toinen kokonaisuus käsittelee nuorten kokemuksia laitoshoidon päättymisestä. Nuorten kertomuksissa laitoshoidon päättyminen näyttäytyi samanaikaisesti vapauttavana ja kuormittavana siirtymänä. Siirtymä ei tarkoita ainoastaan fyysistä poistumista laitoksesta, vaan siihen liittyy muutoksia nuoren arjessa, vastuissa, ihmissuhteissa ja tavassa toimia omassa elämässään (ks. esim. Vierula ym. 2024; Häggman-Laitila ym. 2018). Aineistossa siirtymävaiheen merkitykset rakentuivat erityisesti kolmen teeman kautta, mitkä olivat siirtymän äkillisyys, vapauden ja vastuun väliset jännitteet sekä toimijuudessa tapahtuvat muutokset. Nämä kuvastivat sitä, millaisia haasteita sekä mahdollisuuksia laitoshoidon päättymiseen liittyvä elämänvaihe nuorten kertomuksissa sisälsi.

5.2.1 Siirtymän äkillisyys

Laitoshoidon päättyminen muodostui nuorten kertomuksissa institutionaaliseksi ja elämänkulluliseksi käännekohdaksi, jossa aiemmin ulkopuolelta jäsennetty arki muuttui nopeasti nuoren itsensä vastuulla olevaksi elämäksi. Vertailu valtaväestön nuorten aikuistumiseen voi auttaa ymmärtämään, miksi sijaishuollosta itsenäistyminen on erityinen ja kuormittava, eikä vain yksi nuoruuden vaihe muiden joukossa. Tyypillisesti aikuisuuteen siirtyminen tapahtuu asteittain. Valtaosa nuorista harjoittelee itsenäistymistä vähitellen perheen tuella. Laitoshoidossa eläneiden nuorten kohdalla tämä asteittaisuus usein kuitenkin puuttuu. Kun täysi-ikäisenä sijaishuolto päättyy, siirtymä ei ole vähittäinen vaan äkillinen. Tämä tekee siirtymästä rakenteellisesti eriarvoisen.

> *Tänään on mun 18-vuotissyntymäpäivä. Päivä, jona pääsin laitoksesta pois. Asunto on sisustettu ja laitettu, ja tänään mä oon täällä ensimmäistä yötä. Tuntuu tosi jännältä.*

Kun nuori muuttaa pois laitoksesta, myös kokonaisvaltainen arjen tuki häviää yhdessä yössä. Nuori voi tällöin kokea jäävänsä yksin juuri siinä vaiheessa, kun hän siirtyy itsenäiseen elämään. Tämä voi herättää pelkoa yksin pärjäämisestä.

> *Aikuistuminen se sanakin jotenkin silleen pelottaa. Tuntuu, että pittää pärjätä yksin.*

Institutionaalisen aseman muuttuminen muuttaa myös asioita hoitavat aikuiset, mikä voi tuottaa epävarmuutta. Sijaishuollossa ollut nuori siirtyy jälkihuollon piiriin. Sijaishuollon päättyminen voi tulla nuorelle hyvin yhtäkkisesti. Nuorten kertomuksissa nousi esiin kokemus puutteellisesta jälkihuollon huolenpidosta. Toisaalta toisen nuoren kokemuksissa korostuu myös tyytyväisyys jälkihuollon työntekijään, vaikka elämässä kokisikin haasteita.

> *Se lastenkoti aika loppu sitten yhtäkkiä yllättäen periaatteessa... Olihan siinä joku jälkihuolto, mut aika vaisuu toimintaa se oli loppupeleissä. Sossupapereita täytettiin sitten siinä ja Kelan hakemukset, niin siinä oli se huolenpito.*

Sijaishuollon päätyttyä myös viranomaistoiminta siirtyy jälkihuollon piiriin. Siirtymässä vastuu siirtyy institutionaalisesti toiselle toimijalle tavalla, joka voi näyttäytyä nuorelle katkonaisena ja epäjatkuvana. Nuori kohtaa siirtymässä uudet työntekijät ja työskentely pitää aloittaa alusta, mikä voi olla kuluttavaa. Myös työntekijöiden toimintatavat voivat tuottaa kokemuksia epäinhimillisyydestä.

> *Tulikin uusi ihminen (sosiaalityöntekijä) ketä ei tuntenut mua, ei tuntenut mun taustoja. Sanoi, että joo kyllä mä oon lukenut sun paperit. Niin sitten tulee taas semmoinen, että siis mä oon ihminen, mä en ole paperi. Mieluummin sillee, että sieltä missä on eläny viimeiset vuodet niin sieltä jäisi joku ihminen, joka auttaisi alkuun elämässä.*

Nuori kuvaa, ettei hänelle aina anneta riittävästi mahdollisuutta tutustua uuteen työntekijään ennen yhteistyön alkamista. Sen sijaan työntekijä muodostaa käsityksensä nuoresta asiakirjojen ja aiempien kirjauksien perusteella. Työskentelyn aloittamista kuormittaa kokemus siitä, että nuori tulee jälleen määritellyksi ja ymmärretyksi muiden, erityisesti aikuisten, tuottamien kuvausten kautta. Tällöin nuoren oma ääni ja mahdollisuus kertoa itsestään omista lähtökohdistaan voivat jäädä toissijaisiksi.

Nuorten kertomuksissa laitoshoidon päättyminen näyttäytyi myös suhteita katkaisevana siirtymänä, jossa aiemmin merkityksellisiksi muodostuneet ihmissuhteet eivät välttämättä jatkuneet sijoituksen päättymisen jälkeen.

> *Kun mä oon muuttanut sieltä (laitoksesta) ensimmäistä kertaa itsekseen niin sitten multa estettiin, että mä en saa pitää yhteyttä sinne ihmisiin, jotka oli kuitenkin ollut muutaman vuoden mun elämän aikuiset.*

Nuori määrittelee laitoksen aikuiset osaksi omaa elämänhistoriaansa ja sosiaalista verkostoaan. Aikuiset näyttäytyvät ihmisinä, joilla on ollut tärkeä rooli hänen elämässään useamman vuoden ajan. Nuori ei puhu vain työntekijöistä, vaan “mun elämän aikuisista”, mikä rakentaa kuvaa suhteiden henkilökohtaisesta merkityksestä. Samalla kertomuksessa keskeiseksi muodostuu kokemus siitä, ettei nuori itse saanut määritellä suhteidensa jatkuvuutta sijoituksen päättyessä, vaan yhteydenpito merkityksellisiin aikuisiin estettiin ulkopuolelta. Nuoren kokemuksesta välittyy kuva institutionaalisesti rajatuista ja sijoituksen kestoon sidotuista suhteista, jotka olivat olemassa laitoksessa asumisen aikana, mutta eivät enää samalla tavalla saavutettavissa sijaishuollon jälkeen. Tällöin itsenäistyminen merkitsi nuorelle paitsi asumiseen liittyvää siirtymää, myös tärkeiden ja pitkäkestoisten ihmissuhteiden katkeamista.

Vaikka aineiston analyysi rakentuu pääosin laitoshoidosta itsenäistyneiden nuorten kokemusten varaan, yhden nuoren kertomuksessa itsenäistymispolku poikkesi muista hänen siirryttyään laitoshoidosta perhehoitoon ennen itsenäistymistään. Kertomus muodostaa aineistossa kiinnostavan vertailukohdan nuorten itsenäistymisen kokemuksille erilaisissa sijaishuollon ympäristöissä. Kokemus perhehoidosta toi esiin toisenlaisen näkökulman sijaishuollon aikaisten ihmissuhteiden ja tuen jatkuvuuteen.

> *Se, että jos en ois perheestä lähtenyt omilleni, vaan jostain laitoksesta, niin en kyllä tiiä yhtään, miten ois sitten käyny. Perheestä sai kuitenkin semmoisen tuen, että jos olisi laitoksesta lähtenyt ihan kylmilleen niin sinne ei sitten varmaan ois kauheena pystynyt semmoista apua ja tukea pyytämään, että ois vaan sitten lähtenyt omilleen.*

Kuvauksessaan nuori liittää perhehoitoon siirtymisen merkitykselliseksi käännekohdaksi sijaishuollosta itsenäistymisen näkökulmasta. Kertomuksessa korostuu kokemus siitä, että elämänkulun suunta olisi voinut muodostua toisenlaiseksi ilman perhehoidossa saatua tukea. Nuori kuvaa tuen olevan jotain, joka on ollut saatavilla ja jatkuvaa, mutta samalla epäsuorasti vertautuvaa tilanteeseen, jossa vastaavaa tukea ei olisi ollut käytettävissä laitoksesta itsenäistyttäessä. Hän pohtii sitä, miten olisikaan pärjännyt, jos olisi joutunut muuttamaan omilleen suoraan

laitoshoidosta ja peilaa omaa kokemustaan suhteessa muiden tuntemiensa nuorten kohtaloihin. Tällöin perhehoito jäsentyy nuoren kertomuksessa jopa selviytymistä mahdollistavaksi tekijäksi. Merkitykselliseksi muodostuu kokemus mahdollisuudesta pyytää apua ja säilyttää yhteys turvallisiin aikuisiin myös sijoituksen päätyttyä. Nuoren kokemus asettuu jännitteiseen suhteeseen laitoshoidosta itsenäistymistä koskeviin kertomuksiin, joissa tuen ja ihmissuhteiden jatkuvuus näyttäytyy selkeämmin rajattuna.

5.2.2 Vapauden ja vastuun jännitteet

Aineistossa täysi-ikäistyminen näyttäytyi monille nuorille pitkään odotettuna hetkenä, jolloin institutionaalinen kontrolli päättyi ja mahdollisuus itsenäiseen elämään avautui. Sijaishuollon päättymiseen liittyvä vapaus ei kuitenkaan näyttäytynyt yksiselitteisesti myönteisenä kokemuksena, vaan siihen liittyi myös epävarmuutta, pelkoa ja ristiriitaisia tunteita omasta pärjäämisestä. Samankaltaisia havaintoja on tehty myös aiemmassa tutkimuksessa, jossa on havaittu itsenäistymisvaiheessa olevien nuorten tasapainoilevan usein vapauden ja riippuvaisuuden välillä (Storø 2021).

Aineistossa vapaus rakentuu ennen kaikkea suhteessa laitoshoidon rajoituksiin ja kontrolliin. Nuoret kuvaavat täysi-ikäistymistä tilanteena, jossa laitoksen säännöt, valvonta ja ulkopuolelta määritellyt rajat poistuvat.

> *Tätä päivää on ootettu sieltä pikkutytöstä asti. Ja nyt se päivä vihdoinkin on.*

Nuorten kertomuksissa täysi-ikäistyminen näyttäytyy odotettuna vapautumisena institutionaalisesta kontrollista. Vapaus rakentuu aineistossa erityisesti mahdollisuutena tehdä omaa elämää koskevia päätöksiä ilman laitoksen sääntöjä ja valvontaa. Samalla kertomuksissa korostuu kokemus uuden elämän alkamisesta, jolloin laitoshoito voidaan jättää taakse ja elämä alkaa omilla ehdoilla.

> *Kyllä kait tässä alkaa pikkuhilijaa ollee uus elämä eessä (kun on täyttämässä 18 ja muuttamassa omilleen).*

Vapaus ei kuitenkaan näyttäydy aineistossa yksiselitteisen positiivisena tai ongelmattomana kokemuksena. Nuorten kertomuksissa institutionaalisesta kontrollista vapautuminen kytkeytyy myös epävarmuuteen siitä, miten oma elämä tulee rakentumaan ilman ulkopuolista ohjausta.

Eräs nuori kuvaa pelkoaan siitä, että itsenäistymisen myötä aiemmat ongelmat voisivat palata osaksi elämää.

> *Kun mä täytän 18, niin mä saan mun vapauden. Toisaalta vähän pelottaa se, että mitä jos se vanha puoli minusta tullee esille. Että mitä jos mää tuhlaan mun elämää siihen, että mää käytän lissää päihteitä ja mä oon taas niissä koukussa*.

Nuoren kertomuksessa vapaus näyttäytyy samanaikaisesti sekä mahdollisuutena että riskinä. Institutionaalisen kontrollin päättyminen merkitsee vapautta tehdä omia valintoja, mutta samalla myös kykyä hallita omaa elämää ilman jatkuvaa ulkopuolista valvontaa. Kertomuksessa korostuu epävarmuus siitä, kykeneekö nuori itse säätelemään toimintaansa tilanteessa, jossa rajoja ei enää ole.

Vaikka aineistossa sijaishuollon päättyminen näyttäytyy hyvin odotettuna, vapauden tuoma vastuu oli voinut yllättää monet nuoret myöhemmin. Vastuu omasta elämästä oli koettu kuormittavana erityisesti silloin, kun itsenäistymisen odotukset olivat muuttuneet konkreettisiksi arjen vaatimuksiksi. Nuoret kuvasivat, kuinka käsitykset aikuisuudesta ja vapaudesta muuttuivat melko pian sen jälkeen, kun he olivat muuttaneet laitoksesta pois.

> *13-vuotiaasta asti mää oon aina ajatellut, että mää haluan olla aikuinen. Ja nytten kun mää oon 19 niin musta tuntuu, että en mää ees nytten halua ollaa aikuinen*.

Nuoren kertomuksessa aikuisuus näyttäytyy vaiheena, johon on kohdistunut paljon odotuksia ja vapautta koskevia toiveita. Itsenäinen elämä ei kuitenkaan ole vastannut niitä mielikuvia, joita nuorella oli ollut laitoksessa asuessaan. Kertomuksessa korostuu vähitellen rakentuva ymmärrys siitä, että aikuisuus merkitsee myös vastuuta ja velvollisuuksia. Vapaus ei näyttäydy nuorelle enää pelkästään kontrollista irtautumisena, vaan siihen alkaa liittyä myös kokemus elämän kuormittavuudesta. Toinen nuori kuvaa tätä muutosta seuraavasti.

> *Sillon (18-vuotiaana) ei ollu mitään huolia. Oli vaan mielessä sellanen, että jee on vapaa, ei oo enää laitoksessa, ja ei oo enää sääntöjä, mutta tässä iässä on tajunnu, että ei se elämä kyllä ihan silleenkään mee, että jos jatkaa semmosta rataa niin sä oot kuollut jo ennen kakskutosta-kaksvitosta*.

Nuorelle itsenäistymisen alkuvaihe näyttäytyy huolettomana. Hän liittää sen kokemukseen elämästä ilman rajoituksia. Myöhemmässä tarkastelussa itsenäinen elämä ei näyttäydykään rajattomana vapautena, vaan siihen on alkanut liittyä myös seurauksia ja tietoisuutta oman toiminnan riskeistä, jolloin nuori on joutunut pohtimaan omaa selviytymistään ja jopa elämänsä

jatkuvuutta. Kertomuksessa laitoshoitoon liittynyt kontrolli on määrittänyt niin voimakkaasti nuoren kokemusta arjesta, että laitoksesta pois pääsemiseen liittyvä vapauden kokemus on peittänyt alleen aikuiselämän vastuut ja vaatimukset.

Nuorten kertomuksissa vapaus ei määrity yksiselitteisesti autonomiana tai rajattomina mahdollisuuksina, vaan tilanteena, jossa heidän odotetaan ottavan nopeasti vastuu omasta elämästään ja tulevaisuudestaan. Institutionaalisesta kontrollista vapautuminen kietoutuu samanaikaisesti kokemukseen oman elämän hallinnan vaatimuksista, mikä lisää tilanteen haavoittuvuutta.

> *Vapaus tuntuu siltä, että mieti et sä olisit ollu sellanen pikkulintu, joka on ollut häkissä vuosia, ja yhtäkkiä siltä avataan se ovi ja se saa lentää pois.*

Nuori havainnollistaa laitoshoidosta pois pääsemistä vapauden kokemuksen kautta hyödyntäen metaforaa vapautetusta häkkilinnusta. Vertauskuva rakentaa mielikuvaa tilanteesta, jossa nuori saa mahdollisuuden itsenäiseen toimijuuteen ja oman elämänsä määrittelyyn institutionaalisesta ympäristöstä irtauduttuaan. Samalla siinä rakentuu kuitenkin myös jännite vapauden ja vastuun välille. Vaikka linnun vapautuminen näyttäytyy lähtökohtaisesti myönteisenä asiana, siihen sisältyy samalla oletus siitä, että linnun tulee selviytyä häkin ulkopuolella, vaikka sillä ei olisi ollut mahdollisuutta harjoitella lentämistä ja omillaan elämistä. Näin vertauskuvassa vapaus ei näyttäydy pelkästään mahdollisuutena, vaan myös vastuuna omasta pärjäämisestä siitäkin huolimatta, ettei siihen ole tarvittavia kykyjä. Tämän voidaan tulkita kuvastavan nuoren kokemusta siitä, että hän on joutunut kantamaan vastuuta elämästään ilman riittäviä valmiuksia tai mahdollisuutta harjoitella itsenäistymiseen liittyviä taitoja turvallisesti etukäteen. Siten vertauskuva sisältää myös tulkinnan siitä, ettei nuori koe laitoshoidon valmistaneen häntä riittävästi itsenäiseen elämään.

5.2.3 Toimijuuden muutokset

Kontrasti laitoksessa vietettyjen vuosien ja itsenäisen elämän välillä voi olla suuri. Jos laitoselämä ei ole valmistanut itsenäiseen elämään, siihen siirtyminen voi olla haasteellista. Tavanomaisesti talouden hallinta, arjen rytmit ja omien valintojen seuraukset opitaan askel kerrallaan, ja nuorella on mahdollisuus epäonnistua ilman, että seuraukset ovat välittömästi kohtalokkaita. Laitoshoidossa nuorella ei ole samanlaisia mahdollisuuksia harjoitella arjen taitoja, jolloin laitoshoidon jälkeinen toimijuus näyttäytyy hauraana ja osin institutionaalisten rakenteiden muovaamana. (Ks. Törrönen & Vauhkonen 2012.) Aineistossa tämä tulee esille esimerkiksi niin, ettei nuori saa pidettyä asuntoa vaan joutuu elämään asunnottomana.

> *Ku laitoksesta pääs niin ei ollut oikein tuossa elämänhallinta kunnossa oikein ollenkaan ja niinku kaikki meni päin vittua ja no.. mä asuin tuossa about kuukauden. Tuli paljon varoituksia ja sitten mulle sanottiin niinku, mulla oli niinku 5 päivää aikaa muuttaa ja saada kamat pois tuolta.... Mä oon ollut asunnoton niinku 18 vuotiaasta asti.*

> *Neljätoistavuotiaasta asti nuorisokodissa ja sitte päästetään, ei osaa tehä mitää muuta ku myyä ja käyttää huumeita.*

Nuorten kertomuksissa toimijuuden muutokset konkretisoituivat esimerkiksi taloudenhallintaan liittyvissä kokemuksissa. Eräs nuori nosti esiin myös taloudenhallinnan taitojen oppimisen ja sen, kuinka laitoksen käytännöt eivät hänen kokemuksensa mukaan tarjonneet riittävästi mahdollisuuksia harjoitella rahan käyttöä turvallisessa ympäristössä.

> *Siellä laitoksessa ei annettu rahaa omaan taskuun, että sä voit itse lapsena opetella sen käytön. sä et osaa käyttää rahaa sitten kun sä pääset pois sieltä. ... mä oon niinku tällä hetkellä rahaton. mulla on luottotiedot mennyt, niinku monella muulla.*

Nuori kertoo, kuinka laitoksessa hänelle ei annettu rahaa omaan hallintaan. Hän kokee, ettei ole saanut mahdollisuutta opetella rahan käyttöä vähitellen lapsuuden ja nuoruuden aikana, ja siten sen käyttäminen on haastavaa sijaishuollon päätyttyä. Rahan käytön harjoittelun puuttuminen näyttäytyy nuoren kokemuksessa keskeisenä tekijänä myös myöhemmissä taloudellisissa ongelmissa. Samalla hän toteaa luottotietojen menettämisen koskevan itsensä lisäksi monia muita, jolloin hän laajentaa kokemuksensa kollektiiviseksi ilmiöksi. Näin nuori rakentaa käsitystä siitä, että kyse ei ole poikkeuksesta vaan mahdollisesti laitoshoidossa olleiden nuorten yhteisestä haasteesta. Samalla hän kyseenalaistaa sen, kuinka hyvin sijaishuollon käytännöt onnistuvat valmistamaan nuoria taloudenhallintaan.

Nuorten kertomuksissa taloudellinen itsenäistyminen näyttäytyy usein ristiriitaisena prosessina, jossa lisääntynyt päätäntävalta omista asioista kietoutuu yhteen taloudellisen vastuun kanssa. Jos nuorella ei ole aiempaa kokemusta suurten rahasummien hallinnasta, hänellä ei välttämättä ole valmiuksia arvioida kulutuksen pitkän aikavälin seurauksia. Seuraava ote voidaan nähdä esimerkkinä kokemattomuudesta rahankäytössä.

> *Kun mää täytin 18, niin mulle tuli ne rahat mitä mun porukat on säästäny mulle. Ostin tatuointikoneen, scootin, kaksi puhelinta. Mää en edes itekään muista mitä kaikkea. Mulla meni se melkein 6 tonnia viikon aikana. Nyt ei oo ennää rahhaa.*

Otteessa nuori kuvaa tilannetta, jossa hän saa täysi-ikäistyessään käyttöönsä vanhempien säästämän huomattavan rahasumman. Nuori luettelee hankintojaan, mutta toteaa samalla, ettei edes itse muista kaikkea, mihin rahaa kului. Kertomus rakentuu vastakkainasettelulle, jossa aluksi käytössä on runsaasti rahaa, mutta hyvin nopeasti tilanne muuttuu täydelliseksi varojen puutteeksi. Kun otetta tarkastellaan suhteessa myöhempään kertomukseen, jossa nuori pohtii, mistä saisi rahaa ruokaan, taloudellinen itsenäisyys näyttäytyy vapautena käyttää rahaa haluamallaan tavalla, mutta samalla myös haavoittuvuutena, joka voi johtaa nopeasti taloudelliseen epävarmuuteen ja vaikeuksiin huolehtia omasta arjesta. Nuorten kertomuksissa taloudenhallinnan vaikeudet eivät siten näyttäytyneet yksittäisinä epäonnistumisina, vaan osana laajempaa toimijuuden rakentumista, jossa taloudellinen vastuu siirtyi nuorelle ilman riittävää harjoittelua ja tukea.

Vaikka institutionaalisesta ympäristöstä irtautuminen merkitsi muodollisesti aiempaa enemmän mahdollisuuksia tehdä itsenäisiä valintoja, joidenkin nuorten kertomuksissa tämä muutos ei kuitenkaan näyttäytynyt yksiselitteisesti vapauttavana, vaan siihen liittyi myös vaikeutta hahmottaa omaa asemaa toimijana ilman ulkopuolista kontrollia. Pitkään jatkunut elämä ympäristössä, jossa liikkumista, tekemistä ja arjen rytmiä on säädelty institutionaalisesti, vaikutti siihen, miten nuoret jäsensivät omia toimintamahdollisuuksiaan laitoshoidon päättymisen jälkeen. Tämä tulee näkyväksi erityisesti nuoren kuvatessa kokemustaan siitä, ettei ulos meneminen enää edellyttänyt lupaa tai hyväksyntää.

> *Vissiin kai mää vaan voin mennä ulos, tai niinku ei kai kukkaan oo estämässä. Et se tuntuu niinku todella oudolta. Se on niin vieras asia itelle.*

Nuoren kertomuksessa ulos meneminen ei näyttäydy itsestään selvänä oikeutena, vaan mahdollisuutena, jonka olemassaoloa hän joutuu ikään kuin varmistamaan itseltään. Kertomuksessa toimijuus rakentuu neuvotteluna aiemmin opittujen institutionaalisten käytäntöjen ja uudenlaisen vapauden välillä. Vaikka ulkoinen kontrolli on poistunut, sen logiikka näyttäytyy olevan edelleen läsnä nuoren tavassa hahmottaa omaa toimintaansa. Mahdollisuus liikkua itsenäisesti näyttäytyy niin vieraana, että nuori joutuu pohtimaan, saako hän todella tehdä näin. Toimijuus ei siten laajene automaattisesti institutionaalisten rajoitteiden poistuessa, vaan aiemmat kokemukset säätelevät edelleen sitä, millaisina omat toimintamahdollisuudet näyttäytyvät.

Laitoshoidossa eläminen oli voinut vaikuttaa myös siihen, millaisena laitoksen ulkopuolinen maailma näyttäytyi ja kuinka luontevalta siinä toimiminen tuntui.

> *Mä oon kotona vaan sen takia, koska mä tunnen, että mä oon turvassa vaan tässä mun neljän seinän sisällä, niinku samalla lailla kuin mitä siellä laitoksessa.*

Nuoren kertomuksessa koti näyttäytyy paikkana, joka muistuttaa turvallisuuden kokemukseltaan laitosta. Turvallisuuden kokemus rakentuu kuitenkin suljetun ympäristön varaan. Nuori on tottunut elämään ympäristössä, jossa liikkuminen ja oleminen ovat tapahtuneet rajatussa tilassa, jolloin kodin ulkopuolinen maailma voi tuntua epävarmalta ja vaikeasti hallittavalta. Vaikka nuorella olisi mahdollisuus liikkua ja toimia vapaasti, toimijuus näyttäytyy käytännössä rajautuneena kodin seinien sisälle.

Osa nuorista jäsensi tällaisia kokemuksia laitostumisen käsitteen kautta. Nuorten puheessa laitostuminen näyttäytyi vuosien aikana muodostuneena olotilana, joka vaikutti siihen, miten he kykenivät toimimaan institutionaalisen ympäristön ulkopuolella. Käsite tarjosi nuorille tavan tehdä ymmärrettäväksi niitä vaikeuksia, joita itsenäiseen arkeen siirtymiseen liittyi.

> *Kerkesin asua kotona pari päivää ja sitten mun piti mennä osastolle, kun mää en siellä kotona pärjänny. Ja yks suurin syy siihen oli, että mä oon niin laitostunut vuosien varrella, että se kotona olo on tosi vaikeeta.*

Otteessa nuori liittää kotona pärjäämättömyyden suoraan laitostumiseen. Merkittävää on, ettei hän selitä tilannetta yksilöllisillä ominaisuuksillaan tai henkilökohtaisella epäonnistumisella, vaan institutionaalisen elämän pitkäaikaisilla vaikutuksilla. Laitostuminen toimii kertomuksessa tulkintaresurssina, jonka avulla nykyhetken vaikeuksia tehdään ymmärrettäviksi. Samalla vastuu ongelmista siirtyy yksilöstä kohti niitä rakenteita, joissa nuori on elänyt. Pitkäaikainen asuminen laitoshoidossa on voinut rakentaa arkea, jossa päivittäiset toiminnot, sosiaaliset suhteet ja päivän rytmi ovat valmiiksi järjestettyjä. Kun nämä rakenteet poistuvat, nuoren kokemus omasta pärjäämisestä voi heikentyä. Tällöin kyse ei ole niinkään yksilön puutteista kuin siitä, että itsenäisen arjen edellyttämä toimijuus ei ole saanut mahdollisuutta rakentua vähitellen.

Nuorten kertomuksissa laitostuminen ei näyttäytynyt ainoastaan vaikeutena selviytyä institutionaalisen ympäristön ulkopuolella, vaan myös taipumuksena kiinnittyä nopeasti uusiin institutionaalisiin rakenteisiin. Tätä kuvaa nuori, joka kertoo kokemuksestaan katkaisuhoitojaksolla.

> *Kyllä mä arvostin sitä (seuraa) lastenkodissa, ja se että, kun mä olin silloin siellä katkolla, niin mä opin tosi nopeasti siihen, ja se oli niin ihanaa elämää. Niin se, että mä tiesin koko ajan, että siellä on muita ihmisiä. Mä tiesin, milloin kutsutaan syömään. ... No, mä laitostun tosi helposti ja se tuntui hyvältä ihan vaan silleen ajat.. Niinku että ekat päivät mä itkin tietenkin siellä niin et oonks mä nyt näin pohjalla,*

> *että mä oon katkolla mutta sitten niinku tuli se helpotus silleen, että tiesit koko ajan et siin on ihmisiä vieressä.*

Otteessa nuori kuvaa, kuinka katkaisuhoidossa oleminen oli tuntunut hyvältä ympärillä olevien ihmisten ja selkeiden arjen rakenteiden vuoksi. Kertomuksessa ympäristön myönteisyys rakentuu ennakoitavuudesta ja jatkuvasta sosiaalisesta läsnäolosta, jonka institutionaalinen ympäristö tarjoaa. Helpotus näyttäytyy syntyvän juuri tilanteessa, jossa vastuu arjen organisoinnista siirtyy jälleen osittain ulkopuoliselle taholle. Institutionaalinen ympäristö näyttäytyy tällöin toimijuuden näkökulmasta helpompana kuin elämä, jossa yksilö joutuu itse rakentamaan arjen rakenteet, ylläpitämään sosiaalisia suhteita ja säätelemään omaa toimintaansa ilman jatkuvaa ulkopuolista tukea. Nuoren toimijuus näyttäytyy tällöin vahvasti institutionaalisiin rakenteisiin kiinnittyneenä.

5.3 Laitoshoidon merkitykset tulevaisuudelle

Nuorten kertomuksissa laitoshoidon merkitykset eivät rajoitu vain sijoituksen aikaiseen elämään tai sijaishuollosta itsenäistymisen vaiheeseen, vaan kokemukset ulottuvat myös myöhempään aikuisuuteen. Laitoshoidon vaikutukset eivät näyttäydy yksittäisinä tai selkeästi rajattavina tapahtumina, vaan pikemminkin pitkäkestoisina kokemuksina, jotka ovat muovanneet heidän käsityksiään itsestään, muista ihmisistä ja omista mahdollisuuksistaan elämässä.

Vaikka monet nuoret kuvaavat laitoshoitoon liittyneitä vaikeita kokemuksia, osa heistä tarkasteli laitosaikaa myös merkityksellisenä kasvun ja aikuistumisen vaiheena. Seuraavassa aineisto-otteessa nuori pohtii laitoshoidon vaikutusta omaan elämäänsä sekä myöhempään vanhemmuuteen.

> *No kyllähän se kasvatti paljon. En mä nyt olisi sitä mitä mä nyt oon ilman sitä laitosta. Se oli niin semmoista aikaa, että silloin vasta niinku opeteltiin elämään periaatteessa, kriittistä aikaa. Niin kyllä sitä oppi katsomaan ehkä maailmaa vähän eri tavalla.*

Nuoren kertomuksessa laitoshoito näyttäytyy osana omaa elämäntarinaa ja identiteetin rakentumista. Hän ei kuvaa laitosaikaa irrallisena vaiheena, vaan kokemuksena, joka on vaikuttanut siihen, millaiseksi hän kokee itsensä myöhemmässä elämässään muodostuneen. Nuori myös reflektoi omia laitoshoidon aikaisia kokemuksiaan uudelleen vanhemmaksi tulemisen kautta.

> *Sain tosiaan sen ipanan, se on ollut kyllä aika kasvattavaa, kun se synty ja tolleen. On tullut mietittyä just noita niinku niin tottakai niinku kasvaa.. että mitä kaikkea*

> *niinku mitä se vanhemmuus on. Ehkä niin kyllä siellä varmaan on aika paljon juttuja sieltä (laitos-) ajalta, mitä on niinku siellä tajunnut semmoisia niin sanottuja, että mitä se tarkoittaa se vastuullinen aikuinen. Mitä silloin ehkä tuli tuli eteen, kun aikuistui siellä.*

Laitoksen aikuiset näyttäytyvät kertomuksessa ihmisinä, joiden kautta nuori on muodostanut käsityksiä siitä, mitä "vastuullinen aikuinen" tarkoittaa. Kokemus viittaa siihen, että laitoshoidon vaikutukset eivät rajoitu vain sijoituksen aikaiseen arkeen, vaan voivat heijastua myöhemmin myös siihen, millaisia merkityksiä yksilö antaa itselleen ja ympäröivälle maailmalle.

Kaikissa kertomuksissa laitoshoidon vaikutukset eivät kuitenkaan näyttäytyneet myönteisinä. Useiden nuorten puheessa laitoshoidon aikaiset vuorovaikutuskokemukset olivat muovanneet heidän käsityksiään omasta arvostaan ja omista mahdollisuuksistaan vielä pitkään sijaishuollon päättymisen jälkeen.

> *Kyllähän se teki niinku vihaiseksi ja katkeraksi ihmiseksi kaikki ne kokemukset. Ja ihmisarvo, sitä ei ollut (laitoksessa), se talottiin aika alas... [välistä poistettu tekstiä] Semmonen että ei ikinä tuu mitään ja että että ei tuu näkemään ees täysikäisyyttä ja.. semmoista että ihminen niinku ehkä uskoo siihen mitä muut niinku sanoo. ja sitten kun ympärillä on vaan sitä, että ei uskota ja sanotaan tommoisia niin ei sitä niinku itsekään sitten enää usko itseensä ja semmoiseen. En muista sanottiinko sitä ääneen, mutta tuli semmoinen niinku olo itelle et ne kyllä piti sitten huolen, että se välittyy semmoinen tunne, että on niin paska, että on ansainnut sen kaiken.*

Kertomuksessa keskeiseksi muodostuu kokemus siitä, että nuoren käsitys omasta arvosta on rakentunut suhteessa siihen, miten muut ovat kohdelleet ja määritelleet häntä. Nuori ei kuvaa yksittäisiä loukkaavia tilanteita, vaan pitkäkestoista vuorovaikutuksellista ilmapiiriä, jossa hän koki ihmisarvonsa toistuvasti kyseenalaistetuksi. Merkityksellistä ei ole ainoastaan se, mitä aikuiset mahdollisesti sanoivat, vaan se, millaisen kuvan heidän toimintansa välitti nuorelle hänen omasta arvostaan. Vähitellen ulkopuolelta välittyneet kielteiset käsitykset näyttävät rakentuneen osaksi nuoren omaa minäkuvaa ja heikentäneet uskoa omiin mahdollisuuksiinsa.

Nuorten kertomuksissa käsitys itsestä rakentuu siten vahvasti vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Myönteiset kohtaamiset voivat vahvistaa kokemusta omasta pystyvyydestä ja arvokkuudesta, kun taas kielteiset vuorovaikutuskokemukset voivat heijastua pitkälle aikuisuuteen tapoina nähdä itsensä, omat kykynsä ja tulevaisuuden mahdollisuutensa rajoittuneina. Laitoshoidon vaikutukset eivät näin ollen näyttäydy vain sijoituksen aikaisina kokemuksina, vaan ne kiinnittyvät osaksi identiteettiä ja elämänkulkua tavoilla, jotka voivat tulla näkyviksi myös myöhemmissä elämänvaiheissa.

Minäkuvan ohella nuoret liittivät laitoshoidon pitkäkestoisia merkityksiä myös siihen, miten he suhtautuivat muihin ihmisiin ja millaisiksi heidän mahdollisuutensa rakentaa luottamuksellisia ihmissuhteita olivat muodostuneet. Kertomuksissa näkyi kokemuksia siitä, että laitoksessa annetut lupaukset eivät toteutuneet tai että aikuisiin ei voinut aidosti luottaa. Nämä kokemukset eivät jääneet nuorten puheissa menneisyyteen, vaan heijastuivat myös myöhempiin ihmissuhteisiin.

> *Mä en luota kauheasti ihmisiin. Niinku sillä lailla, että jos ne lupaa, että auttaa tai jotain muuta, niin mä en luota. Mä odotan viimeiseen asti, että ne perutaan ne lupaukset, koska niin kävi lastenkodissakin.*

Nuoren kertomuksessa epäluottamus ei kohdistu yksittäisiin ihmisiin, vaan siitä on muodostunut yleinen tapa suhtautua muihin. Aiemmat kokemukset rakentavat odotusta siitä, että myös tulevaisuudessa lupaukset jäävät pitämättä ja ihmissuhteisiin liittyy väistämättä pettymys. Menneet kokemukset näyttävät näin ohjaavan sitä, millaisin odotuksin nuori kohtaa uusia ihmisiä ja tulkitsee heidän toimintaansa.

Koettu epäluottamus kietoutui myös kokemukseen siitä, ettei elämässä ollut turvallisia ja pysyviä ihmissuhteita. Nuoret kuvasivat, kuinka sijaishuollon päättyessä heidän elämässään ei ollut läheisiä aikuisia, joihin olisi voinut myöhemmin tukeutua. Kokemus näkyi erityisesti siinä, miten nuoret puhuivat siitä, mitä he kokivat elämästään puuttuvan.

> *Olisi niin kun mukava tuntee olonsa tärkeäksi jollekin. Olisi joku tyyppi, kelle soittaa ja kertoa niin hyviä kuin huonojakin asioita mitä elämässä tapahtuu.*

Nuori ei kuvaa ensisijaisesti konkreettisen avun tarvetta, vaan kaipuuta pysyvään ihmissuhteeseen, jossa voisi tulla nähdyksi ja kohdatuksi omana itsenään. Nuori toivoo, että elämässä olisi joku, jonka kanssa voisi jakaa sekä onnistumisia että vaikeuksia. Turvallisen ja välittävän aikuisen merkitys korostuu näin myös aikuisuudessa. Nuoren kokemus tekee näkyväksi sen, miten nuori voi jäädä sijaishuollon jälkeen ilman läheisiä aikuisia. Läheisiin aikuisiin kiinnittymistä saattoi haastaa myös sijaishuollon aikana katkenneet perhesuhteet.

> *Mä oon nykyään todella kateellinen niinku en materiaalista vaan esimerkiksi siit, kun joku menee jouluna syömään porukoille. Mä oon todella kateellinen, koska mulla ei ole ketään kenen luo mennä jouluksi syömään.*

Nuoren kokemuksessa laitoshoidon aikaiset perhesuhteiden katkokset ovat ulottuneet pitkälle aikuisuuteen. Nuori vertaa tilannettaan muihin ihmisiin. Hänellä ei ole myöhemmässäkään

elämässä samanlaisia läheisiä suhteita kuin monilla ikätovereillaan, mikä näyttäytyy ulkopuolisuuden kokemuksena. Kertomuksessa joulu toimii esimerkkinä tilanteesta, jossa oma ulkopuolisuus konkretisoituu suhteessa muiden elämään. Kateus ei kohdistu aineellisiin asioihin, vaan mahdollisuuteen kuulua perheeseen ja osallistua yhteisiin perinteisiin. Elämänkulun näkökulmasta perhesuhteiden katkeaminen näyttäytyy tapahtumana, jonka vaikutukset rakentuvat uudelleen erilaisissa elämäntilanteissa ja sosiaalisissa vertailuissa.

Vaikka nuorten elämäntilanteet aikuisuudessa eivät poikenneet muista nuorista, kokemus ulkopuolisuudesta saattoi syntyä omasta taustasta. Uusien ihmissuhteiden rakentumista voivat vaikeuttaa kokemukset laitostaustaan liittyvästä leimautumisesta. Eräs nuori kuvasi, kuinka tieto laitoshoitotaustasta vaikuttaa edelleen muiden ihmisten suhtautumiseen.

> *Uusiin ihmisiin kun tutustuu ja sitten kun tutustuu kunnolla ja kun puhutaan kaikesta sitten kun on saanut porukka kuulla, että on asunut (laitoksessa) joskus, niin kyllä se näkyy vanhemmallakin iällä vielä niinku jotkut säikähtää*.

Kertomuksessa laitoshoito ei näyttäydy ainoastaan menneisyyteen sijoittuvana kokemuksena, vaan siihen liitetyt merkitykset seuraavat nuorta myös myöhempiin elämänvaiheisiin. Laitoshoitotausta näyttäytyy asiana, jonka kertomista nuori joutuu uusissa ihmissuhteissa arvioimaan suhteessa siihen, millaisia reaktioita se voi muissa herättää. Toisten ihmisten suhtautuminen voi siten vahvistaa kokemusta erilaisuudesta ja ulkopuolisuudesta vielä aikuisuudessakin.

Nuorten kertomuksissa laitoshoidon merkityksistä tulevaisuudelle vaikeudet eivät liittyneet vain ihmissuhteisiin, vaan laajemmin siihen, miten menneet kokemukset vaikuttavat heidän mahdollisuuksiinsa rakentaa omaa tulevaisuuttaan. Monilla nuorilla oli taustallaan jo ennen sijoitusta kokemuksia, jotka olivat kuormittaneet heidän hyvinvointiaan. Traumaattiset kokemukset eivät siten liittyneet yksinomaan laitoshoitoon, vaan olivat osa laajempaa elämänhistoriaa. Laitoshoidon merkitys näyttäytyi tällöin kaksijakoisena. Se oli ollut vaihe, jonka aikana nuoret olivat tarvinneet turvaa ja tukea, mutta samalla heidän vaikeita kokemuksiaan ei ollut aina onnistuttu käsittelemään tavalla, joka olisi tukenut myöhempää elämää. Kuormittavat kokemukset eivät siten jääneet menneisyyteen, vaan ne kasautuivat ja jatkoivat vaikutustaan erilaisissa elämänkulun vaiheissa.

Useissa kertomuksissa laitoshoitoon ja sitä edeltäneisiin elämänvaiheisiin liittyvät kokemukset näyttäytyivät edelleen läsnä olevina ja vaikuttivat nuorten hyvinvointiin, toimintakykyyn sekä käsityksiin omista mahdollisuuksistaan.

> *Koen, että en oo vielä semmonen täysin työkykyinen. Se vie aikansa, että palautuu tuommosesta. Kyllähän se (laitoshoito) on jättänyt jälkeensä aika vahvasti. Ja toivoisi, että saisin sitä apua, kun kuitenkin tietää, että mistä johtuu kaikki traumat ja tämmöiset. Mut se, että miten niistä pääsee pois niin sitä mää en tiiä.*

Nuoren kertomuksessa nykyhetken vaikeudet eivät näyttäydy irrallisina ongelmina, vaan osana pidempää elämänhistoriaa. Hän tunnistaa kokemustensa yhteyden menneisiin tapahtumiin, mutta samalla kuvaa epävarmuutta siitä, kuinka näiden kokemusten vaikutuksista voisi päästä eteenpäin. Kertomuksessa keskeiseksi muodostuu ristiriita ymmärryksen ja muutoksen mahdollisuuden välillä: nuori tietää, mistä vaikeudet kumpuavat, mutta hänellä ei ole varmuutta siitä, miten niiden kanssa voisi elää tai miten niistä voisi toipua. Tämä voi kaventaa mahdollisuuksia rakentaa yhteiskunnallisesti odotettua polkua aikuisuuteen ja vahvistaa kokemusta siitä, ettei oma elämä etene samaan suuntaan kuin valtaväestöön kuuluvien nuorten.

Pitkittynyt psyykkinen kuormitus ilmeni joidenkin nuorten kertomuksissa myös päihteiden käyttönä. Päihteet eivät näyttäydy nuorten puheessa ensisijaisesti elämäntapana tai moraalisena valintana, vaan keinona selviytyä vaikeista tunnetiloista ja hallita kokemuksia, joita on ollut vaikea käsitellä muilla tavoin. Haitalliset toimintamallit eivät siten näyttäydy irrallisina valintoina vaan elämänkulussa rakentuneina selviytymiskeinoina.

> *Niitä arkisia ongelmia on paljon helpompi paetakin päihteiden niinku, ei tarvitse miettiä sitten kun on niinku... on niinku päissään.*

> *Ahistus on kova ja ei, ei niinku, ei pysty olee normaalisti, jos ei niinku oo vetäny huumeita, tiedätkö. Ja ei saa semmosta mielenrauhaa. Ei saa asioita suljettua, ne on niin... Suoraan sanottuna ne on niin julmia asioita, mitä meillä on tehty tuolla laitoksessa, että ei niitä saa niinku... En tiiä onko ees mahdollista saada niinku, jos et sä pääse niinku monen vuoden jälkeen. Se huume on sulle niinku lääke.*

Edellä olevissa aineisto-otteissa päihteet näyttäytyvät keinona lievittää ahdistusta ja välttää pahaa oloa. Tämä tekee näkyväksi päihteiden merkityksen psyykkisen kuormituksen lievittäjänä. Kertomuksessa päihteiden käytöstä on tullut edellytys normaalille olotilalle ja mielenrauhalle. Huumeet toimivat lääkkeenä toimintakyvylle.

> *Mun lapsuus on menny ihan vituiksi ja.. koko laitos.. laitoselämä ja.. emmää tiiä. En mää halua edes puhua siitä. Mä en sinällään, siis jos puhutaan huumeista, niin mä en häpeä silleen. Se on jokaisen oma valinta mitä tekee elämällään. Vaikka mä käytän huumeita, ei se tee musta pahaa ihmistä, se vaan vie ne kaikki pahat ajatukset ja niinku traumat ja kaikki huonot asiat elämässä mitä onkaan ikinä*

> *tapahtunut, ni pois hetkeksi. (tauko) Kyl mä tiiän et tulevaisuudessa mä tuun kuulumaan tavallaan yhteiskuntaan.*

Nuori kuvaa mennyttä elämäänsä hyvin tiivistävällä tavalla toteamalla, että hänen lapsuutensa on "mennyt ihan vituiksi". Samalla hän liittää tähän myös laitoshoidossa vietetyn ajan. Vaikeat kokemukset eivät siis liity yksinomaan laitoshoitoon, vaan ovat osa laajempaa elämänhistoriaa. Kertomuksessa rakentuu kuva kuormittavien kokemusten kasaantumisesta. Laitoshoito ei siten näyttäydy yksiselitteisesti traumojen aiheuttajana, mutta se ei myöskään näyttäydy vaiheena, jossa aikaisempia vaikeita kokemuksia olisi onnistuttu käsittelemään tavalla, joka olisi tukenut nuoren myöhempää hyvinvointia. Nykyhetkeä nuori jäsentää puhumalla päihteiden käytöstä. Alkuun hän tekee eron oman toimintansa ja ihmisarvonsa välille toteamalla, ettei huumeiden käyttö tee hänestä "pahaa ihmistä", vaan huumeet poistavat hetkellisesti vaikeita ajatuksia, traumoja ja menneisyyteen liittyviä kokemuksia. Nuori ei näin puhu päihteistä ensisijaisesti mielihyvän tavoittelun välineenä, vaan keinona lievittää elämänkulun aikana kasautunutta psyykkistä kuormitusta.

Haitallisista toimintamalleista voi olla kuitenkin vaikeaa irrottautua, jos sosiaalinen ympäristö pitää niissä kiinni. Vaikka päihteiden käytön haluaisi lopettaa, niistä irrottautuminen voi olla haasteellista, jos kaveripiirissä esiintyy päihteiden käyttöä.

> *Mut toisaalta ne, se ystävien laatu sinänsä on vähän niinku... niinku nykyään aikuisena ainaki huono koska ne...Tosi monella menee nykyään todella huonosti.*

Kertomuksessa nuori tunnistaa, että ystävien laatu on ikään kuin huono, koska usealla menee heikosti. Eräs nuori kuvaa, kuinka laitostausta on vaikuttanut siihen, millaisista ihmisistä hänen lähipiirinsä on muodostunut.

> *Mä en halua mennä ulos, koska kun mä menen ulos mun vanhat kaverit, niitä mä nään. Ja kun mä oon ollut laitoksessa ja tälleen, niin ei mulla oo kun rikolliskavereita. Oikeastaan niin. Enkä mä itse pidä niitä kavereina nyt, kun mä oon vähän saanut itsestäni niskasta kiinni.*

Kertomuksessa nuori tunnistaa ristiriidan nykyisen elämäntilanteensa ja aiempien sosiaalisten suhteidensa välillä. Vaikka hän pyrkii rakentamaan elämäänsä uudelleen, vanhat verkostot säilyvät edelleen osana hänen arkeaan. Laitoshoito ei kertomuksessa näyttäydy ainoana syynä nykyiseen tilanteeseen, mutta se kietoutuu osaksi elämänkulkua, jossa sosiaaliset suhteet ovat rakentuneet pitkälti muiden sijoitettujen tai rikollisuuteen kytkeytyneiden nuorten ympärille.

Nuorten kertomuksissa kuulumisen kokemus rakentui myös suhteessa yhteiskunnallisiin odotuksiin siitä, millainen aikuisen elämän tulisi olla. Koulutukseen ja työelämään kiinnittyminen näyttäytyi nuorten kertomuksissa tavoiteltavana, mutta usein myös vaikeasti saavutettavana päämääränä. Osa nuorista kuvasi esimerkiksi koulutuksen keskeytymistä tilanteessa, jossa päihteiden käyttö tai mielenterveyden haasteet olivat muodostuneet niin vakaviksi, ettei opintojen jatkaminen ollut mahdollista. Koulutuksesta syrjäytyminen merkitsee vääjäämättä epävarmaa asemaa työmarkkinoilla ja potentiaalista pitkäaikaistyöttömyyttä. Konkreettisena ilmentymänä tästä on se, että kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten koulutukseen ja työelämään kiinnittyminen on heikompaa kuin muulla väestöllä (Kääriälä 2020). Tämä heijastaa laajempaa syrjäytymisriskin ja osattomuuden dynamiikkaa, joka haastaa nuorten itsenäistymistä ja tulevaisuuden suunnitelmien toteutumista.

6 Yhteenveto

Tarkastelin tässä tutkimuksessa lastensuojelun laitoshoidossa olleiden nuorten kokemuksia laitoshoidosta. Halusin nuorten omien kokemusten kautta syventää ymmärrystä siitä, mitä laitoshoidossa eläminen on heille merkinnyt ja miten he kokevat sen vaikuttaneen elämänkulkuunsa ja siirtymiseensä kohti aikuisuutta. Aineistoni koostui 11 nuoren julkisissa dokumentti- ja audiodokumenttiteoksissa esitetyistä kertomuksista. Tutkimukseni keskeisenä johtopäätöksenä esitän, että laitoshoidon merkitykset eivät rajaudu sijoituksen aikaiseen arkeen, vaan ne rakentuvat osaksi nuorten koko elämänhistoriaa ja voivat vaikuttaa heidän identiteettiinsä, toimijuuteensa sekä käsityksiinsä tulevaisuudesta vielä pitkään laitoshoidon päättymisen jälkeen.

6.1 Johtopäätökset tuloksista

Nuorten laitoshoidolle antamat merkitykset rakentuivat ajallisesti kerroksellisina (Elder & Giele 2009). Kertomuksissa menneisyys, sijoituksen aikaiset kokemukset sekä tulevaisuuteen kohdistuvat kuvaukset limittyvät toisiinsa tavalla, joka teki laitoshoidosta yhden elämänkulkua jäsentävän kokemuksen. Elämänkulun teorian näkökulmasta tarkasteltuna laitoshoitoa ei siten voi ymmärtää pelkästään yksittäisenä interventiona tai rajattuna elämänvaiheena, vaan kokemuksena, jonka merkitykset rakentuvat suhteessa aiempiin elämänkokemuksiin ja jatkuvat vielä pitkään sijoituksen päättymisen jälkeen. Tällöin yksittäisten tapahtumien merkitystä ei ole myöskään mahdollista ymmärtää täysin ilman niiden sijoittamista laajempaan elämänkululliseen kehykseen.

Laitoshoidon merkitykset osoittautuivat moniulotteisiksi ja keskenään jännitteisiksi. Laitoshoito merkitsi turvallisuutta, vakautta ja tukea tilanteissa, joissa nuoren aiempi elämä oli ollut kuormittavaa tai turvatonta. Nuorten kokemukset laitoshoidon tuomasta turvasta eivät rakentuneet pelkästään perustarpeisiin vastaamisesta, vaan myös suhteessa laitoksessa työskenteleviin aikuisiin sekä siellä asuviin muihin nuoriin (myös esim. Eriksson & Korhonen 2022). Erityisesti laitoshoidon aikainen turvallinen ja vakaa suhde aikuiseen näyttäytyi myönteisenä tekijänä myös myöhemmässä elämänvaiheessa. Vastaavasti kokemukset alisteisuudesta aikuisten vallankäytölle ja kielteisille määrittelyille heijastuivat siihen, millaisina nuoret ylipäätään pitivät itseään (ks. myös Laakso 2009, 257) ja millaisia mahdollisuuksia he katsoivat itsellään olevan tulevaisuudessa.

Samalla kertomuksissa korostuivat kokemukset laitoshoidosta ympäristönä, joka poikkesi merkittävästi nuorten aiemmasta elinympäristöstä ja tavanomaisena pidetystä arjesta. Laitoshoidossa eläminen näyttäytyi nuorille hyvin säänneltynä ja kontrolloituna. He kokivat oman

toimijuutensa rajoittuneena ja odottivat laitoshoidosta ”vapautumista”. Lopulta täysi-ikäiseksi kasvaminen tarkoitti äkillistä irtautumista institutionaalisesta kontrollista ja mahdollisuutta tehdä omaa elämää koskevia ratkaisuja. Vaikka laitoshoidon päättyminen näyttäytyi nuorille odotettuna tapahtumana, siihen liittyi epävarmuus omasta pärjäämisestä sekä kokemus siitä, ettei itsenäiseen elämään valmistautuminen ollut riittävää (ks. myös Törrönen & Vauhkonen 2012; Stein 2012). Koska nuorten toimijuus oli rakentunut institutionaalisissa olosuhteissa ja sen asettamissa rajoitteissa, laitoshoidon päättyminen ei siten automaattisesti merkinnyt toimijuuden vahvistumista.

Laitoshoidon merkityksiä nuorille ei voida ymmärtää ilman laajempaa yhteiskunnallista kontekstia. Kertomuksissa laitoshoito rakentui kokemuksena, joka erotti nuoret kulttuurisesti tavanomaisena pidetystä nuoruudesta. Kertomuksissa toistuivat kokemukset ulkopuolisuudesta ja leimautumisesta, jotka eivät rajautuneet vain laitoshoidossa elettyyn aikaan, vaan jatkuivat vielä sijoituksen päättymisen jälkeen. Laitoshoidon merkitykset nuorille eivät siten syntyneet yksinomaan laitoksen sisäisistä käytännöistä, vaan myös yhteiskunnallisista asenteista sekä niistä mahdollisuuksista ja rajoitteista, joita nuoret kokivat koulutuksessa, työelämässä ja ihmissuhteissa. Näin tarkasteltuna nuorten kokemukset laitoshoidosta eivät ole vain lastensuojelun kysymys, vaan laajempi yhteiskunnallisen osallisuuden ja yhdenvertaisuuden kysymys.

Nuoren pärjääminen sijaishuollon jälkeen ei ole vain yksilön ominaisuuksista tai valinnoista kiinni, vaan myös siitä, millaisia resursseja ja tukirakenteita yhteiskunta tarjoaa niin laitoshoidon aikana, siirtymävaiheessa, kuin sen jälkeen. Nuorten kertomuksissa esimerkiksi mielenterveyteen, päihteiden käyttöön sekä koulutukseen ja työelämään liittyvät vaikeudet näyttäytyivät rakentuvan useiden toisiinsa kietoutuvien elämäntapahtumien ja rakenteellisten ehtojen yhteisvaikutuksena. Laitoshoidon pitkäkestoisia merkityksiä ei kuitenkaan ole syytä ymmärtää yksisuuntaisina suhteina, sillä nuorten elämässä oli usein ollut jo ennen sijoitusta kuormittavia kokemuksia (myös esim. Heino ym. 2016), ja laitoshoito asettui osaksi tätä aikaisempaa elämäntilannetta. Myös myöhempiä elämäntilanteita voi muokata lukuisat tekijät, joita ei voida suhteuttaa yksinomaan laitoshoitoaikaan.

Laitoshoito ei yksin määritä nuoren elämänkulua, mutta se voi muodostua merkittäväksi käännekohdaksi, joka voi joko vahvistaa aiempia hyvinvoinnin ongelmia tai tarjota mahdollisuuden uudenlaisen elämänkulun rakentumiselle. Reynolds ja Turner (2008) esittävät, ettei käännekohdan vaikutukset määräydy pelkästään itse tapahtuman luonteen perusteella, vaan niitä määrittää yksilön sisäinen merkityksenannon prosessi. Ratkaisevaa ei siis ole se, että nuori on ollut sijoitettuna laitoshoitoon, vaan se, millaisia kokemuksia sijoitukseen on liittynyt ja miten nuori itse

tulkitsee ja ymmärtää nämä kokemukset omassa elämässään. Tämä korostaa tarvetta tukea nuoria myönteisen merkityksen rakentamiseen suhteessa omiin kokemuksiinsa.

Vaikka tämä tutkimus ei kerro yhtä yleispätevää kuvausta laitoshoidosta, se lisää ymmärrystä erityisesti siitä, miten laitoshoidon merkitykset rakentuvat pitkällä aikavälillä. Aikaisempi tutkimus on painottunut usein sijoituksen aikaisten kokemusten tai itsenäistymisen alkuvaiheen tarkasteluun, kun taas tämän tutkimuksen näkökulma kohdistuu siihen, kuinka nuoret itse jäsentävät laitoshoidon paikkaa omassa elämänkulussaan. Tulokset korostavat, että laitoshoidon merkitystä ei voida tarkastella irrallaan nuorten aiemmista kokemuksista eikä myöskään sijoituksen päättymiseen rajautuvina ilmiöinä. Sen sijaan laitoshoito näyttäytyy yhtenä elämänkulun merkittävänä vaiheena, jonka merkitykset rakentuvat jatkuvasti uudelleen suhteessa myöhempiin elämäntapahtumiin. Tämä havainto tarjoaa sekä tutkimukselle että sosiaalityön käytännöille näkökulman, jossa nuorten kokemusten ajallinen ulottuvuus ja elämänkulun kokonaisuus nousevat keskeiseksi osaksi lastensuojelun laitoshoidon tarkastelua. Jatkossa olisi tarpeen tutkia tarkemmin, millaiset institutionaaliset käytännöt vahvistavat nuorten toimijuutta sijoituksen aikana. Siinä olennaista olisi tarkastella, miten laitoshoidossa suojelu ja kontrolli toteutettaisiin niin, että se tukisi nuoren itsenäistä toimijuutta. Myös työntekijöiden ja nuorten näkökulmien yhdistäminen samaan tutkimukseen voisi lisätä ymmärrystä siitä, miten laitoshoidon arjessa syntyvät merkitykset rakentuvat vuorovaikutuksessa.

6.2 Tutkimukselliset valinnat ja niiden rajoitukset

Tutkimuksellisia valintoja arvioitaessa keskeiseksi nousee kysymys siitä, millaista tietoa valittu aineisto ja tutkimusasetelma ovat mahdollistaneet. Tutkimusaineistoni koostui julkisista dokumentti- ja audiodokumenttiohjelmista. On huomioitava, että dokumentaariset ohjelmat eivät ole tutkimushaastatteluja, vaan toimituksellisesti rakennettuja kokonaisuuksia, joissa voi korostua tietyt, valikoituneet näkökulmat. Aineistooni valikoituneet ohjelmat käsittelivät erilaisia sosiaalisia ongelmia ja nostivat esiin yhteiskunnallisia epäkohtia. Tämä on voinut vaikuttaa siihen, että aineistossa painottuivat negatiiviset kokemukset. On myös mahdollista, että ohjelmien lopullisista sisällöistä on rajattu sellaista sisältöä pois, mikä ei ole sopinut ohjelmantekijöiden intresseihin.

Tutkimukseni lähtökohtana on ollut nuorten yksilöllisten kokemusten ja niille annettujen merkitysten ymmärtäminen. Hermeneuttisen tutkimusotteen mukaisesti merkitykset rakentuvat tutkijan ja aineiston välisessä vuorovaikutuksessa, eikä tulkintaa voida erottaa täysin tutkijan omista ennakkoymmärryksistä (Perttula & Latomaa 2015). Vaikka pyrin lähestymään nuorten kertomuksia

heidän omista kokemuksistaan käsin, tutkimuksen teoreettinen valinta, oma aiempi elämänhistoriani ja tietämykseni sekä kokemukseni laitoshoidossa työskentelystä ovat voineet vaikuttaa siihen, mitä olen aineistosta nähnyt. Ne ovat saattaneet ohjata huomiotani tietynlaisiin teemoihin, kokemuksiin ja merkityksiin sekä vaikuttaa siihen, miten olen tulkinnut nuorten kertomuksia. Toisaalta laitoshoidon tuntemus on voinut auttaa ymmärtämään kokemusten taustalla olevia rakenteita ja ilmiöitä syvällisemmin. Olen pyrkinyt koko tutkimusprosessin ajan reflektoimaan omaa ajatteluani sekä sitä, että tekemäni tulkinnat perustuvat mahdollisimman johdonmukaisesti aineistossa esiin nousseisiin havaintoihin. Tutkimuksen luotettavuuden vahvistamiseksi olen kuvannut tutkimusprosessin mahdollisimman läpinäkyvästi, jotta lukijalla on mahdollisuus arvioida, miten tulokset ja johtopäätökset ovat rakentuneet. Tarkoituksena ei ole ollut esittää yhtä lopullista tulkintaa laitoshoidosta, vaan tuottaa perusteltu tulkinta siitä, millaisia merkityksiä tutkimusaineiston nuoret rakentavat omille kokemuksilleen.

LÄHTEET

Aaltio, E. & Eriksson, P. (2023). Sijaishuollon mustaa laatikkoa ryhdytty avaamaan vaikuttavuuden ja laadun arvioimiseksi. *Yhteiskuntapolitiikka, 88*(3), 319–324. https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023061354677

Aaltonen, S., Kivijärvi, A. & Myllylä, M. (2019). Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten aikuisten koettu hyvinvointi. *Yhteiskuntapolitiikka*, 84(3), 301–311.

Aapola, S. (2002). Exploring Dimensions of Age in Young People's Lives: A Discourse Analytical Approach. *Time & Society*, 11(2-3), 295-314.

Aapola, S. & Ketoivi, K. (toim.) (2005). *Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä*. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 56. Nuorisotutkimusseura.

Ahola, J., Kekäläinen, T., Kinnunen, M.-L., Tolvanen, A., Pitkänen, T., Pulkkinen, L., Saajanaho, M., & Kokko, K. (2024). Stability in health behavior patterns in middle adulthood : a 19-year follow-up study. *Psychology and Health, 40*(8), 1282–1302. https://doi.org/10.1080/08870446.2024.2316676

Arnett, J. (2000). Emerging Adulthood. A Theory of Development from the Late Teens through the Twenties. *American Psychologist,* 55(5), 469–480.

Arnett, J. (2004). Emerging Adulthood: The Winding Road from Late Teens through the Twenties. Oxford University.

Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity*. (M. Ritter, kääntäjä.). Sage.

Brückner, H. & Mayer, K. U. (2005). De-Standardization of the Life Course: What it Might Mean? And if it Means Anything, Whether it Actually Took Place?. *Advances in Life Course Research*, 9(1), 27-53.

Cameron, C., Hollingworth, K., Schoon, I., van Santen, E., Schröer, W., Ristikari, T., Heino, T. & Pekkarinen, E. (2018). Care leavers in early adulthood: How do they fare in Britain, Finland and Germany?. *Children and Youth Services Review, Vol. 87*, 163–172. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.02.031

Carey, C. (2023). Coping with Stigma: Experiences and Responses of Former Youth in Care. *Qualitative sociology review, 19*(3), 26–51. https://doi.org/10.18778/1733-8077.19.3.02

Giele, J. & Elder, G. (1998). Life Course Research. Development of a Field. Teoksessa Giele, Janet & Elder, Glen (toim.), *Metheds of Life Course Research. Qualitative and Quantitative Approaches*. (s.5–27). Sage.

Gretschel, A. & Myllyniemi, S. (2020). Kuulummeko yhteiskuntaan? Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten käsityksiä tulevaisuudesta, demokratiasta ja julkisista palveluista. Kunnallisalan kehittämissäätiö.

Groop, K. (2021). Sijaishuolto osana elämäntarinaa – elämänkulun käännekohtien analyysi sijaishuollosta aikuistuneiden kokemuksista. *Janus Sosiaalipolitiikan Ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti, 29*(3), 249–266. https://doi.org/10.30668/janus.82039

Elder, G.H. Jr., Johnson, M.K. & Crosnoe, R. (2003) The Emergence and Developement of Life Course Theory. Teoksessa J. Mortimer & M. Shanahan (toim.), *Handbook of Life Course*. (s. 3–19). Springer Science + Business Media, LLC.

Elder, G.H. Jr. & Giele, J.Z. (toim.). (2009). *The Craft of Life Course Research*. The Guilford Press.

Enroos, R. (2016). Lapsen tulo julkiseen kotiin: Huostassaolon ensi vaiheet sijaishuoltopaikkojen toimijoiden näkökulmasta. Teoksessa R. Enroos & T.Heino & T. Pösö (toim.), *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä*. (s.224–260). Vastapaino.

Eriksson, P. & Korhonen, P. (2022). *”Kiitos että pidätte huolta, että asiat olisi minulla hyvin” : Kysy ja kuuntele -hankkeen loppuraportti.* Raportti 3/2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-851-4

Eriksson, P. & Harrikari, T. (2023). Lastensuojelun sijaishuollon palvelutuotannon muutos 2018–2023 : Yksityistymisen ja markkinoistumisen trendien tarkastelu. *Yhteiskuntaapolitiikka* 88(5–6), 552-560. https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20231211153183

Eronen, T. (2012). Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Tampereen Yliopisto. Juvenes Print.

Eronen, T. (2013). *Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista.* Raportti 4/2013. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-833-9

Eronen, T. & Laakso, R. (2016). Lastensuojelun laitoshoidon kasvatukselliset ja kuntouttavat orientaatiot ja niiden vaikuttavuus : Tutkimuskatsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010–

2016. Työpaperi 44/2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-780-0

Evans, K. (2007). Concepts of bounded agency in education, work, and the personal lives of young adults. *International Journal of Psychology 42*(2), 85–93.

Fadjukoff, P., Feldt, T., Kokko, K., & Pulkkinen, L. (2019). Identity Status Change Within Personal Style Clusters: A Longitudinal Perspective From Early Adulthood to Midlife. *Identity : An International Journal of Theory and Research, 19*(1), 1–17. https://doi.org/10.1080/15283488.2019.1566066

Forsell, M.& Kuoppala, T. (2024). *Lastensuojelu 2023. Joka kuudennesta teinistä tehtiin lastensuojeluilmoitus vuonna 2023*. Tilastoraportti 19/2024. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Forsell, M. & Inget-Leinonen, S. (2025). *Lastensuojelu 2024. Yhä harvempi lastensuojeluilmoitus johtaa lastensuojelun asiakkuuteen*. Tilastoraportti 23/2025. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Happonen, K. & Kiilakoski, T. (toim.) (2025). *Nuoruuden kolme vuosikymmentä. Nuorisobarometri 2024*. Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Harrikari, T. (2019). Lastensuojelun historia: tutkielma oikeussääntelystä, kulttuurisista kerrostumista ja hallinnan murroksista. Vastapaino.

Heino, T., Hyry, S., Ikäheimo, S., Kuronen, M. & Rajala, R. (2016). *Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset: HuosTa-hankkeen (2014–2015) päätulokset.* Raportti 3/2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-644-5

Heino, T., Lappalainen, E., Ranta, H. & Weckroth, N. (2021). *Lastensuojelun 24/7 –yksiköt. Palvelutuotannon moninaisuus ja haasteet.* Raportti 6/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-666-4

Helavirta, S. (2016). Lapsen asioista vastaaminen huostaanoton jälkeen sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Teoksessa R. Enroos & T. Heino & T. Pösö. (toim.), *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä*. (s.145–167). Vastapaino.

Hitlin, S. & Elder, G.H. Jr. (2007). Agency: An Empirical Model of an Abstract Concept. Teoksessa R. Macmillan (toim.), *Constructing Adulthood: Agency and Subjectivity in Adolescence and Adulthood. Advances in Life Course Research* Vol. 11. Elsevier, 33–67.

Hoikkala, S. & Kuokkanen, J. (2017). *Turvallisesti sijaishuollossa. Väkivaltatyön keinoja lastensuojelulaitoksessa.* Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 4/2017. Lastensuojelun Keskusliitto.

Häggman-Laitila, A., Salokekkilä, P. & Karki, S. (2018). Transition to adult life of young people leaving foster care: A qualitative systematic review. *Children and youth services review, Vol. 95,* 134–143.

Hämäläinen, J. & Toikko, T. (2020). Historiatietoisuus sosiaalityön itseymmärryksen rakentajana. Teoksessa J. Moilanen & A. Johanna & M. Satka (toim.), *Sosiaalityön käänteet.* (s. 274–301). Jyväskylän yliopisto.

Ikonen, R., Eriksson, P. & Heino, T. (2020). *Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset. Kouluterveyskyselyn tuloksia.* Työpaperi 35/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Isokuortti, N., Aaltio, N., Laajasalo, T., & Barlow, J. (2020). Effectiveness of child protection practice models: a systematic review. *Child Abuse & Neglect,* 104632.

Isoniemi, H. (2017). European country clusters of transition to adulthood. Turun yliopisto.

Jalovaara, M., Neyer, G., Andersson, G., Dahlberg, J., Dommermuth, L., Fallesen, P. & Lappegård, T. (2018). Education, gender, and cohort fertility in the Nordic countries. *European Journal of Population* 35 (3), 563–586.

Janzen, M.D. (2023). Stigmatized: In/Forming identities of children in Care. *Power and Education, 15*(3), 274–290.

Jokinen, A. (2021). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat. Teoksessa J. Vuori (toim.), *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 11.2.2026. https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/laadullisen-tutkimuksen-nakokulmat/

Juhila, K. (2004). Vastapuhe ja leimattu identiteetti. Teoksessa A. Jokinen, L. Huttunen & A. Kulmala (toim.), *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista.* (s. 20–32). Gaudeamus.

Koivula, M., Ellonen, N., Ikonen, R. & Paavilainen, E. (2021). Nuorten kaltoinkohtelukokemukset ammatillisissa perhekodeissa ja lastensuojelulaitoksissa. *Yhteiskuntapolitiikka, 86*(3), 236–274.

Kääriälä, A. & Hiilamo, H. (2017). Children in out-of-home care as young adults: A systematic review of outcomes in the Nordic countries. *Children and Youth Services Review, Vol. 79,* 107–114.

Kääriälä, A., Gyllenberg, D., Sund, R., Pekkarinen, E., Keski-Säntti, M., Ristikari, T., Heino, T. & Sourander, A. (2022). The association between treated psychiatric and neurodevelopmental disorders and out-of-home care among Finnish children born in 1997. *European Child & Adolescent Psychiatry 31*, 1789–1798. https://doi.org/10.1007/s00787-021-01819-1

Laajasalo, T., Eriksson, P. & Luoto E. (2025). *Viitekehykset, työmenetelmät ja muutoksen mittarit lastensuojelun sijaishuollossa*. Tutkimuksesta tiiviisti 32/2025. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Laakso, R. (2009). Arjen rutiinit ja yllätykset – etnografia lastenkotityöstä. [Väitöskirja, Tampereen yliopisto]. Tampere University Press.

Laakso, R. (2016).Huostaanotto ja muutokset lasten elämässä. Teoksessa R. Enroos, T. Heino & T. Pösö (toim.), *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä.* (s.157–187). Vastapaino.

Laakso, R. (2019). *”Ne näki musta”. Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset.* Raportti 1/2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-267-3

Laine, T. (2015). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.), Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittavalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. (s. 29–51). PS-Kustannus.

Lastensuojelulaki (417/2007).

Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmä. (2020). *Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti.* Sosiaali- ja terveysministeriön

raportteja ja muistioita 2020:28. Sosiaali- ja terveysministeriö. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7164-6

Lundström, T., Sallnäs, M. & Shanks, E. (2020). Stability and change in the field of residential care for children. On ownership structure, treatment ideas and institutional logics. *Nordic Social Work Research, 10*(1), 39–50.

Löfblom, K., Alin, M., Salonen, S., Kaittila, A., Leinonen, L., Kraav, S.-L., Vornanen, R., Anis, M. & Karukivi, M. (2024). Nuorten kokemukset sijaishuoltopaikasta julkisena ja yksityisenä tilana. *Janus Sosiaalipolitiikan Ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti, 32*(4), 375–391. https://doi.org/10.30668/janus.147170

Marin, M. (2007). Tarkastelukulmia ikään ja ikääntymiseen. Teoksessa A. Sankari & J. Jyrkämä (toim.), *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa*. (s. 17-47). Vastapaino.

Marin, M. (2007). Aikuisuus ja keski-ikäisyys. Teoksessa A. Sankari & J. Jyrkämä (toim.), *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa*. (s. 225-265). Vastapaino.

Miettinen, A. & Jalovaara, M. (2020). Unemployment delays first birth but not for all. Life stage and educational differences in the effects of employment uncertainty on first births. *Advances in Life Course Research* (43), 1–12.

Mustonen, U., Huurre, T., Kiviruusu, O., Berg, N., Aro, H. & Marttunen, M. (2013). Elämänkulku, mielenterveys ja hyvinvointi. Seurantatutkimus 16-vuotiaista tamperelaisnuorista 22-, 32- ja 42-vuotiaina (TAM-projekti). Raportti 17/2013. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-962-6

Myllyniemi, S. & Berg, P. (toim.). (2013). *Nuoria liikkeellä. Nuorten vapaa-aikatutkimus 2013.* Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 64. Opetus- ja kulttuuriministeriö & Nuorisotutkimusseura & Nuorisoasi- ain neuvottelukunta & Valtion liikuntaneuvosto.

Myllyniemi, S. (toim.). (2017). *Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016.* Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 56. Opetus- ja kulttuuriministeriö & Nuorisotutkimusseura & Valtion nuorisoneuvosto.

Mäenpää, E. (2015). Homogamy in Educational Level and Parental Social Class in Finland: A Log-linear Analysis. *European Sociological Review*, 31(3), 253–267.

Nichols, B. (2017). *Introduction to Documentary* (3rd ed.). Indiana University Press.

Nurmi, J.-E. & Salmela-Aro, K. & (2000). Ihmisen psykologinen kehitys ja elämänkulku. Teoksessa E. Heikkinen, & J. Tuomi (toim.), *Suomalainen elämänkulku.* (s. 86-98). Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Oinonen, E. (2001). Perheellistyminen ja vanhemmuus aikuisuuden määrittäjinä. Teoksessa T. Kuure (toim.), *Aikuistumisen pullonkaulat.* (s.109–125). Nuorisoasiain neuvottelukunta & Nuorisotutkimusverkosto & Stakes.

Oinonen, E. (2004). *Finnish and Spanish Families in Converging Europe*. [Väitöskirja, Tampereen yliopisto]. Tampere University Press.

Pekkarinen, E. (2017). *Koulukoti muutoksessa. Selvitys koulukotien asemasta ja tehtävästä.* Julkaisuja 187. Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura.

Perttula, J. & Latomaa, T. (2015). *Kokemuksen tutkimus - Merkitys, tulkinta, ymmärtäminen.* (5. p.). Lapin yliopistokustannus.

Piispa, M., Salasuo, M., & Häkkinen, A. (2022). Elämänkulun siirtymät ja elämänkulkuanalyysi nuoruuden tutkimisen menetelmänä . *Nuorisotutkimus*, 40(3), 77-82. https://doi.org/10.57049/nuorisotutkimus.9122545

Pohjola, A. (2000). Tiedontuotanto sosiaalityössä. Teoksessa E. Numminen (toim.), *Sosiaalityö ristipaineessa.* (s. 87–105). Pelmenia-kustannus.

Pölkki, P., Hämäläinen, J. & Vornanen, R. (2018). Nuorten tulevaisuusorientaation tukeminen epävarmuuksien aikana. Teoksessa J. Lammintakainen & S. Laulainen (toim.), *Kohti vaikuttavaa päätöksentekoa ja johtamista hyvinvointipalveluissa*. University of Eastern Finland.

Raitanen, M. (2007). Aikuistuminen. Teoksessa A. Sankari & J. Jyrkymä (toim.), *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa.* (s.187-224). Vastapaino.

Raitasalo, K. (2020). Nuorten päihdeongelmien hoito – katsaus kansainväliseen tutkimuskirjallisuuteen. Teoksessa T. Heino (toim.), *Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa.* Raportti 12/2020. (s. 127–142). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-569-8

Ranta, H. (2024). Lastensuojelun laitoshoidon markkinoistuminen lainsäädännössä ja virano-maisasiakirjoissa. *Janus Sosiaalipolitiikan Ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti, 32*(1), 54–72. https://doi.org/10.30668/janus.120061

Rantamaa, P. (2007). Ikä ja sen merkitykset. Teoksessa A. Sankari & J. Jyrkämä (toim.), *Lapsuud-esta vanhuuteen. Iän sosiologiaa*. (s. 49–95). Vastapaino.

Rantanen, H., Plaami, E., Kosonen, J., Paavilainen, E., & Kuusisto, K. (2026). Understanding child maltreatment and support needs in families with problematic parental substance use. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs, 43*(2), 198–211.

Rauhala, P-L. & Virokannas, E. (2011). Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa A. Pehkonen & M. Väänen-Fomin (toim.), *Sosiaalityön arvot ja etiikka.* (s. 235–255). PS-kustannus.

Rekola, S., Tuori, S. & Vahti, J. (2025). *Tulevaisuusbarometri 2025 – Luottamus tulevaisuuteen koetuksella*. Sitran selvityksiä 246.

Reynolds, J.R. & Turner, J. (2008). Major life events: Their personal meaning, resolution, and mental health significance. *Journal of Health and Social Behavior, 49*(2), 223–237.

Ristikari, T., Keski-Säntti, M., Sutela, E., Haapakorva, P., Kiilakoski, T., Pekkarinen, E., Kääriälä, A., Aaltonen, M., Huotari, T., Merikukka, M., Salo, J., Juutinen, A., Pesonen-Smith, A. & Gissler, M. (2018). *Suomi lasten kasvuympäristönä: Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä.* Raportti 7/2018.Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-152-2

Rogers, J. (2017). 'Different' and 'Devalued': Managing the Stigma of Foster-Care with the Bene-fit of Peer Support. *The British Journal of Social Work, 47*(4), 1078–1093. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw063

Rossi, L-M. (2021). Visuaaliset ja audiovisuaaliset media-aineistot. Teoksessa J. Vuori (toim.), *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 11.2.2026. https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineistot/visuaaliset-ja-audiovisuaaliset-media-aineistot/

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). *KvaliMOTV –Menetelmäopetuksen tietova-ranto*. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 20.1.2026. https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/

Saariluoma, L., Eriksson, P., Heino, T. & Utriainen, S. (2021). *Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja teini-ikäisten väkivaltakokemukset sekä päihteiden käyttö*. Tutkimuksestaa tiivisti 73/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-782-1

Salonen, R. (2005). Milloin omaan kotiin? Aikuistumisen vastuu Suomessa ja Espanjassa. Teoksessa S. Aapola & K. Ketokivi (toim.), *Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä.* (s. 66–99). Nuorisotutkimusseura.

Sariaslan, A., Kääriälä, A., Pitkänen, J., Remes, H., Aaltonen, M., Hiilamo, H., Martikainen, P. & Fazel, S. (2021). Long-term Health and Social Outcomes in Children and Adolescents Placed in Out-of-Home Care. *JAMA Pediatrics, 176(1).*

Shanks, E., Backe-Hansen, E., Eriksson, P., Lausten, M., Lundström, T., Ranta, H. & Sallnäs, M. (2021). Privatisation of residential care for children and youth in Denmark, Finland, Norway, and Sweden. *Nordisk välfärdsforskning/ Nordic Welfare Research, 6*(3), 128–141. https://doi.org/10.18261/issn.2464-4161-2021-03-0

Stein, M. (2012). Young People Leaving Care. Supporting Pathways to Adulthood. Jessica Kingsley Publishers.

Storø, J. (2021). Leaving care in Norway in a historic and current perspective: As a function of the Nordic welfare model. *Child & Family Social Work*, 26(2), 240–247.

Sturken, M. & Cartwright, L. (2003). *Practices of Looking: An Introduction to Visual Culture.* Oxford University Press.

Tekijänoikeuslaki 404/1961.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2026, 5.5.). *Sijaishuollon muodot.* Viitattu 11.8.2026. https://thl.fi/ohjeita-ammattilaisille/sijaishuollon-muodot

Tiilikainen, E. (2016). *Yksinäisyys ja elämänkulku. Laadullinen seurantatutkimus ikääntyvien yksinäisyydestä.* Helsingin yliopisto. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 2016:4.

Timonen-Kallio, E., Yliruka, L. & Närhi, P. (2017). *Lastensuojelun terapeuttisen laitoskasvatuksen mallinnus.* Työpaperi 23/2017. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-866-1

Timonen-Kallio, E. (2019). Professional residential child care practice: Empirical investigations and theoretical conceptualization as social pedagogy informed expertise. [Väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto]. University of Eastern Finland.

Timonen-Kallio, E. & Hämäläinen, J. (2019). Social pedagogy-informed residential child care. *International Journal of Social Pedagogy, 7*(1). https://doi.org/10.14324/111.444.ijsp.2019.v7.1.010

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2023). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf Viitattu 22.1.2026

Törrönen, M. & Vauhkonen, T. (2012). Itsenäistyminen elämänvaiheena: Osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista. Sos-lapsikylä ry.

Utriainen, S. & Eriksson, P. (2023) *Lastensuojelun rajoitustoimenpiteet valtion koulukodeissa*. Raportti 6/2023. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-146-7

Vierula, T., Korkiamäki, R., Saukkola, S., Pakarinen, T., Pohjolainen, A., Vanhatalo, N. & Eronen, T. (2024). Aikuistuvan nuoren lähtö julkisesta kodista. Teoksessa J. Kiili, A-M. Jaakkola, M. Anis, T. Lamponen & E. Stenvall (toim.), *Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityö*. Gaudeamus.

Virokannas, E. (2004). Normaalin rajan molemmilla puolilla : tutkimus huumehoitoyksikön nuorten identiteettien rakentumisesta. Stakes.

Vuori, J. (2021). Aineiston tuottaminen. Teoksessa J. Vuori (toim.), *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 11.2.2026. https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-prosessi/aineiston-tuottaminen/

White, K.R. & Wu, Q. (2014). Application of the life course perspective in child welfare research. *Children and Youth Services Review 46*, 146–154.

Whittaker, J.K., Holmes, L., del Valle, J., Ainswort F., Andreassen T., Anglin J., Bellonci, C., Berridge, D., Bravo, A., Canali, C., Courtney, M., Curey, L., Daly, D., Gilligan, R., Grietens,

H., Harder, A., Holden, M., James, S., Kendrick, A., … Zeira, A. (2016). Therapeutic Residential Care for Children and Youth: A Consensus statement of the International Work Group on Therapeutic Residential care. *Residential treatment for children and youth, 33*(2), 89–106.

LIITE

Tutkimusaineistona käytettyjen dokumenttiohjelmien bibliografiset tiedot

Ohjelma	Tekijät ja tuotantotiedot	Julkaisupäivä Yle Areenassa
Asunnottomat	Ohjaaja: Johannes Ahonen Tuottaja: Sami Kieksi Yle alkuperäissarja	1.12.2024
Tytöt 18	Ohjaaja-käsikirjoittaja: Kati Laukkanen Yle alkuperäissarja	15.2.2023
Huostassa	Ohjaus ja toteutus: Visa Koiso-Kanttila Yle-tuottaja: Sakari Silvola	17.11.2020
Lastenkotilapsia	Toimittaja: Tiina Miinalainen Tuottaja: Hannu Karisto	2.11.2018